

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
SOCIALINĖS POLITIKOS KATEDRA**

RŪTA STANKUTĖ
SOCIALINIO DARBO PROGRAMOS DIENINĖS STUDIJOS

**MOTERŲ, AUGINANČIŲ MAŽAMEČIUS VAIKUS, INTEGRACIJA Į DARBO
RINKĄ**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Prof. dr. Vida Kanopienė

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. Moterų padėtis visuomenėje (socialiniai – ekonominiai, teisiniai aspektai).....	8
1.1 Teorinės moterų užimtumo analizės perspektyvos.....	9
1.2 Moterys Lietuvos darbo rinkoje	18
1.3 Teisinis moterų užimtumo reglamentavimas.....	21
2. Socialinės politikos priemonės Lietuvoje, siekiant moterų integracijos į darbo rinką.....	36
3. Moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybės integruotis į darbo rinką.....	45
3.1 Moterų galimybės sugrįžti į darbo rinką	47
3.2 Darbo paieškos strategijos	51
3.3 Profesinių ir motinos vaidmenų derinimo galimybės.....	53
3.4 Darbdavių ir visuomenės požiūris į dirbančias motinas.....	56
3.5 Tyrimo apibendrinimas ir išvados	60
IŠVADOS	62
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70
PRIEDAI	71

ĮVADAS

Besikeičiančioje Lietuvoje kinta ir moters vaidmuo šeimoje bei visuomenėje. Dauguma moterų savo vaidmenį sieja su apmokamo darbo veikla: neatsižvelgiant į šeimos materialinę padėtį, jos pasiryžusios siekti profesinės karjeros. Moterims darbas ne tik pragyvenimo šaltinis, bet ir jų galimybių realizavimo būdas. Šiuo metu stereotipai apie lyčių socialinius vaidmenis, gebėjimus, taigi ir apie moters pareigas visuomenei bei šeimai nebėra tokie stiprūs. Vis dėlto mūsų visuomenė vis dar linkusi šeimos vaidmenis pirmiausia priskirti moterims, o profesinius - vyrams.¹

Darbo aktualumas. Nors nuolat kalbama apie lygių lyčių galimybių įgyvendinimą, sukurta tam būtina teisinė bazė, tai dar nereiškia, jog visa tai įgyvendinama realioje tikrovėje. Kaip dar prieš dešimtmetį teigė Catherine Hakim (1996), tiesa, kad požiūriai ir lūkesčiai kinta tiek tarp moterų, tiek tarp vyrų, tačiau ne taip greitai, kaip norėtų tikėti kai kurie mokslininkai. Taip yra todėl, kad požiūrių pokyčiai yra daliniai, netolygūs, judantys skirtingu greičiu skirtingose socialinėse grupėse ir kultūrose.² Kaip dar 2001m. teigė A. Purvaneckas ir G. Purvaneckienė, daugiau moterų nei vyrų gauna mažesnes pajamas, todėl Lietuvoje ir toliau būdinga skurdo feminizacija; darbą turi daugiau darbingo amžiaus vyrų nei moterų, vyrų vadovų išlieka daugiau, negu vadovių moterų, o tai liudija vis tebeegzistuojančią blogesnę moterų padėtį darbo rinkoje.³ Tačiau ir šiandien, nors nežymiai pakitusi, moterų padėtis darbo rinkoje vis dar prastesnė, nei vyrų.

Nepaisant to, kas jau pasiekta, Europos Sąjungos institucijos vis dar aktyviai kalba apie šią problemą. Tai liudija įvairios kuriamos programos, finansuojami projektai, naujos direktyvos, komunikatai. Europos Sąjungos socialinio dialogo rėmuose koncentruojamasi į 4 prioritetinius klausimus: lyčių vaidmenų aptarimą, moterų dalyvavimo sprendimų priėmimo procese skatinimą, šeimos – darbo pareigų balanso išlaikymo rėmimą bei kovą su lyčių apmokėjimo už darbą skirtumais. Taip pat teigiama, kad dalyvavimas darbo rinkoje bei darbo laikas tiesiogiai priklauso nuo vaikų skaičiaus ir jų amžiaus, kur kas rečiau tai daro įtaką vyrams.⁴

Taigi, moterims daug dažniau nei vyrams iškyla sunkumų, siekiant suderinti darbą ir pareigas šeimai. Pastarieji sunkumai ypač aktualūs tampa įpusėjus karjerai, kai moterų

¹ Žukauskienė Rita, Šakalytė Jurgita, Moterų profesinė karjera. – Vilnius: Lietuvos nacionalinė UNESCO Komisija, 2003. – 127p. ISBN 9955-580-02-X (5psl.)

² Hakim Catherine, The Sexual Division of Labour and Women's Heterogeneity//The British Journal of Sociology, Vol.47, No.1, London: London School of Economics and Political Science, 1996, ISSN 0007-1315

³ Purvaneckas Andrius, Purvaneckienė Giedrė, Moteris Lietuvos visuomenėje. Palyginamoji tyrimų analizė. – Vilnius: Danielius, 2001. – 147p. ISBN 9955-476-05-2

⁴ Report on equality between women and men, 2006, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, P. 26, ISBN 92-79-00806-4

gyvenime susiduria siekis tinkamai atlikti šeimos pareigas bei siekis kiek įmanoma geriau atlikti savo darbą. Tai taip pat yra ir laikotarpis, kai moterys dažniausiai susiduria su neigiamu požiūriu savo atžvilgu, siekdamos paaukštinimo⁵.

Būtent apie tokį moterų karjeros laikotarpį, kai tenka derinti pareigas šeimai ir įsipareigojimus darbui, bus kalbama šiame darbe. Tai yra aktuali problema, kadangi mūsų visuomenėje dar gajūs stereotipai, moterys neretai laikomos prastesnėmis darbuotojomis visai ne dėl savo profesionalių sugebėjimų, o dėl to, kad joms tenka gimdyti ir auginti vaikus. Nors teisiškai darbdavys privalo išsaugoti moteriai darbo vietą tam tikrą laiką, kol ji yra vaiko priežiūros atostogose, lieka neaišku, kokios gi realios galimybės jai grįžti į darbą, kokia tikimybė, kad ji toliau sėkmingai kils karjeros laiptais. Lietuvos Respublikos įstatymai numato galimybę vyrams daryti tokią pertrauką karjeroje dėl vaikų auginimo. Tačiau šiuo metu tokia galimybė pasinaudoja vos šimtadalis vyrų. 2004 – 2005m. atlikto tyrimo „Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška“ respondentų buvo paklausta, kodėl toks mažas procentas vyrų pasinaudoja valstybės jiems teikiama galimybe gauti tėvystės atostogas. Galima išskirti tris pagrindines priežastis, kurias nurodė respondentai vyrai: manoma, kad moterys gali geriau pasirūpinti vaiku, nei vyrai, vyrai nenori daryti pertraukų savo karjeroje ar netgi rizikuoti savo karjera bei tai, jog nepakanka informacijos apie galimybę vyrams išeiti tėvystės atostogų, nepakankama finansinė kompensacija tėvystės atostogų metu.⁶ Taigi Lietuvoje galimybė naudotis motinystės (tėvystės) atostogomis, išlieka moterų „pareiga“.

Lietuvos mokslinės literatūros analizė rodo, kad moterų padėtis visuomenėje, šeimoje bei darbo rinkoje yra nagrinėjama įvairiais aspektais.

Gruževskis B. (1997) analizuoja pagrindinę šeimos narių veiklą, pasiskirstymą pagal ekonominį aktyvumą, pasiskirstymą pagal darbinės veiklos nutraukimo priežastis, socialinę padėtį, ekonominę padėtį, darbo trukmę, šeimos pajamų šaltinius, darbinį mobilumą.

Sakalas A., Šalčius A. (1997) išskiria individo karjerą lemiančių veiksnių grupes bei aptaria veiksnius, kurie lemia moterų profesinę karjerą.

Kanopienė V. (1997, 1999, 2000, 2005) analizuoja socialinį ir profesinį Lietuvos moterų mobilumą, diskriminacijos rinkoje formas, moterų ir vyrų profesinės specializacijos problemas, skirtingos lyčių užimtumo struktūros priežastis bei socialinės – ekonominės pasekmės Aptariamais moterų ir vyrų užimtumo bei darbinės elgsenos bruožais, vaidmenų

⁵ Žukauskienė Rita, Šakalytė Jurgita, Moterų profesinė karjera. – Vilnius: Lietuvos nacionalinė UNESCO Komisija, 2003. – 127p. ISBN 9955-580-02-X

⁶ Reingardienė Jolanta, Tereškinas Artūras, Zdanavičius Arnas, Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška. Tyrimo ataskaita, Kaunas, VDU, 2005.
<http://www.dadcomehome.org/old/static.php?strid=3861&>

pasiskirstymo šeimoje ypatumai, moterų ir vyrų požiūris į apmokamą darbą skirtumai, išryškinant šeimyninių vaidmenų įtaką jų nuostatoms ir vertybėms.

Purvaneckas A., Purvaneckienė G. (2001) nagrinėja Lietuvos gyventojų nuostatų į šeimą, vaikus, darbą, lyčių vaidmenis visuomenėje ir šeimoje pokyčius per šešerius metus. Šie pokyčiai siejami su politiniais, socialiniais bei demografiniais pokyčiais Lietuvos visuomenėje. Taip pat Purvaneckienė G. (2005) nagrinėja lyčių lygybės politikos būklę Lietuvoje. Autorė teigia, kad atgavus nepriklausomybę, Lietuvoje įvyko nemažai pokyčių, tiek skatinančių lyčių lygybę, tiek sudarančių kliūtis jai siekti, buvo daug pasiekta tobulinant teisinę bazę, bet daug mažiau – praktikoje.

Eitutytė D. (2005) analizuoja moterų ir vyrų raišką tradiciškai feminizuotose švietimo ir darbo rinkos srityse. Ji teigia, kad lyčių lygių galimybių politika, įteisinanti moterų ir vyrų lygiateisiškumą visuomenės nuostatose, negarantuoja lyčių diskriminacijos nebuvimo darbo rinkoje.

Tureikytė D. (1998, 1999) analizuoja subjektyvų moterų padėties visuomenėje vertinimą, identifikavimąsi su socialinio ekonominio statuso pakopomis.

Valackienė A. (2001) savo disertacijoje analizuoja Lietuvos moterų profesinę karjerą. Tyrimu siekiama nustatyti, kaip skirtingų kartų moterys vertina savo padėtį visuomenėje, kaip apibrėžia (suvokia) profesinę karjerą. Siekiama atskleisti socialinių tinklų ir asmenybės saviraiškos sąryšį.

Žemaitaitytė I. (2003) analizuoja moterų dalyvavimo NVO organizuojamuose mokymuose nuostatas ir galimybes.

Žukauskienė R., Šakalytė J. (2003) nagrinėja su moterų profesine karjera susijusius psichologinius, socialinius ir teisinius aspektus, pristatomi Lietuvoje atlikto moterų profesinės karjeros tyrimo duomenys, aptariamos Europos Sąjungos ir Lietuvos priemonės, užtikrinančios moterų dalyvavimą moksle bei aktyvią veiklą kitose srityse.

Dromantienė L. (2003) stengiasi atskleisti ES vykdomą lyčių lygybės politiką, išanalizuoti ją lemiančias Europos Bendrijos/Sąjungos sutartis plėtojant skaidrią konkurencingumo politiką tarp valstybių narių bei stiprinant integracinius procesus, ES institucijų veiklą, skatinant moterų ekonominę ir visuomeninę aktyvumą.

Taljūnaitė M. (2005) nagrinėja lyčių lygybės politiką Lietuvoje. Ji pabrėžia, kad dabartiniu metu formuojant lyčių lygybės strategiją ir ją diegiant įvairių politikų srityse, vyrauja nevyriausybinių organizacijų veikla, o viešųjų institucijų veikla dar tik formuojasi. Nurodoma, kad sistemiškų lyčių studijų ir priemonių lyčių lygybės strategijai įgyvendinti politikos lygiu nėra daug ir jų poreikis išlieka aktualus.

Šidlauskienė V. (2005) kalba apie Vyriausybės vaidmenį formuojant lyčių lygybės politiką. Autorė aptaria nacionalinės programos prioritetus, skirtus atviros darbo rinkos skatinimui, lengvinant patekimą į darbo rinką asmenims, susiduriantiems su integracijos ir reintegracijos į darbo rinką sunkumais, šeimos ir profesinio gyvenimo suderinimo skatinimui.

Darbo problema – prieštarumas tarp teisinių prielaidų ir realių galimybių moterims, auginančioms mažamečius vaikus, integruotis į darbo rinką.

Darbo objektas - moterys, auginančios mažamečius vaikus.

Darbo dalykas - kadangi darbo problema buvo nurodyta moterų, auginančių mažamečius vaikus, mažesnės galimybės dirbti apmokamą darbą bei kopti karjeros laiptais, tai darbo dalyku pasirinkta būtent šios moterų grupės galimybė integruotis į darbo rinką.

Darbo tikslas - išsiaiškinti moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybes integruotis į darbo rinką ir atskleisti pačių moterų požiūrį į šią problemą.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti teorines moterų padėties visuomenėje ir apmokamo darbo sferoje analizės prielaidas.
2. Išanalizuoti teisinę bazę (tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisės aktus), reglamentuojančią lygias lyčių galimybes bei moterų, auginančių mažamečius vaikus apmokamą darbą.
3. Išanalizuoti dabartinę moterų padėtį Lietuvos darbo rinkoje.
4. Ištirti moterų, auginančių mažamečius vaikus, požiūrį į darbą ir galimybes dirbti.

Darbe naudojami metodai. Darbe naudojami tokie teoriniai metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė. Šis metodas pasirinktas todėl, kad norint tinkama kryptimi atlikti tyrimą, būtina žinoti, kokios sritys jau analizuotos moksliniais metodais, kokie rezultatai gauti, kokios išvados padarytos.
2. Teisinių dokumentų analizės metodas. Jis būtinas tiriant esamą teisinę bazę, reglamentuojančią lygias lyčių galimybes bei moterų darbą, ir nustatant, kokias galimybes (re)integruotis į darbo rinką teisiškai turi moterys, auginančios mažamečius vaikus.
3. Apibendrinimo metodas. Juo bus naudojama darbo pabaigoje, apibendrinant, sisteminant prieš tai gautus literatūros, dokumentų analizės bei empirinio tyrimo duomenis.

Taip pat darbe bus naudojami tokie empiriniai metodai:

1. Giluminis (iš dalies standartizuotas) interviu. Jis pasirinktas norint ištirti konkrečios grupės moterų požiūrį į jų galimybes dirbti ir kopti karjeros laiptais. Būtent toks interviu tinkamas tuomet, kai norima kuo išsamiau, giliau ištirti respondenčių padėtį ir jų nuostatas.

Mokslinis darbo naujumas, teorinis bei praktinis reikšmingumas. Lietuvos mokslinėje literatūroje daug kalbama apie moteris darbo rinkoje, darbo rinkos segmentaciją, lyčių lygybę. Tačiau nepakankamai iširta, kokios realios moterų galimybės po gimdymo ir vaiko priežiūros atostogų grįžti į darbo rinką kaip lygiavertėms su kitais darbuotojais, užimti buvusias pozicijas, kilti karjeros laiptais. Ne visada iki galo aiškios kliūtys (tiek objektyvios, tiek subjektyvios), neleidžiančios moterims, auginančioms mažamečius vaikus, dirbti jų galimybes ir profesinę kvalifikaciją atitinkančius darbus, gauti tinkamą atlyginimą. Minėtų aspektų išryškėjimas darbe ir sudaro jo naujumą ir praktinę reikšmę.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos:

Lyčių vaidmenys – tai visuomenės lūkesčiai, kaip, atsižvelgiant į socialines ekonomines sąlygas ir kultūrinės tradicijas, turi elgtis, mąstyti, kokia veikla užsiimti moterys ir vyrai. Kitaip tariant, lyčių vaidmenys nurodo tikėtiną, laukiamą darbo pasidalijimą tarp lyčių ir su lytimi susijusias taisykles, kurios reglamentuoja socialinę veiklą (t.y. žmonių bendravimą ir tarpusavio santykius⁷

Lyčių lygybė - tai kliūčių nebuvimas nei vienai iš lyčių pilnaverčiai dalyvauti ekonominiame, politiniame ir socialiniame gyvenime.

Moteris, auginanti mažametį vaiką. Ši sąvoka kelia daug keblumų dėl paties mažamečio vaiko sąvokos neapibrėžtumo. Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra vieningai apibrėžto amžiaus, iki kada vaikas laikomas mažamečiu. LR Civiliniame kodekse teigiama, kad vaikas, sulaukęs 14 metų jau gali kreiptis į teismą. Tačiau kyla klausimas, ar 13 metų vaiką vis dar galime laikyti mažamečiu. Galima būtų teigti, kad mažametis vaikas yra tol, kol nesulaukia mokyklinio amžiaus. Tačiau kas yra mokyklinis amžius? Šešeri ar septyneri metai? Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatyme yra nuostata, kad darbo rinkoje papildomai yra remiamos bedarbės moterys, auginančios vaikus iki 8 metų. Kadangi šio darbo esmė yra moterų (re)integracija į darbo rinką, tai būtent šio įstatymo nubrėžta riba ir bus vadovaujamas. Taigi, **moteris, auginanti mažametį vaiką yra moteris, auginanti vaiką iki 8 metų amžiaus.**

Darbą sudaro 3 dalys. Pirmojoje aptariamas teorinės moterų darbo analizės prielaidos, t.y. egalitarinės pažiūros, socialinio konflikto teorija, liberalusis, radikalusis, marksistinis ir socialistinis feminizmas, kultūrinė (socializacijos) teorija, ekonominė „segmentuotos darbo rinkos“ teorija, dvigubos sistemos teorija, intelektualiojo kapitalo teorija, darbdavių diskriminacijos ir dviejų vaidmenų teorijos, pateikiami statistiniai Lietuvos bei Europos Sąjungos duomenys, apibūdinantys moterų padėtį darbo rinkoje, analizuojama

⁷ Žmogaus socialinė raida, vadovėlis aukštosioms mokykloms, Vilnius: Homo liber, 2001, ISBN 995-449-27-6 (150 psl.)

teisinė bazė, kuri apima tiek tarptautinius, tiek Lietuvos Respublikos nacionalinius teisės aktus. Antrojoje dalyje aptariamos socialinės politikos priemonės moterų integracijos į darbo rinką srityje. Trečiojoje dalyje aprašomas atliktas kokybinis tyrimas „Moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybes integruotis į darbo rinką“. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

1. Moterų padėtis visuomenėje (socialiniai – ekonominiai, teisiniai aspektai)

Tiriamąjį reiškinį analizė remiasi keliomis tarpusavyje susijusiomis teorijomis, sudarančiomis vieningą integralų tyrimo pagrindą. Pirmiausia tai egalitarizmas. **Egalitarinės**

pažiūros akcentuoja moterų ir vyrų, kaip asmenybių, lygybę/lygiateisiškumą, t.y. ne asmens lytis, bet išsimokslinimas, kvalifikacija, profesinė patirtis, asmeninės savybės turi lemti tiek jo vietą apmokamo darbo sferoje, tiek ir vaidmenis šeimoje. (Egalitarizmas – teorija, skelbianti visuotinę lygybę). Šiomis nuostatomis remiasi **liberalusis feminizmas**. Ši teorija aptariama kitų feminizmo šakų kontekste (žr. toliau). Kita teorija yra **socialinio konflikto**. Teorijoje į visuomenę žiūrima, kaip į nelygybės kupiną areną, formuojančią konfliktus ir permainas. Tyrinėjama, kaip visuomenėje pasiskirstoma pinigais, valdžia, edukacija ir socialiniu prestižu pagal tokias socialines struktūras, kaip klasė, etniškumas, lytis ir amžius.⁸ Visuomenė yra nuolat besikeičianti. Konflikto teorija visuomenės tvarką kildina iš dominuojančių socialinių grupių (šiuo atveju, tai būtų vyrai) prievartos. Valdžios pasiskirstymas yra universalus ir svarbiausias socialinio konflikto veiksnys. Konfliktą sukelia pati sistema, o socialinės sistemos kitimą sąlygoja konfliktas. Įvairios socialinės pozicijos visuomenės struktūroje turi nevienodą valdžią. Kitaip tariant, valdžia slypi ne individuose, o jų užimamose pozicijose. Socialinių konfliktų struktūrinė kilmė turėtų būti aiškinama socialinių vaidmenų išsidėstymu, kuriam būdingi įvairūs dominavimo ir pavaldumo lūkesčiai. Ir dominuojančios ir pavaldžios grupės turi savo objektyvius interesus. Individai, esantys dominuojančioje pozicijoje, kiekvienos situacijos metu siekia palaikyti *status quo*, o subordinuotieji siekia pakeisti situaciją. Ši interesų konfliktą nebūtina įsisąmoninti tam, kad pavaldūs ir dominuojantys asmenys galėtų veikti. Abiejų grupių interesai yra objektyvūs ir yra išreiškiami pozicijoms būdingais lūkesčiais. Pagrindinė socialinio konflikto priežastis kyla tada, kai tam tikroje socialiai susiskaldžiusioje visuomenėje atsiranda nepasitenkinimas ribotų išteklių paskirstymu ir neigiamas jo teisėtumas. Resursų paskirstymo teisėtumo neigimas tampa svarbiausiu realaus konflikto motyvu, bet tokio teisėtumo neigimas formuojasi kartu su kitais papildomais visuomenės struktūriniais kintamaisiais.⁹

1.1 Teorinės moterų užimtumo analizės perspektyvos

Moterų padėties darbo rinkoje studijos dažniausiai tradiciškai remiasi prielaida, kad moterų dalyvavimas darbo rinkoje auga kartu su industrializacija ir urbanizacija. Teigiama, jog technologinė pažanga ir industrializacija moteris vis labiau įtraukia į darbo

⁸ Tidikis Rimantas, Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, ISBN 9955-563-26-5

⁹ Leonavičius Vylius, Norkus Zenonas, Tereškinas Artūras, Sociologijos teorijos: Vadovėlis/ sud. V. Leonavičius. – Kainas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, P. – 392, ISBN 9955-530-85-5

rinką, kadangi kartu seka išsilavinimo galimybių, šeimos modelio pokyčiai.¹⁰ Nors Catherine Hakim (1995) tai vadina vienu iš penkių feministinių mitų apie moterų darbą.¹¹ Visgi lygiai taip pat ji teigia, kad darbdaviai mato moteris darbuotojas kitokioje šviesoje, nei darbuotojus vyrus. Manoma, kad moterys yra mažiau orientuotos į karjerą, su mažesniais išipareigojimais mokamam darbui, nei darbui namuose, mažiau tikėtina, jog jos sieks mokymų, tobulėjimo ar kilimo pareigose, preziumuojama, kad darbas joms labiau yra laikinas, nei pastovus, kad jos mieliau imasi atsakomybės namų ūkyje, todėl yra nepajėgios varžytis su vyrais darbo rinkoje.¹² Tai galima sieti su vadinamąja „namų ideologija“, kuri išsigalėjo dar XVIII a. pabaigoje. Ji susiformavo vidurinėsios klasės ribose ir išplito tarp abiejų lyčių. Jos esmė – pasaulis yra padalintas į dvi atskiras sferas: viešąją ir namų.¹³ Ši ideologija yra išlikusi iki šiol. Todėl kyla nemažai diskusijų dėl moterų padėties darbo rinkoje, jų lygiateisiškumo su vyrais, realių galimybių, darbo rinkos segmentacijos. Šiame diskurse dalyvauja labai daug Lietuvos ir užsienio mokslininkų. Štai Ashwin, Yakubovich (2005) analizuoja, kaip moterys prilygsta vyrams šioje tarpininkavimo darbo rinkoje srityje. Remiamasi 1999m. kokybiniais ir kiekybiniais duomenimis, surinktais Rusijos mieste Samaroje. Aptinkama, kad moterys daug efektyviau panaudoja savo kontaktus darbo rinkoje, nei vyrai, surandant darbą, tačiau labai dažnai, tie darbai būna mažiau apmokami nei tie, kuriuos suranda vyrai. Pateikiamos galimos tokio skirtumo priežastys.

Van Doorne – Huiskes, van Hoof, Roelofs (1995) teigia, kad nelygybė darbo rinkoje yra bruožas, kuriuo dalijasi visos Europos šalys. Pateikiama lyčių nelygybės palyginamoji perspektyva dvylikoje Europos Sąjungos šalių narių. Aptariami ir pristatomi skirtingi nelygybės aspektai: dalyvavimo lygis, profesinė segregacija, pajamų skirtumai, karjera, neapmokamas darbas. Taip pat nagrinėjamos skirtingos politinės Europos Sąjungos priemonės, turinčios užtikrinti lygias galimybes. Aptariama tiek lygių galimybių politika, tiek atskiri instrumentai jai įgyvendinti (ES direktyvos, vaiko priežiūros politika).

England (2005) apžvelgia lyčių nelygybę darbo rinkoje Jungtinėse Amerikos valstijose. Parodoma dirbamų darbų segregacija bei uždarbio skirtumai. Aiškinama, kas sužinota iš paskutinių tyrimų apie tai, kokios gi yra tos segregacijos ir nelygybės priežastys. Bendrais bruožais, lyčių pajamų atotrūkis JAV turi dvi pagrindines ištakas: darbų segregacija

¹⁰ Lewin-Epstein Noah, Semyonov Moshe, Modernization and Subordination: Arab Women in the Isreali Labour – Fource//European Sociological Review, Vol. 9, No. 4, May 1992, Oxford University Press, ISSN 0266-7215, P. 39-51 (39 psl.) <http://links.jstor.org/sici?sici=0266-7215%28199205%298%3A1%3C39%3AMASAWI%3E2.0.CO%3B2-Z>

¹¹ Hakim Catherine, Five Feminist Myths about Women's Employment//The British Journal of Sociology, Vol. 46, No.3, 1995, London: London School of Economics and Political Science, ISSN 0007-1315, P 429-455

¹² Hakim Catherine, Five Feminist Myths about Women's Employment//The British Journal of Sociology, Vol. 46, No.3, 1995, London: London School of Economics and Political Science, ISSN 0007-1315, P 429-455

¹³ Abbott Pamela, Wallace Claire, An Introduction to Sociology. Feminist perspectives, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (124 psl.)

ir moters pareigų auginant vaikus įtaka jų darbui. Pagrindinė straipsnio tezė yra ta, kad šios dvi atotrūkio priežastys tarpusavyje yra nesusiję. Žiūrint iš ekonomikos pozicijos, moterys pasirenka labiau “motinystei – draugiškus” darbus, kurie padidina jų pajamas, tačiau dėl darbo stažo trūkinėjimo ar pasirinktos lanksčios darbo formos nelabai leidžia kelti kvalifikaciją, vadinasi, ir uždarbį.

Greame (1982), Giddens (1987) pastebi, kad didėjant moterų užimtumui darbe, keičiasi lyties vaidmenų orientacijos. Priklausomai nuo moters uždarbio dydžio kinta jos statusas šeimoje.

Taip pat galima kalbėti ir apie daugelį kitų mokslininkų, nagrinėjusių šias ir panašias temas.

Nemažai apie lytį, lytiškumą, darbo rinką, jos segmentaciją kalbėjo A. Giddens. Lytis, anot jo yra reikšminga socialinės stratifikacijos forma. Ji yra lemiamas veiksnys struktūrizuojant galimybių ir gyvenimo šansų tipus, su kuriais susiduria individai ir grupės, daro stiprią įtaką vaidmenims, kuriuos jie atlieka socialinėse institucijose – nuo namų ūkio iki valstybės.¹⁴ Kalbant apie lyčių skirtybes ir jų įtaką skirtingiems lyčių vaidmenims, galima kalbėti apie lyčių socializacijos skirtumų įtaką šiam reiškiniui. „Per sąlyčius su įvairiais – ir pirminiais, ir antriniais – socializacijos veiksniais, vaikai palengva internalizuoja socialines normas ir lūkesčius, kurie, manoma, susiję su biologine lytimi. Lyčių skirtybes lemia ne biologija – jas kuria kultūra. Remiantis šiuo požiūriu, lyčių nelygybė atsiranda todėl, kad vyrai ir moterys socializuojami rengiant juos skirtingiems vaidmenims.“¹⁵ Kaip tik čia galima kalbėti apie konkrečius vyrams ir moterims suteikiamus vaidmenis, t.y. moteris – namų šeimininkė, atsakinga už vaikus, tvarką namuose, maisto gamybą, tuo tarpu vyras – visuomeninio gyvenimo dalis, asmuo, aprūpinantis šeimą materialiai, priimančias sprendimus. Taigi viena iš teorijų, kuriomis galima aiškinti moterų padėtį šeimoje ir darbo rinkoje, apskritai visuomenėje, yra **Kultūrinė (socializacijos) teorija**. Joje akcentuojami socializacijos ypatumai ir lyčių stereotipų reikšmė. Kaip teigia C. Cockburn, “analizuojant segregaciją negalima pamiršti šeimos, kuri tebevaidina didžiulį vaidmenį socializacijos proceso metu kryptingai orientuodama mergaites į skirtingas profesines karjeras. <..> Taigi individai renkasi profesijas remdamiesi suformuotomis socializacijos procese nuostatomis, kokia turėtų būti “moteriška” (arba “vyriška”) elgsena, kokie yra lyčių vaidmenų ypatumai. Manoma, kad ryšys tarp socializacijos ir užsiėmimų segregacijos yra abipusis.”¹⁶ Nors kai

¹⁴ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (117 psl.)

¹⁵ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (114 psl.)

¹⁶ Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

kurie autoriai teigia, kad horizontalioji segregacija darbo rinkoje turi dar keletą priežasčių, viena iš jų yra ta, kad „moteriški“ darbai yra parankūs norint derinti apmokamą darbą ir motinos vaidmenį.¹⁷

Kaip teigia A. Giddens, paprastai vyrų vaidmenys labiau vertinami ir geriau atlyginami negu moterų: beveik kiekvienoje kultūroje moterys pirmiausia atsako už vaikų auginimą ir namų ūkio darbus, o vyrams tradiciškai tenka atsakomybė aprūpinti šeimą. Dėl dominuojančio darbo pasidalijimo pagal lytį vyrai ir moterys turėjo prisiimti padėtis, nelygias galios, prestižo ir turtų atžvilgiu.¹⁸ Literatūroje aptinkamas terminas „stiklinės lubos“, reiškiantis nerašytą požiūrį, kad moterims nedera užimti aukščiausių pareigų, o taip apribojamos moterų galimybės siekti karjeros. Teigiama, kad daugelyje šalių daugiau moterų dalyvauja valdant savivaldybių lygmenyje, nei valstybiniu lygmeniu.¹⁹ Tačiau nereikia pamiršti, jog toks lyčių vaidmenų apibūdinimas – labai abstraktus, nekonkretus ir nebūtinai teisingas bei baigtinis apibūdinimas. Lyčių vaidmenys nėra visiškai statiški, nesikeičiantys priklausomai nuo laikmečio, šalies ar aplinkybių. Kita vertus, ir pati socializacijos teorija yra susilaukusi nemažai sociologų kritikos. „... žmonės nėra pasyvūs objektai, tiesiogiai perimantys lytinį „programavimą“ <...> Žmonės aktyviai kuria ir modifikuoja savo vaidmenis. Visuminis seksualinių vaidmenų traktuotės taikymas vertinamas skeptiškai, nors, kita vertus, nemažai tyrimų parodė, kad lyčių identitetai tam tikru mastu yra socialinių įtakų padarinys.“²⁰

Į socializacijos ypatumus bei kultūrą aiškinant lyčių nelygybes atsižvelgia ir jau minėtas **liberalusis feminizmas**. Teorija remiasi atgimimo epochos idėjomis apie individo teises, laisvę ir teisingumą; teigia būtinumą užtikrinti lygias lyčių teises ir galimybes civilinių teisių, švietimo ir apmokamo darbo srityje, pabrėžia, kad skirtumai tarp moterų ir vyrų yra jų nevienodos socializacijos padarinys, taigi jie nėra biologiškai determinuoti. Kaip tik šiai teorijai aktualūs moterų diskriminacijos ir nevienodo požiūrio į jas darbe, švietimo įstaigose bei žiniasklaidoje klausimai. Liberaliojo feminizmo šalininkai linkę telkti pastangas, kad vienodos moterų galimybės būtų užtikrintos ir apsaugotos įstatymais bei kitomis

¹⁷ Desai Sonalde, Waite Linda J., Women's Employment During Pregnancy and After the First Birth: Occupational Characteristics and Work Commitment//American Sociological Review, Vol.56, No.4, American Sociological Association, 1991, ISSN 0003-1224, P 551-566

¹⁸ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (117 psl.)

¹⁹ Mosesdottir Lilja, The State and the Egalitarian, Ecclesiastical and Liberal Regimes of Gender Relations/The British Journal of Sociology Volume 46 Issue no. 4, London School of Economics, December 1995, ISSN 0007-1315 P. 623 – 643 (626 psl.) <http://links.jstor.org/sici?=0007-1315%28199512%2946%3A4%3C623%3ATSATEE%E2.0.CO%3B2-2>

²⁰ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (114 psl.)

demokratinėmis priemonėmis.²¹ Kitaip tariant, šio požiūrio šalininkai siekia esamos sistemos pakeitimui panaudoti tą pačią sistemą, jos priemones.

Kita feminizmo atšaka – **radikalusis feminizmas** – lyčių nelygybę aiškina kitaip. Šiai kryptiai būdingas įsitikinimas, jog būtent vyrai yra atsakingi už moterų engimą ir tuo naudojasi. Kitaip tariant jie pelnosi iš moterų darbo namuose. Dar 1974m. Wally Secombe teigė, kad darbas namuose yra tokio paties lygmens darbas, kaip ir apmokamas, kurį dirba vyrai, nors yra ir nematomas, nes už jį nemokama. Ir visgi jis turėtų būti laikomas kapitalistinėje sistemoje sukuriama bendrojo produkto dalimi, nes taip kapitalistinė sistema moka tik už vyrų darbą, o sukuriamas perteklinis produktas. Be šito kapitalistinė sistema būtų pasmerkta žlugti, nes darbas namuose apima nemokamas paslaugas, už kurias rinkoje tektų mokėti, o tai – papildomos išlaidos.²² Čia ypač domimasi patriarchyjos – sisteminės vyrų viršenybės moterų atžvilgiu – analize. Lilja Mosesdottir teigia, kad sugriežtindami moterų priėjimą prie išteklių ir apribodami jų galimybes reguliuoti savo reprodukciją, vyrai įgauna galimybę kontroliuoti moteris. Stipriai segreguota darbo rinka tampa stipriai reiškiniumi tiek patriarchyjai tiek kapitalo kontrolei.²³ Patriarchyja laikoma visuotiniu reiškiniumi, gyvavusiu daugelį amžių ir įvairiose kultūrose. Radikalusis feminizmas dažnai sutelkia dėmesį į šeimą, kaip vieną iš pagrindinių moters spaudos visuomenėje šaltinių. Teigiama, kad vyrai išnaudoja moteris, kliaudamiesi nemokamu moterų darbu namuose. Taip pat vyrai, kaip grupė, kliudo moterims visuomenėje siekti galios ir įtakos.²⁴ Tačiau galima prieštarauti dėl to, kad patriarchyjos samprata galima aiškinti moterų padėtį visuomenėje kaip reiškinį. Čia nepaliekama vietos įvairioms istorinėms variacijoms, dabartinio progreso laikų atvejams. Nepaaiškinama, kaip gi visgi moterys įėjo į apmokamo darbo rinką.²⁵

Radikalaus feminizmo pozicijos privalumas tas, kad aiškiai nurodoma, kokiais būdais vyrai pelnosi iš moterų nemokamo darbo namuose, taip pat būdus, kuriais „vyriškosios“ prekybos ir darbdavių sąjungos stengėsi atskirti moteris nuo apmokamo darbo rinkos, arba kontroliuoti rinkoje jau esančias.

Marksistinis feminizmas teigia, kad darbų viešojoje ir namų ūkio sferose pasidalijimas tarp lyčių paaiškina, kodėl moterys visgi ateina į darbo rinką visiškai

²¹ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (119 psl.)

²² Abbott Pamela, Wallace Claire, An Introduction to Sociology. Feminist perspectives, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (129 psl.)

²³ Mosesdottir Lilja, The State and the Egalitarian, Ecclesiastical and Liberal Regimes of Gender Relations/The British Journal of Sociology Volume 46 Issue no. 4, London School of Economics, December 1995, ISSN 0007-1315 P. 623 – 643 (625 psl.) <http://links.jstor.org/sici?0007-1315%28199512%2946%3A4%3C623%3ATSATEE%E2.0.CO%3B2-2>

²⁴ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (120 psl.)

²⁵ Abbott Pamela, Wallace Claire, An Introduction to Sociology. Feminist perspectives, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (148 psl.)

nepalankiomis sąlygomis ir yra išnaudojamos kapitalistinės sistemos. Teigiama, jog egzistuoja kongruencija tarp darbo pasidalijimo tarp lyčių, taip priskiriant moterims namų ūkio darbus, bei apibrėžiant kapitalizmo „poreikį“ apibrėžtai darbo jėgos rūšiai – dirbančiųjų ne visą darbo dieną, mažai apmokamų ir lanksčių darbuotojų. Toks marksistinio feminizmo aiškinimas išsiplėtė į keletą krypčių. Vieni teigia, kad moterys yra industrinė „rezervinė darbo armija“, kuri įstumiami į darbo rinką ekonominio augimo laikotarpiais, tuomet, kai trūksta darbo jėgos, ir vėl išstumiami iš jos, kai atsiranda darbo jėgos poreikio atoslūgis. Alternatyva šiam požiūriui yra idėja, kad moterys buvo įtrauktos į darbo rinką, kai darbai tapo nebekvalifikuoti – pigus moterų darbas naudojamas brangiam vyrų darbui pakeisti.²⁶

Socialistinis feminizmas teigia, kad kapitalizmas ir patriarchyja sąveikauja tame pačiame visuomenės lygmenyje. Šios teorijos rėmuose kalbama apie tai, kad vyrai pasistengė laikyti moteris toliau nuo aukštai apmokamų darbų, kad užtikrintų lengvesnį priėjimą prie tokių darbo vietų sau patiems. Tokiu būdu moterys liktų priverstos būti priklausomomis nuo vyrų šeimoje. Dėl tokios tvarkos laimi tiek vyrai, tiek kapitalistinė sistema. Čia taip pat kalbama apie patriarchyjos svarbą. Tik čia ji jau iškeliami į valstybinį lygmenį, sakoma, jog pati valstybė, valdžia yra patriarchalinė, istorijoje suvaidinusi didelį vaidmenį tiek atskiriant moteris nuo darbo rinkos, tiek paremiant konkrečią namų ūkio formą (nuklerinę šeimą), kurioje moterys teikia nemokamas paslaugas namų ūkio rėmuose.²⁷

Ekonominė “segmentuotos (dvigubos) darbo rinkos” teorija akcentuoja darbo rinkos diferenciaciją pagal užsiėmimų tipus, t.y. jos pasidalijimą į sektorius (pirminį ir antrinį), kurie skiriasi užsiėmimų turiniu, dirbančiųjų kvalifikacija, atlyginimais ir profesinės karjeros galimybėmis.²⁸ Teigiama, kad pirminiam darbo sektoriui priklauso darbai, kuriuose siūlomi mokymai ir kilimas karjeros laiptais. Tuo tarpu antriniame sektoriuje yra darbai, kurie neužtikrina socialinio saugumo, yra menkai apmokami ir nereikalaujantys ypatingų sugebėjimų. Pastarojo sektoriaus darbus dažniausiai dirba moterys.²⁹ R. Barron ir E. Norris teigė, kad darbdaviai priimdami į darbą darbuotojus, dažnai vadovaujasi ne jų kvalifikacinėmis ir išsimokslinimo, bet demografinėmis charakteristikomis, tokiomis kaip lytis, amžius, santuokinis statusas ir pan. Darbdaviai moteris vertina kaip specifinę, skirtingą nuo vyrų darbuotojų kategoriją todėl, kad jos pirmenybę atiduoda šeiminiams vaidmenims.

²⁶ Abbott Pamela, Wallace Claire, *An Introduction to Sociology. Feminist perspectives*, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (147 psl.)

²⁷ Abbott Pamela, Wallace Claire, *An Introduction to Sociology. Feminist perspectives*, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (149 psl.)

²⁸ Kanopienė Vida, *Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

²⁹ Abbott Pamela, Wallace Claire, *An Introduction to Sociology. Feminist perspectives*, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150 (146 psl.)

<...> Ši teorija gana gerai paaiškina vertikalią užsiėmimų segregaciją, tačiau neatskleidžia horizontaliosios segregacijos priežasčių.³⁰

“Dvigubos sistemos” teorija grindžiama feministinės patriarchalinių ir marksistinės kapitalistinių santykių analizės sinteze. Viena iš šios teorijos atstovių, H. Hartman aiškina užsiėmimų segregaciją pagal lytį dviejų sistemų – kapitalizmo ir patriarchijos – susikirtimu, dėl kurio abiejose sistemose vyraujančios grupės – kapitalistai ir vyrai – laimi. Kitaip tariant, moterų subordinaciją lemia dvi tarpusavyje susijusios struktūros: patriarchija, suprantama kaip visuotinio vyrų vyravimo ir moterų pavaldumo santykių “tinklas”, ir kapitalistinis gamybos būdas, reprodukuojantis hierarchinę darbo pasidalijimo pagal lytį prigimtį ir skatinantis lyčių antagonizmą dėl klasinio solidarumo.³¹

“Intelektualiojo kapitalo” teorijos moterų padėtį apmokamo darbo sferoje aiškina ta aplinkybe, jog jos yra žemesnio išsimokslinimo, kvalifikacijos, turi mažesnę patirtį darbo rinkoje, t.y. jų intelektualusis kapitalas yra mažesnis. Tai susidaro dėl to, kad merginos iš anksto žino, kad jų padėtis darbo rinkoje, sukūrus šeimą ir ypač sulaukus vaikų, nebus stabili, jos bus priverstos daryti pertraukas, rinktis darbą ne visą dieną ir pan. Taigi jų mokymosi laikas yra trumpesnis nei vaikinų, nes nėra racionalu tam skirti didesnes investicijas, kurios, tikėtina, neatsipirktų.³²

“Darbdavių diskriminacijos” teorija pabrėžia darbdavių sprendimų svarbą rinkos ekonomikos sąlygoms. Aiškinant, kodėl darbdaviai, samdydami darbuotojus, diskriminuoja moteris, atkreipiamas dėmesys į šiuos momentus: subjektyvų darbdavių polinkį nesamdyti tam tikrų grupių darbuotojų (moterų), nepakankamą potencialių moterų galimybių įvertinimą (vadinamąją klaidų diskriminaciją), egzistuojantį nerašytą tarpusavio susitarimą nepriimti į darbą moterų. <...> Šis požiūris kritikuojamas dėl tam tikro vienpusiškumo: jis grindžiamas darbdavių polinkio diskriminuoti buvimu, neatsakant į klausimą, kaip darbdaviai gyja šį polinkį diskriminuoti.³³

“Dviejų vaidmenų” teorija analizuoja lyčių vaidmenis privačioje sferoje (šeimoje, namų ūkyje), nelygų pareigų ir atsakomybės pasiskirstymą tarp sutuoktinių bei moters “namų šeiminkės/motinos” vaidmenis laikydama svarbiu (pagrindiniu) veiksmu, lemiančiu nelygiateisę moterų padėtį darbo rinkoje ir darbų segregaciją pagal lytį.

³⁰ Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

³¹ Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

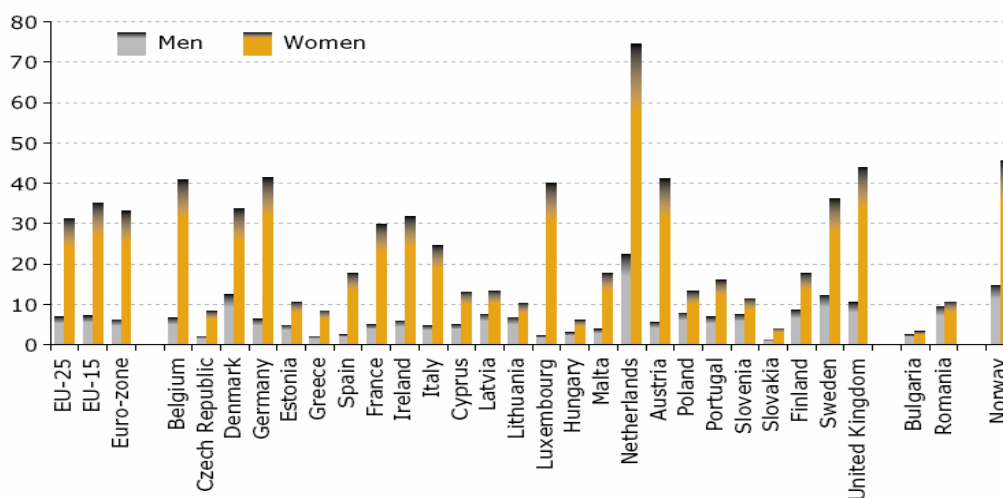
³² Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

³³ Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186

Būtų per drąsu teigti, jog būtent dėl esamos moterų situacijos visuomenėje, darbo rinkoje, atsiradusių naujų galimybių ir pasirinkimo laisvei, moterys Europoje vis dažniau nusprendžia neturėti vaikų, atidėti jų gimdymą vėlesniam laikui ar turėti tik vieną vaiką. Tačiau A. Giddens, kalbėdamas apie šeimos institutą, išskiria ir bevaikes moteris. Jis, remdamasis paskutinio Gyventojų surašymo Didžiojoje Britanijoje ataskaita teigia, jog tarp moterų apsisprendimo neturėti vaikų motyvacijų yra sėkmės darbe siekis.³⁴ Galima būtų dar kartą daryti išvadą, kad vaikas – kliuvinys siekiant karjeros, sėkmės ir pripažinimo darbe.

Nors formaliai moterys lygios su vyrais (tai galėsime matyti skyriuje „Teisės aktų analizė“), tačiau darbo rinkoje jos vis dar patiria nemažai sunkumų ir kliūčių. Literatūroje galima rasti keletą pagrindinių veiksnių, kurie veikia moteris darbe: darbo segregacija (čia dar išskiriama vertikalioji ir horizontalioji segregacija), koncentracija ne visos darbo dienos vietose ir darbo užmokesčio skirtumas.³⁵ Nagrinėjant moterų, auginančių mažamečius vaikus, integraciją į darbo rinką, aktualiausia būtų atkreipti dėmesį į koncentraciją ne visos darbo dienos vietose. Lietuvoje tai dar palyginti gana naujas reiškinys.

1 grafikas „Nepilną darbo dieną dirbančiųjų dalis dar visų dirbančiųjų 2004 pavasarį“, %

Šaltinis **Europe in figures**, Eurostat yearbook 2005

Kaip galima matyti iš pateiktos diagramos, Lietuvoje dar labai nedidelis procentas dirbančiųjų dirba nepilną darbo dieną, palyginus su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, tačiau kurios valstybės duomenis beanalizuotume, galime matyti, kad tarp dirbančiųjų nepilną darbo dieną visose valstybėse daugiau yra moterų, nei vyrų. Palyginimui taip pat galima analizuoti vien Lietuvos skaičius 2006m. pirmąjį ir antrąjį ketvirtį:

1 lentelė „Užimti gyventojai pagal darbo laiką 2006 m. (ketvirčiais)“

³⁴ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (183 psl.)

³⁵ Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1 (367 psl.)

Užimti gyventojai, proc.	I ketvirtis	II ketvirtis
Visą darbo dieną	87,8	90,9
Nepilną darbo dieną	12,2	9,1
Vyrai, proc.		
Visą darbo dieną	89,8	93,5
Nepilną darbo dieną	10,2	6,5
Moterys, proc.		
Visą darbo dieną	85,8	88,2
Nepilną darbo dieną	14,2	11,8

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

Kaip matyti, nuo 2004m. situacija beveik nepasikeitė, nepilną darbo dieną dirbančiųjų skaičius su labai nežymiais svyravimais vargiai pasiekia 10 proc., iš dirbančių moterų ne pilną darbo dieną dirba 3 procentiniais punktais daugiau, nei iš dirbančių vyrų.

Visgi dar vis diskutuojama dėl to, koks – teigiamas ar neigiamas – visgi tai reiškinys, yra ta diskusija gana kontraversiška. Kaip teigia kai kurie sociologai, darbas ne visą darbo dieną neretai apibūdinamas kaip lankstus, tačiau nedidelės kompetencijos reikalaujantis (su tuo galima būtų nesutikti), menkai apmokamas, nepatikimas ir nesaugus.³⁶

Taip pat galima kalbėti apie tai, kiek „prarandama“ pinigų, kol gimdomi ir auginami vaikai. Tyrimo, atlikto 2000m. Didžiojoje Britanijoje (Women's Incomes over the Lifetime, Rake, 2000), duomenimis, moterys, dėl išėjimo motinystės atostogų, vaiko priežiūros, priklausomai nuo kvalifikacijos lygio ir asmeninių inspiracijų, per gyvenimą, palyginus su vyrų pajamomis, gali prarasti nuo 19 000 iki 285 000 svarų sterlingų (pagal 2006m. rugsėjo 27d. oficialų valiutų kursą tai sudarytų nuo 97 660 iki 1 464 900 litų)³⁷

Kai kurie autoriai kalba apie valstybės politikos įtaką santykiams tarp lyčių ir jų padėties darbo rinkoje. Lilja Mosesdottir (1995) net kalba apie skirtingus lyčių santykių režimus, kitaip tariant, modelius, kurie glaustai susiję su gerovės valstybių modeliais. Autorė teigia, kad moteris galima vadinti atskira interesų grupe. Specifiniai interesai kyla iš moterų biologinės lyties, jų socializacijos, kaip moterų, jų santykių su vyrais ir pozicijos kapitalistiniuose – darbo santykiuose. Į tokius interesus kapitalistinė valstybė atsižvelgia tokiu atveju, jei jie prisideda prie socialinės kontrolės ir apskritai akumuliacinės strategijos. Apimtis interesų, į kuriuos kreipia dėmesį valstybė, priklauso nuo to, kiek ji bedrauja ir bendradarbiauja su skirtingomis socialinėmis jėgomis, interesų grupėmis. Taigi L. Mosesdottir aprašo tris galimus lyčių santykių režimus: egalitarinį, bažnytinį ir liberalųjį. Egalitarinio režimo normų esmė yra ta, kad moterys yra laikomos „dirbančiomis motinomis“, kurioms reikia tam tikrų socialinių sąlygų, kad jos galėtų derinti apmokamą ir neapmokamą

³⁶ Fagan Collete, Buberny Jill, The Salience of Part-Time Divide in the European Union//European Sociological Review, Vol. 12, no. 2, Dec., 1996, Oxford University Press, ISSN 0266-7215, P. 227-250 (227 psl.)

<http://links.jstor.org/sici?sici=0266-7215%28199612%2912%3A3%3C277%3ATSOTPD%3E2.0.CO%3B2-2>

³⁷ Percituota iš Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1

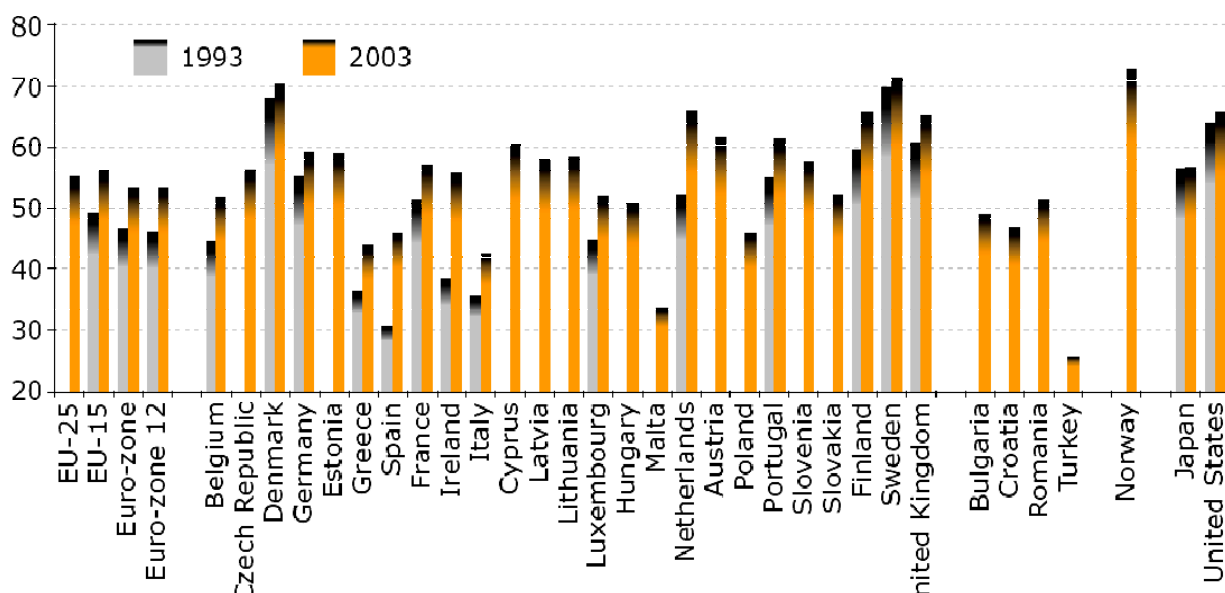
darbą, o vyras yra antrasis maitintojas. Bažnytinio režimo esmė yra ta, kad moterys yra laikomos „žmonomis“ ir kartu „motinomis“, kurioms būtina tiesioginė parama, kad jos galėtų tinkamai atlikti savo namų ūkio išsipareigojimus. Tuo tarpu vyrai yra pagrindiniai maitintojai. Liberaliajame režime pagrindinė prielaida yra ta, kad vyrai ir moterys laikomi darbuotojais, kurie yra pajėgūs pasirūpinti savimi patys, išskyrus atvejus, kai jie yra vieniši tėvai. Tokio režimo rėmuose moterims suteikiamas didesnis priėjimas prie išteklių, todėl labiau išsilavinę moterys, kurios gali susimokėti už namų ūkio darbų atlikimą kam nors kitam, yra įgalintos tiesiogiai varžytis su vyrais darbo rinkoje. Tuo tarpu mažiau išsilavinę moterys visgi ir toliau yra priverstos dirbti namų ūkio darbus savuose namuose ar parduoti savo paslaugas minėtosioms aukštesnio išsilavinimo moterims.³⁸

1.2 Moterys Lietuvos darbo rinkoje

Kalbant apie moterų padėtį darbo rinkoje, pirmiausia galime kalbėti apie tai, kokie yra skirtumai tarp Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos valstybių. Eurostat'o pateikiamais duomenimis, nuo 1993m. iki 2003m. visose valstybėse, apie kurias turima žinių, moterų užimtumo lygis (šis dydis skaičiuojamas dirbančiųjų 15 – 64 metų amžiaus moterų skaičių dalinant iš bendro to paties amžiaus moterų skaičiaus) augo. Lietuvos moterų užimtumo lygis kiek viršija ES vidurkį, tačiau dar vis žymiai atsilieka nuo tokių senbuvų, kaip Danija, Suomija (tuo labiau kitų Skandinavijos šalių), Jungtinė Karalystė:

2 grafikas „Moterų užimtumo lygis Europos Sąjungos valstybėse“, %

³⁸ Mosesdottir Lilja, The State and the Egalitarian, Ecclesiastical and Liberal Regimes of Gender Relations/The British Journal of Sociology Volume 46 Issue no. 4, London School of Economics, December 1995, ISSN 0007-1315 P. 623 – 643

Šaltinis **Europe in figures**, Eurostat yearbook 2005

Iš tiesų, ES 25 šalyse moterų užimtumas nuolat didėja. Atotrūkis tarp vyrų ir moterų užimtumo sumažėjo nuo 18,1 procentinių punktų 1999m. iki 15,2 procentinių punktų 2004m.³⁹ Bet, kaip teigiama Europos Komisijos 2006m. ataskaitoje apie moterų ir vyrų lygybę, reikia nepamiršti, kad toks augimas vyko tose darbinio užimtumo srityse, kurios ir taip jau laikomos feminizuotomis. Tačiau keletą paskutiniųjų metų Lietuvoje moterų, kaip darbo jėgos aktyvumas nors ir nežymiai, tačiau krito, užimtumo lygiui kylant bei nedarbo lygiui mažėjant. Iš tiesų moterų užimtumo lygis kilo, tačiau vis tiek liko kur kas mažesnis, nei vyrų:

2 lentelė „Darbo jėgos aktyvumo, užimtumo ir nedarbo lygis“
15–64 metų amžiaus gyventojų, procentais

	2000		2004		2005	
	moterys	vyrų	moterys	vyrų	moterys	vyrų
Darbo jėgos aktyvumo lygis	67,1	74,2	65,6	72,7	64,9	72,0
Užimtumo lygis	57,5	60,1	57,8	64,6	59,4	66,0
Nedarbo lygis ¹	13,9	18,8	11,8	11,0	8,3	8,2

¹ Skaičiuojamas 15 metų amžiaus ir vyresniems gyventojams.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

³⁹ Report on equality between women and men, 2006, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, P. 26, ISBN 92-79-00806-4

Taip pat labai ryškus vyrų ir moterų pasiskirstymas tarp valstybinio ir privataus sektoriaus. Išlieka tendencija, jog moterų kur kas daugiau dirba valstybiniame, nei privačiame sektoriuje, o kitaip tariant, valstybiniame sektoriuje dirba kur kas daugiau moterų, nei vyrų.

3 lentelė „Užimti gyventojai valstybinėse ir privačiose įmonėse 2005 m.“

	Moterys		Vyrų		Pasiskirstymas pagal lytį, %	
	tūkst.	%	tūkst.	%	moterys	vyrų
Valstybės sektorius	265,1	36,7	143,1	19,1	65,0	35,0
Privatus sektorius	457,9	63,3	607,8	80,9	43,0	57,0

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

Lietuvoje moterų darbo užmokestis vis dar išlieka mažesnis, nei vyrų. Privačiame sektoriuje 2005m. moterys uždirbo vidutiniškai 82 proc. vyrų uždarbio, o valstybiniame vos 78 proc. vyrų uždarbio.

4 lentelė „Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal ekonomikos sektorius¹“, Lituai

	Šalies ūkis		Valstybės sektorius		Privatus sektorius	
	moterys	vyrų	moterys	vyrų	moterys	vyrų
2000	956	1170	980	1272	918	1087
2001	962	1181	989	1288	925	1109
2002	1010	1244	1018	1360	998	1174
2003	1050	1297	1065	1416	1029	1228
2004	1110	1366	1154	1523	1057	1290
2005	1230	1493	1290	1654	1168	1421

¹ Be individualių įmonių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

Tokie darbo užmokesčio skirtumai gali būti sietini visų pirma su didesne moterų, nei vyrų koncentracija nepilnos darbo dienos darbo vietose, kaip buvo minėta anksčiau. Taip pat tai sietina su darbo rinkos segregacija. Visų pirma horizontaliaja, t.y. moterų koncentraciją tam tikrose profesijose bei ekonominės veiklos rūšyse. Taip pat svarbi ir vertikalioji

segregacija, kuomet moterų aukštesnėse pareigose ir valdančiuose postuose yra kur kas mažiau, nei vyrų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos moterų užimtumas neatsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio, tačiau vis dar nepasiekia vyrų užimtumo lygio. Moterys dažniau dirba valstybiniame, nei privačiame sektoriuje, koncentruojasi tam tikrose (dažniausiai mažiau apmokamose) profesijose, dažniau, nei vyrai dirba nepilną darbo dieną bei vidutiniškai uždirba mažiau, nei vyrai.

1.3 Teisinis moterų užimtumo reglamentavimas

Moterų padėtį visuomenėje, jų teises ir galimybes mokytis, rinktis profesiją, jų padėtį darbo rinkoje ar kitoje ekonominėje veikloje kiekvienoje šalyje neretai lemia nusistovėjusios tradicijos, kultūra. Tačiau vieną iš svarbiausių vaidmenų turi teisinė bazė, apimanti ne tik nacionalinius įstatymus, bet ir tarptautinius teisės aktus, susitarimus, konvencijas, deklaracijas. Toliau aptariami nagrinėjamai temai aktualiausi tarptautiniai bei Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys, kokia turėtų būti moterų ir motinų padėtis visuomenėje bei darbo rinkoje.

Tarptautiniai teisės aktai.

Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (toliau – Deklaracijoje), 2 straipsnyje skelbiama: „Kiekvienas žmogus gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis, paskelbtomis šioje Deklaracijoje [teise į laisvę, darbą, teisingą apmokėjimą už darbą, teisę savo noru kurti šeimą, turėti savo įsitikinimus ir t.t. – aut. p.], be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai ar kitokie įsitikinimai, nacionalinė ar socialinė kilmė, turtinė, jo gimimo ar kokios nors kitos padėtis“. Tai vienas iš svarbiųjų tarptautinių dokumentų, deklaruojančių žmonių laisvę ir lygybę, nepriklausomai nuo lyties ir kitų bruožų, kuriems pats žmogus įtakos padaryti negali (rasė, odos spalva, tautybė ir pan.). Tame pačiame dokumente, 23 straipsnyje teigiama: „Kiekvienas žmogus turi teisę į darbą, į laisvą darbo pasirinkimą, į teisingas ir tinkamas darbo sąlygas ir į apsaugą nuo nedarbo. Visi žmonės be jokios diskriminacijos, turi teisę į lygų apmokėjimą už lygiavertį darbą“. Šiuo straipsniu galima disponuoti ir kalbant apie moterų bei motinų teises į darbą, laisvą darbo pasirinkimą bei lygų apmokėjimą už lygiavertį darbą. Taip pat Deklaracijoje 25 straipsnio 2 dalyje skelbiama, jog „motinystė ir kūdikystė turi būti itin globojama“. Čia gali kilti klausimų, ar motinystė turi būti remiama tik tol, kol vaikas yra kūdikis. Deklaracijoje neužsimenama apie tai, jog motinystė turi būti globojama ir tada, kai vaikas iš kūdikio tampa mažamečiu, o motinai ateina laikas grįžti į darbo rinką. Tačiau kitais

dokumentais (apie juos bus kalbama toliau) ir Europos Sąjungoje, ir Lietuvoje įtvirtinama tiek lyčių lygybė, tiek lygios teisės į darbą, tiek tam tikros pozityviosios diskriminacijos priemonės.

Kitas aktualus dokumentas yra **Europos Tarybos 1950m. lapkričio 4d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija** (toliau – Konvencija), kurią Lietuva priėmė 1995m. (Valstybės žinios, 1995 05 16, Nr. 40-987). Joje taip pat skelbiama, kad naudojimasis visomis pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų.

Svarbus dokumentas taip pat yra **Jungtinių Tautų 1979m. gruodžio 18d. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims** (toliau – Konvencija), Lietuvos priimta 1996m. (Valstybės žinios, 1996 03 08, Nr. 21). Konvencijos preambulėje deklaruojamas įsitikinimas, kad visapusiškas šalies vystymasis, pasaulio gerovė ir taika reikalauja maksimalaus moterų dalyvavimo lygiomis teisėmis su vyrais visose srityse, be to skelbiama, jog iki šiol gerai neįvertintas moterų indėlis į šeimos gerovę ir visuomenės vystymąsi, didžiulė socialinė motinystės reikšmė ir abiejų tėvų vaidmuo šeimai ir vaikų auklėjimui, postuluojuama, kad moterų vaidmuo pratęsiant giminę neturėtų būti diskriminacijos priežastis, nes už vaikų auklėjimą vienoda atsakomybė tenka vyrams ir moterims ir visai visuomenei, o norint pasiekti visišką vyrų ir moterų lygybę, reikia keisti tradicinį vyrų ir moterų vaidmenį visuomenėje ir šeimoje. Konvencijoje išdėstytos nuostatos nukreiptos į moterų politines, ekonomines ir socialines teises. Be kita ko pažymima, kad privalu užtikrinti, kad šeimos auklėjime teisingai būtų suprantama motinystės socialinė funkcija ir pripažįstama bendra vyrų ir moterų atsakomybė už savo vaikų auklėjimą ir vystymąsi. Kalbama, kad būtina imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija užimtumo srityje, kurioje moterims lygiomis teisėmis su vyrais turi būti užtikrintos teisės į darbą, vienodus atrankos kriterijus priimant į darbą, būti pakeltai pareigose ir t.t. Griežtai pasisakoma prieš ištekėjusių moterų ir motinų diskriminaciją, pažymima, kad turi būti užtikrinta jų teisė į darbą, tai užtikrinant ekonominėmis (pašalpų sistema) bei socialinėmis (socialinės paslaugos) priemonėmis, taip pat draudžiant darbdaviams diskriminuoti darbuotojas nėštumo ar nėštumo ir gimdymo atostogų pagrindu. Taip pat Konvencijoje atkreipiamas ypatingas dėmesys į kaimo moterų problemas. Kaip matyti, šioje Konvencijoje svarbus akcentas yra ne tik diskriminacijos panaikinimas, bet ir atsakomybės už šeimą ir vaikų auklėjimą pasidalijimas. Ankstesniuose dokumentuose tokios nuostatos nebuvo, todėl ši Konvencija, be kita ko, svarbi dar ir tuo, jog joje nusakomos ne tik moterų ir motinų teisės, bet ir įvardijama vyrų, kaip šeimos narių, atsakomybė.

Apie lyčių lygias teises bei pareigas šeimai ir jų derinimą su dalyvavimu darbo rinkoje kalbama ir **Europos Tarybos 1996m. gegužės 3d. Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje)** (toliau – Chartijoje), Lietuvos priimtoje 2001m. (Valstybės žinios, 2001 06 08, Nr. 49-1704) Jos I dalyje pripažįstamas šalių vykdomos politikos tikslas visomis tinkamomis priemonėmis įgyvendinti tam tikras teises bei principus. Tarp tokių teisių yra ir visų darbuotojų teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį darbo ir profesijos reikalais nediskriminuojant dėl lyties, visų pareigų šeimai turinčių asmenų, kurie nori įsidarbinti, teisė tai daryti ir nebūti diskriminuojamais, kiek įmanoma jų darbas bei pareigos šeimai neturi vienas kitam prieštarauti. Šios teisės ir principai praplečiami ir įtvirtinami konkrečiuose Chartijos straipsniuose. 8 straipsnis įtvirtina dirbančių moterų teisę į motinystės apsaugą, t.y. teisę į mokamas atostogas arba pakankamas socialinio draudimo išmokas ar išmokas iš valstybės fondų tokioms atostogoms, teisę nebūti atleisti iš darbo nėštumo laikotarpiu ar minėtųjų atostogų metu, teisę turėti pertraukas krūtimi maitinti vaikus, teisę į atitinkamas darbo sąlygas. 20 straipsnyje pripažįstama teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį darbo ir profesijos reikalais nediskriminuojant dėl lyties, o tam užtikrinti išskiriamos priemonės darbo prieinamumo, apsaugos nuo atleidimo ir perkėlimo darbe srityje, profesinio orientavimo, rengimo, perkvalifikavimo ir prisitaikymo srityje, įsidarbinimo ir darbo sąlygų, įskaitant atlyginimą už darbą, srityje bei karjeros, įskaitant paaukštinimą darbe, srityje. Labai svarbus nagrinėjamos temos kontekste yra 27 straipsnis, kuris skirtas pareigų šeimai turinčių darbuotojų teisei į lygias galimybes ir vienodai padėčiai. Šiame straipsnyje įtvirtinta, jog privalu imtis reikiamų priemonių, kurios leistų:

- pareigų šeimai turintiems darbuotojams įsidarbinti ir dirbti, taip pat grįžti į darbą po pertraukos, kurios priežastis buvo tokios pareigos, įskaitant priemones, susijusias su profesiniu konsultavimu ir mokymu;
- atsižvelgti į jų darbo sąlygų ir socialinės apsaugos poreikius;
- plėtoti arba remti valstybines ir privačias paslaugas, ypač dienos globos ir kitas vaikų priežiūros paslaugas

Taip pat šiame straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad pareigos šeimai neturi tapti svarbia priežastimi nutraukti darbo sutartį. Tokia pati nuostata įtvirtinta ir **Tarptautinės darbo organizacijos 1981m. birželio 23d. Konvencijoje dėl pareigų šeimai turinčių darbuotojų – vyrų ir moterų – lygių galimybių ir vienodo požiūrio į juos**. Lietuva konvenciją ratifikavo 2004m. (Valstybės žinios. 2004, Nr. 77-2665). Konvencijos 1 straipsnyje teigiama, jog „ši Konvencija taikoma moterims ir vyrams darbuotojams, turintiems pareigų savo išlaikomiems vaikams, kai tokios pareigos riboja jų galimybes pasirengti ūkinei veiklai, užsiimti ja, dalyvauti joje arba ją plėtoti“. 3 straipsnio 1 dalyje

įtvirtinta, jog kiekviena valstybė narė, siekdama sudaryti veiksmingas lygias galimybes moterims ir vyrams bei užtikrinti vienodą požiūrį į juos, savo politikoje nustato tikslą, kad pareigų šeimai turintys asmenys, kurie dirba ar nori dirbti, galėtų įgyvendinti šią savo teisę be jokios diskriminacijos ir tiek, kiek galima, darbo pareigas derinant su pareigomis šeimai. Tam „turi būti imtasi visų nacionalines sąlygas ir galimybes atitinkančių priemonių, kad būtų plėtojamos valstybinės ar privačios bendruomenės paslaugos, pavyzdžiui, vaikų priežiūros ir šeimos paslaugų tarnybos įstaigos ar skatinamas jų kūrimas“ (5 straipsnis). Taip pat Konvencijos 6 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, jog būtina šviesti ir informuoti visuomenę, formuoti tinkamą jos nuomonę nagrinėjamu klausimu, kad būtų suprastos vyrų ir moterų lygių galimybių, vienodo požiūrio į juos bei šeimos ir darbo pareigų derinimo problemos.

Taigi tarptautiniame lygmenyje plačiai pripažįstamos moterų teisės į darbą, motinystės apsaugą, bei teisę derinti šeimos pareigas su dalyvavimu ekonominėje veikloje. Deklaruojama, kad motinystė ar pareigos šeimai apskritai neturi būti priežastis nutraukti darbo santykius ar kliūtis grįžti į darbo rinką, užsimenama apie vyrų atsakomybę už šeimą ir vaikų auklėjimą.

Nagrinėjant Europos Sąjungos teisę moterų ir vyrų lygybės darbo rinkoje bei kitose srityse, reikėtų pradėti nuo **Europos Bendrijos steigimo sutarties, pasirašytos 1957m. kovo 25d.** Romoje, o paskutinį kartą redaguotos 2004m. Ne viename šios sutarties straipsnyje įtvirtinamas lyčių lygybės įvairiose srityse siekis (pvz., jau 2 sutarties straipsnyje deklaruojama, jog Bendrija kelia sau uždavinį siekti lyčių lygybės, 3 straipsnio antroje dalyje skelbiama, kad bus siekiama eliminuoti diskriminaciją iš visų veiklos sričių, kurios išvardintos pirmoje dalyje – jos be kita ko apima ir užimtumo politiką; dar galima paminėti 13, 136, 137, 141 straipsnius, kuriuose vienaip ar kitaip deklaruojama, jog būtina siekti lyčių lygybės, atsikratyti bet kokios diskriminacijos dėl lyties).

Svarbi Europos Sąjungos teisės dalis yra Tarybos direktyvos, kurios privalomos ir Lietuvai. Todėl svarbu išnagrinėti aktualiausias iš jų.

Tarybos direktyva 76/207/EEB 1976m. vasario 9d. dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu yra skirta valstybėse narėse įgyvendinti vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą įsidarbinimo, įskaitant pareigų paaukštinimą, profesinio mokymo ir darbo sąlygų, taip pat socialinės apsaugos atžvilgiu. Minėtasis principas reiškia, kad negali būti jokios tiesioginės arba netiesioginės diskriminacijos dėl lyties, ypač dėl santuokinės arba šeimyninės padėties. Tai įtvirtinta šios direktyvos 2 straipsnio pirmoje dalyje. 3 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinama nuostata, kad vienodo požiūrio principo

taikymas reiškia, kad negali būti jokios diskriminacijos dėl lyties, įskaitant atrankos kriterijus įsidarbinant arba užimant pareigas, nepriklausomai nuo veiklos srities arba sektoriaus, taip pat siekiant visų profesinės hierarchijos lygių. **2002m. rugsėjo 23d.** buvo priimta **Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB**, kuri iš dalies pakeitė prieš tai buvusią, čia aptartąją direktyvą. Viena iš pakeitimų papildyti ir iš dalies pakeisti 1976m. direktyvą buvo ta, kad Europos Teisingumo teismas nuolat priimdavo sprendimus, kad nepalankių sąlygų, susijusių su moterų nėštumu ar motinyste, taikymas yra tiesioginė diskriminacija. Naujojoje direktyvoje išliko nuostata, kad vienodo požiūrio principas reiškia, kad negali būti jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl lyties, ypač dėl santuokinės arba šeimyninės padėties. Tačiau 2 straipsnis buvo išplėstas - tarp kitų naujų nuostatų įtraukta dar viena dalis, kuri skelbia, jog moteris, išėjusi motinystės atostogų, turi teisę, pasibaigus motinystės atostogoms, grįžti į savo darbą ar lygiavertes pareigas tokiomis sąlygomis, kurios negali būti mažiau palankios jai, ir naudotis visomis geresnėmis darbo sąlygomis, į kurias ji būtų turėjusi teisę, kol nedirbo, o mažiau palankios sąlygos moteriai dėl nėštumo ar motinystės atostogų yra diskriminacija. Šia nuostata detalizuota, kas yra diskriminacija dėl santuokinės ar šeimyninės padėties, kas yra labai svarbu kuriant ar koreguojant nacionalinius įstatymus. 3 straipsnis taip pat buvo pakeistas ir išplėstas. Detalizuota, jog negali būti jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl lyties valstybiniame ar privačiame sektoriuose, įskaitant valstybės įstaigas, dėl:

- įsidarbinimo, savarankiško įsidarbinimo ir profesinės veiklos, įskaitant atrankos kriterijus ir priėmimo į darbą sąlygas, visoms veiklos rūšims ir visais profesinės hierarchijos lygiais, įskaitant paaukštinimą;
- priėjimo prie visų rūšių ir visų lygių profesinio orientavimo, profesinio mokymo ir perkvalifikavimo, įskaitant praktinę darbo patirtį;
- įsidarbinimo ir darbo sąlygų, įskaitant atleidimus iš darbo, taip pat darbo užmokesčio.

Kaip matyti, buvo išskirti valstybinis bei privatus sektoriai, nurodytos konkretnės sritys, kuriose negali ir neturi būti diskriminacijos dėl lyties.

Be kita ko, naujoje direktyvoje buvo įterptas 8b straipsnis, reglamentuojantis ne tik ekonominę ir politinę, bet ir visuomeninę, socialinę sritį. Jo pirmoje dalyje skelbiama: „Valstybės narės, laikydamosi savo nacionalinių tradicijų ir praktikos, imasi reikiamų priemonių socialinių partnerių dialogui skatinti, kad būtų skatinama taikyti vienodą požiūrį įskaitant darbo vietų praktikos monitoringą, kolektyvines sutartis, elgesio kodeksus, patirties ir geros praktikos tyrimą bei keitimąsi ja“. Kaip žinia, socialiniai partneriai darbo rinkoje yra darbdaviai, darbuotojai (jų profesinės sąjungos) ir valstybė. Taip pat į nurodytąją veiklą, ypač

į tyrimus ir geros patirties perdavimą, keitimąsi ja įsitraukia ir nevyriausybinės organizacijos. To paties straipsnio ketvirtoje dalyje sakoma, kad darbdaviai turėtų būti skatinami tam tikrais reguliariais laiko tarpais teikti darbuotojams ir (arba) jų atstovams tam tikrą informaciją apie vienodą požiūrį į moteris ir vyrus įmonėje. Čia, t.y. informavimo ir mokymo srityje, taip pat yra veiklos niša nevyriausybinėms organizacijoms, kurios gali būti socialiniais partneriais darbo rinkoje. Tai ryškiai atsispindi Lietuvos valstybinėse moterų ir vyrų lygių galimybių programose, kurios bus nagrinėjamos darbo dalyje „Socialinės politikos priemonės moterų integracijos į darbo rinką srityje“. Minėtose programose numatomos priemonės moterų (įskaitant moteris, turinčias pareigų šeimai) užimtumo didinimui. Numatoma, jog tikrai nemaža dalimi prie tokių priemonių įgyvendinimo turi prisidėti nevyriausybinės organizacijos. 2006m. rugpjūčio 15d. įsigaliojo nauja **Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EC dėl lygių galimybių ir vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įdarbinant ir darbe**. Ši direktyva dar kartą įtvirtino lygių galimybių principą, praplėtė ir papildė Direktyvą 2002/73/EB.

Tarybos direktyvos 86/378/EEB 1986m. liepos 24d. dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo įgyvendinimo profesinėse socialinės apsaugos sistemose tikslas buvo įgyvendinti vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą profesinėse socialinės apsaugos sistemose. Ši direktyva taikoma dirbantiems gyventojams, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis, kurių veiklą nutraukia liga, motinystė, nelaimingas atsitikimas arba priverstinis nedarbas, taip pat darbo ieškančius asmenis, į pensiją išėjusius asmenis ir darbingumo netekusius darbuotojus. 5 direktyvos straipsnyje skelbiama, kad negali būti jokios lyčių diskriminacijos, tiesioginės arba netiesioginės, dėl santuokinės arba šeimyninės padėties ir ypač susijusios su socialinės apsaugos sistemų apimtimi ir galimybių naudotis jomis sąlygomis, išmokų apskaičiavimu, įskaitant išmokų padidinimą sutuoktiniams ir išlaikomiems asmenims, taip pat sąlygas, kurios reguliuoja teisės į išmokas trukmę ir išlaikymą. 6 straipsnyje įtvirtinama, kad nuostatos, prieštaraujančios vienodo požiūrio į vyrus ir moteris profesinėse socialinės apsaugos sistemose principui, tiesiogiai arba netiesiogiai, ir ypač su nuoroda į santuokinę arba šeimyninę padėtį, apima tas nuostatas, kurios skirtos nustatyti asmenis, galinčius dalyvauti profesinėje socialinės apsaugos sistemoje, nustatyti privalomą arba neprivalomą dalyvavimą profesinėje socialinės apsaugos sistemoje, nustatyti skirtingas taisykles dėl profesinės socialinės apsaugos sistemos narių amžiaus, minimalios įsidarbinimo trukmės arba narystės, suteikiančios teisę į išmokas, sustabdyti teisių išsaugojimą arba igijimą motinystės atostogų arba atostogų dėl šeimyninių priežasčių laikotarpiu, jeigu atostogas suteikia įstatymai arba sutartys ir išmokas moka darbdavys, nustatyti skirtingus standartus arba standartus, taikytinus tik tam tikros lyties darbuotojams. Reikia pastebėti, kad Lietuvoje

teisiškai ši nuostata yra įgyvendinta. T.y. tiek vyrai, tiek moterys lygiomis teisėmis dalyvauja profesinės socialinės apsaugos sistemose, turi teises į visas formaliai priklausančias išmokas, užtikrintos išmokos nėštumo ir gimdymo atostogų, vaiko priežiūros atostogų laikotarpiu, galimybe turėti vaiko priežiūros atostogų turi tiek moterys, tiek vyrai. Taip pat būtina pasakyti, kad ši direktyva buvo pakeista ir papildyta **1996m. gruodžio 20d. Tarybos Direktyva 96/97/EB**. Tačiau nagrinėjamai temai aktualios aukščiau aptartos nuostatos išliko nepakitę.

1996m. birželio 3d. Tarybos direktyvos 96/34/EB dėl Bendrojo susitarimo dėl tėvystės atostogų, sudarytojo tarp UNICE (Europos pramonininkų ir darbdavių konfederacijų sąjunga), **CEEP** (Europos įmonių, kuriose dalyvauja valstybė, centras) ir **ETUC** (Europos profesinių sąjungų konfederacija) tikslas – įgyvendinti minėtąjį susitarimą. Pačiame susitarime skelbiama, jog minėtosios organizacijos išipareigoja nustatyti minimalius tėvystės atostogų ir nebuvimo darbe dėl *force majeure* reikalavimus, kurie yra svarbūs derinant darbą ir šeimyninį gyvenimą, bei skatinant vyrų ir moterų lygias galimybes ir vienodą požiūrį į juos. Lietuvai šis susitarimas ir direktyva aktualūs tuo, jog Lietuvos organizacijos, atstovaujančios darbuotojus, darbdavius ir valstybę vienaip ar kitaip priklauso susitarusiosioms organizacijoms. Susitarime teigiama, kad priemonės, skirtos darbui suderinti su šeimyniniu gyvenimu, turėtų skatinti diegti naujus lanksčius darbo organizavimo ir laiko nustatymo būdus, kurie geriau atitiktų kintančius visuomenės poreikius ir leistų atsižvelgti į įmonių, ir į jų darbuotojų poreikius. Taip pat skelbiama, kad vyrai turi būti skatinami vienodai dalytis pareigomis šeimai, pavyzdžiui jie turi būti skatinami pasinaudoti tėvystės atostogomis, kurios būtų propaguojamos informavimo programomis. Šiame susitarime nustatyti minimalūs reikalavimai, kad būtų galima lengviau suderinti dirbančių tėvų pareigas su profesinėmis pareigomis. Susitarta, kad vyrams ir moterims suteikiama asmeninė teisė gauti tėvystės atostogas, gimus vaikui ar jį išivaikinus (tokių atostogų suteikimo sąlygos ir detalios naudojimosi jomis taisyklėmis valstybėje narėje nustatomos teisės aktais ir (arba) kolektyvinėmis sutartimis), o pasibaigus tėvystės atostogoms darbuotojai turi teisę grįžti į tą patį darbą arba, jeigu tai neįmanoma, į jam prilygstantį ar panašų darbą, atitinkantį jų darbo sutartį arba darbo santykius. Tėvystės atostogų metu ir joms prasidėjus, pagal pasirašytą susitarimą, darbuotojo įgytos teisės išlieka nepakitusios iki pat tėvystės atostogų pabaigos. Pasibaigus tėvystės atostogoms šios teisės taikomos įskaitant pakeitimus, atsiradusius pagal nacionalinės teisės aktus, kolektyvines sutartis ir nusistovėjusią tvarką. Kaip ši direktyva įgyvendinama Lietuvoje, pateikta Europos Komisijos teisinių klausimų, susijusių su lyčių lygybe) suvestinėje (biuletenyje) Nr. 2/2005. Biuletenis kaip tik ir buvo skirtas įvertinti, kaip tam tikros direktyvos (tarp jų ir nagrinėjamoji) įgyvendinamos atskirose šalyse narėse.

Lietuvos ataskaitoje, įtrauktoje į biuletenį, sakoma, kad direktyva imta įgyvendinti 2003m., kai į LR Darbo kodeksą įtraukta nuostata, jog šeima turi teisę rinktis, kuris iš tėvų pasinaudos teise į atostogas vaikui prižiūrėti (LR Darbo kodeksas nagrinėjamas kalbant apie nacionalinius teisės aktus).

1997m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyva 97/81/EB dėl Bendrojo susitarimo dėl darbo ne visą dieną, kurį sudarė UNICE, CEEP ir ETUC aktuali tuo, jog neretai darbas ne visą dieną gali tapti išėjimu moterims, auginančioms vaikus ir norinčioms dalyvauti darbo rinkoje. Tai gali būti tiek priemonė iš naujo adaptuotis darbo rinkoje, peržengiant organizacinius ar psichologinius grįžimo ar atėjimo į darbą barjerus, vėliau pradėdant dirbti visą darbo dieną, tiek alternatyva darbui visą dieną. Tačiau darbdaviams toks darbo organizavimo būdas ne visada yra priimtinas (ar pelningas), ypač privačiame sektoriuje. Todėl direktyvoje buvo iškeltas tikslas įgyvendinti minėtąjį susitarimą. Pačiame susitarime skelbiama, kad socialiniai partneriai siekia sukurti bendrus pagrindus, pašalinant darbuotojų, dirbančių ne visą darbo dieną, diskriminavimą ir padedant plėtoti galimybes dirbti ne visą darbo dieną tiek darbdaviams, tiek darbuotojams priimtinu pagrindu, kas taip pat yra labai svarbu derinant šeimos ir darbo pareigas. Kaip pagrindinis susitarimo tikslas iškeltas sąlygų, kurios panaikintų darbuotojų, dirbančių ne visą darbo dieną, diskriminaciją ir gerintų darbo ne visą darbo dieną kokybę sudarymas bei prisidėjimas prie lankstaus darbo grafiko organizavimo, atsižvelgiant į darbdavių ir darbuotojų reikmes. Tokiu būdu įteisinta žmonių galimybė rinktis užimtumo formą.

Nagrinėjamos problemos kontekste, be jau nagrinėtų ES direktyvų, svarbi ir **1990m. gegužės 29d. Tarybos Rezoliucija dėl vyrų ir moterų orumo darbe apsaugos**. Rezoliucijoje raginama, kad valstybės narės imtųsi visų reikiamų priemonių, kad darbdaviai ir darbuotojai būtų informuojami apie tai, jog jų orumas negali būti pažeidžiamas, kad negali būti jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl lyties. Taip pat raginama imtis priemonių, kad netinkamus darbdavio veiksmus pagal galiojančią teisinę sistemą apskundę darbuotojai nebūtų persekiojami ar baudžiami už tai. Taip pat kalbama apie tai, kad valstybinis sektorius turėtų tapti pavyzdžiu privačiam nediskriminavimo, orumo saugojimo ir lygių galimybių įgyvendinimo srityje.

Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Nacionaliniu lygiu Lietuvoje Vyrų ir moterų lygias teises ir galimybes, motinystės apsaugą ir moterų užimtumo galimybes reglamentuoja tiek Konstitucija, tiek LR Darbo, Civilinis, Baudžiamasis, Administracinių teisių pažeidimų kodeksai, tiek atskiri įstatymai, kurie neretai remiasi tarptautinės (ypač Europos Sąjungos) teisės aktais.

Institucinis moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas Lietuvoje apima kelis tarpusavyje susijusius lygmenis: parlamentinį, vyriausybinių, akademinį ir visuomeninį. Viena iš pagrindinių institucijų, prižiūrinčių moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimą, yra Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, bei pats Lygių galimybių kontrolierius. Parlamentiniame lygmenyje šią funkciją atlieka Šeimos ir vaiko reikalų komisija bei neformali Moterų parlamentinė grupė. Vyriausybiniu lygmeniu šioje srityje dirba Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija. Akademinį lygmenį sudaro keturi lyčių studijų centrai, įsteigti prie didžiųjų Lietuvos universitetų. Visuomeniniame lygmenyje veikia daugiau kaip 100 moterų nevyriausybinių organizacijų (Valstybės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programa).

Nagrinėjant nacionalinės teisės aktus, būtina pradėti nuo **Lietuvos Respublikos konstitucijos (Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014)** 29 jos straipsnyje teigiama: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Kaip matyti, pagrindiniame Lietuvos Respublikos įstatyme postuluojuama, jog asmenys negali būti išskirti (tiek neigiama, tiek teigiama prasme) iš kitų dėl lyties. Šį teiginį paremia ir 38 LR Konstitucijos straipsnis, kuriame sakoma: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.<...> Sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios“ Čia matome, kad lygybė prieš įstatymą galioja ir kitose gyvenimo srityse, kartu ir šeimoje, kurią valstybė laiko savo pamatu. Čia aiškiai išreiškiama mintis, kad šeimoje nei vienas iš sutuoktinių nėra viršesnis, nei vienas neturėtų ne savo noru atlikti daugiau pareigų už antrąjį, prisiimti daugiau atsakomybės už išlaikymą, vaikų priežiūrą, namų ruošą ir t.t. (panaši, tik labiau apibendrinta nuostata įtvirtinta ir jau nagrinėtoje Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims bei Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje)). Lygybė šeimoje turi reikštis per bendrą sutarimą ir laisvą valią. Toliau kalbant apie šeimą, būtina pastebėti, jog LR Konstitucijos 39 straipsnyje sakoma: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo numatyta tvarka teikia joms paramą“. Iš to galima būtų daryti išvadą, kad valstybė prioritetą teikia šeimoms, kuriose vaikais rūpinasi, juos augina ir auklėja vienas (ar abu) iš sutuoktinių, nesinaudojančių dienos globos ar ugdymo įstaigų paslaugomis. Tačiau toliau tame pačiame straipsnyje sakoma: „Dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas“. Taigi galima daryti išvadą, jog valstybė pasisako ne tik už šeimos pareigų vykdymą, bet ir už tokių pareigų derinimo su ekonomine veikla galimybes.

Vienas iš svarbiausių įstatymų, reglamentuojančių vyrų ir moterų lygias galimybes Lietuvoje yra **LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, priimtas 1998m. gruodžio 1d. (Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100)**, įsigaliojęs 1999m. balandžio 1d. Tai buvo pirmasis toks įstatymas visoje Rytų ir Vidurio Europoje. Jo paskirtis yra panaši, kaip daug vėliau priimto LR Lygių galimybių įstatymo, tik veikimo sritis yra siauresnė, kitaip tariant, šio įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės, bei uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl asmens lyties, ypač kai tai susiję su šeimine ar santuokine padėtimi. Šio įstatymo II Skyriuje, 5 straipsnyje „Darbdavio pareiga įgyvendinti lygias moterų ir vyrų teises darbe“ įtvirtinta, kad įgyvendindamas lygias moterų ir vyrų teises, darbdavys privalo priimdamas į darbą taikyti vienodus atrankos kriterijus, sudaryti vienodas darbo sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, taip pat teikti vienodas lengvatas, naudoti vienodus darbo kokybės vertinimo kriterijus, už tokį pat darbą mokėti vienodą užmokestį. Atitinkamai darbdavio veiksmai yra pripažįstami pažeidžiančiais moterų ir vyrų lygias teises, jeigu dėl asmens lyties už tokį pat darbą taiko asmeniui mažiau (daugiau) palankias įdarbinimo arba apmokėjimo sąlygas, organizuodamas darbą, sukuria darbuotojui blogesnes (geresnes) darbo sąlygas, skiria darbuotojui drausminę nuobaudą, keičia darbo sąlygas, perkelia į kitą darbą arba nutraukia darbo sutartį. Bet kuris asmuo, manantis, kad jam buvo taikyti diskriminaciniai veiksmai, turi teisę kreiptis į jau minėtą Lygių teisių kontrolierių su skundu, kuris bus nagrinėjamas įstatymo numatyta tvarka. Šio įstatymo priežiūrą vykdo tais pačiais metais LR Seimo įsteigta nepriklausoma valstybinė Moterų ir vyrų lygių galimybių (nuo 2005m. sausio 1d.– Lygių galimybių tarnyba).

Pats įstatymas (tiksliau, atskiri jos straipsniai) buvo keistas net tris kartus. Pirmąjį kartą įstatymas buvo keistas 2002m. Tuomet įstatymo paskirtis buvo apibrėžta ne tik kaip lygių teisių užtikrinimas, bet kaip ir tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos uždraudimas. Ryšium su tuo, buvo apibrėžtos ir sąvokos „tiesioginė diskriminacija dėl lyties“ bei „netiesioginė diskriminacija dėl lyties“. Taip pat buvo pakeistas straipsnis, draudęs skelbimuose dėl darbo kaip kriterijų nurodyti lytį. Pakeitime buvo įtvirtinta, jog draudžiama kaip kriterijų nurodyti šeimines padėtis ir amžių. Taip pat įstatymas buvo papildytas dviem naujais straipsniais. Vienas jų reglamentavo moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimą vartotojų teisių apsaugos srityje, kitas įvardino moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiančius prekių pardavėjo, gamintojo ar paslaugų teikėjo veiksmus. Antroji įstatymo redakcija buvo padaryta 2004m. liepos 13d. Tuomet įstatymo pirmasis straipsnis buvo papildytas punktu, konstatuojančiu, jog šio įstatymo nuostatos suderintos su Europos Sąjungos teisės aktais (kurie buvo nurodyti įstatymo priede). Taip pat įstatymas buvo papildytas nauju straipsniu, kuris įtvirtino įrodinėjimo pareigą, nagrinėjant skundus ir pareiškimus. Kitaip tariant, buvo

įtvirtinta nuostata, jog skundo atveju turi būti preziumuojama, kad tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos faktas buvo, o pažeidimo nebuvimo faktą turi įrodinėti apskūstasis. Paskutinė ir daugiausia straipsnių pakeitusi redakcija buvo 2005m. liepos 5d. Čia dar kartą buvo pakeista įstatymo paskirtis, kuri išdėstyta taip, kaip čia jau minėta. Atitinkamai įstatyme atsiradus naujoms sąvokoms pasikeitė ir 2-asis įstatymo straipsnis, kuriame apibrėžiamos sąvokos. Čia apibrėžta diskriminacijos sąvoka. Taip pat įvesta naujovių dėl diskriminacijos apmokėjimo už darbą srityje, pakeistas įstatymo vykdymą kontroliuojančios instancijos pavadinimas.

Kiti svarbūs teisiniai aktai yra LR Darbo, Baudžiamasis, Administracinių teisės pažeidimų kodeksai. Juose taip įtvirtinamos nuostatos, susijusios su moterų ir vyrų lygiomis galimybėmis, nediskriminacija dėl lyties ar šeiminių padėties.

LR Darbo kodekso (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569) I dalies I skyriaus 2 straipsnio 1 dalies 3 ir 4 punktuose teigiama, jog darbo santykių teisinio reglamentavimo principai yra valstybės pagalba asmenims įgyvendinant teisę į darbą, bei darbo teisės subjektų lygybė nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminių padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis. To paties straipsnio 2 dalyje skelbiama, kad „Valstybė privalo skatinti darbo teisių įgyvendinimą. Darbo teisės išimtiniais atvejais gali būti apribotos tik įstatymu ar teismo sprendimu, jeigu tokie apribojimai yra būtini siekiant apsaugoti viešąją tvarką, visuomenės moralės principus, visuomenės narių sveikatą, gyvybę, turtą, teises ir teisėtus interesus“. Nagrinėjamai temai aktualūs XIV skyriaus 178, 179 bei 180 straipsniai. 178 straipsnyje įteisinamos nėštumo ir gimdymo bei atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai, kaip vienos iš tikslinių atostogų rūšių. 179 straipsnyje apibrėžiamos nėštumo ir gimdymo atostogos. 180 straipsnyje įteisinama, jog pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiesiems vaiką, taip pat darbuotojui, paskirtam vaiko globėju, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai. Atostogas galima imti visas iš karto arba dalimis. Darbuotojai, turintys teisę gauti šias atostogas, gali jas imti pakaitomis. Kas yra itin svarbu, to paties straipsnio 3 dalyje įteisinama, kad per šį atostogų laikotarpį paliekama darbo vieta (pareigos), išskyrus atvejus, kai įmonė visiškai likviduojama.

LR Baudžiamajame kodekse (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741) taip pat įtvirtinta neigiama nuostata dėl bet kokios diskriminacijos dėl lyties. Kodekso 72 straipsnyje „Diskriminavimas dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, tikėjimo ar kitos grupinės priklausomybės“ skelbiama: „Veiksmai, kuriais siekiama žmonių grupei ar jai priklausančiam

asmeniui dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves, - baudžiami laisvės atėmimu iki dvejų metų arba bauda su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas arba dirbti tam tikrą darbą, arba užsiimti tam tikra veikla iki trejų metų arba be šios teisės atėmimo“. Griežtai baudžiamas ir kurstymas prieš tam tikrą žmonių grupę dėl jos rasės, etninės priklausomybės, religijos, lyties (LR BK 72¹ straipsnis).

LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Valstybės žinios, 1985 01 03, Nr. 1-1, (Lietuvos Respublikos 1997 m. gruodžio 23 d. įstatymu *Nr.VIII-588* (Valstybės žinios, 1997, Nr. 118-3046; 2000, Nr. 111-3569; 2002, Nr.112-4972; 2003, Nr. 123-5573; 2004, Nr. 185-6836; 2005, Nr.149-5421) kodekso galiojimas laikinai pratęstas iki 2007 m.sausio 1 d.)) taip pat numato nuobaudas už moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimus. 41⁶ straipsnyje įtvirtinta, kad Moterų ir vyrų lygių teisių, nustatytų LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme (apie jį kalbama toliau) pažeidimas užtraukia baudą pareigūnams, darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo 100 iki 2000 litų. Jei pažeidimas kartojamas, skiriama bauda nuo 2000 iki 4000 litų. Taip pat šiame kodekse numatytos nuobaudos už Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų reikalavimų nevykdymą. 187⁵ straipsnyje skelbiama, jog už tai numatoma bauda pareigūnams, darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo 500 iki 1000 litų. Atitinkamai, jei pažeidimas kartojamas, gali būti skirta bauda nuo 1000 iki 2000 litų.

LR Lygių galimybių įstatymo (Valstybės žinios. 2003, Nr. 114-5115) paskirtis yra užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos lygios žmonių teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ar netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Šiuo atveju nagrinėjamai temai aktualus draudimas tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti asmenis dėl lyties. Kalbant konkrečiai, tokios diskriminacijos draudimas darbo rinkoje. Apie tai skelbia šio įstatymo II skyriaus 5 straipsnis „Darbdavio pareiga įgyvendinti lygias galimybes darbe, valstybės tarnyboje“ Šiame straipsnyje skelbiama, kad darbdavys, neatsižvelgdamas į asmens amžių, lytinę orientaciją, negalią, rasę ar etninę priklausomybę, religiją ar įsitikinimus privalo taikyti vienodus kriterijus įsidarbinimo sąlygoms priimdamas į darbą ar valstybės tarnybą, sudaryti vienodas darbo ar valstybės tarnybos sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, siekti sudėtingesnio profesinio mokymo, persikvalifikuoti, įgyti praktinę darbo patirtį, taip pat teikti vienodas lengvatas, naudoti vienodus darbo ir vykdomos valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo kriterijus, už tokį patį ir vienodos vertės darbą mokėti vienodą darbo užmokestį. Atitinkamai darbdavio veiksmai yra pripažįstami pažeidžiančiais lygias

galimybes, jeigu jis dėl minėtųjų priežasčių taiko asmeniui mažiau (daugiau) palankias įsidarbinimo, priėmimo į valstybės tarnybą sąlygas, už tokį pat ar vienodos vertės darbą moka skirtingą darbo užmokestį, organizuodamas darbą ar valstybės tarnybą, sukuria darbuotojui ar valstybės tarnautojui blogesnes (geresnes) darbo, tarnybos, kvalifikacijos ar profesinio mokymo, persikvalifikavimo, darbo patirties įgijimo sąlygas, skiria darbuotojui, valstybės tarnautojui nuobaudą, keičia darbo, valstybės tarnybos sąlygas, perkelia į kitą darbą, pareigas, nutraukia darbo sutartį arba atleidžia iš valstybės tarnybos.

Kad būtų laikomasi įstatyme įtvirtintų nuostatų, egzistuoja tam tikri kontrolės mechanizmai. Tai LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus institucija (dabar – Lygių galimybių kontrolieriaus institucija), kurios darbui užtikrinti tuo pačiu įstatymu įsteigta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (dabar – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba). Kontrolierius veikia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo (jis aptariamas toliau) nustatyta tvarka. Bet kuris asmuo, manantis, kad jam buvo taikomi diskriminuojantys veiksmai, turi teisę kreiptis į kontrolierių, kuris nagrinės skundą.

Nagrinėjant materialinę valstybės paramą šeimoms, auginančioms vaikus, būtina išanalizuoti **LR Išmokų vaikams įstatymą (Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; Valstybės Žinios, 2004, Nr. 88-3208)**, kuris pakeitė LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymą. Jo paskirtis yra nustatyti išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Šiuo įstatymu skiriamos tokios išmokų rūšys: išmokos šeimose augantiems vaikams, vienkartinė išmoka gimus vaikui ir išmoka vaikui. Įstatymo 6 straipsnyje nustatyta, kad šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui skiriama 0,75 MGL dydžio (šiuo metu tai 93 litai ir 75 centai) išmoka per mėnesį nuo jo gimimo dienos, iki sukaks 3 metai. Šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui skiriama 1,1 MGL dydžio (137 litai ir 50 centų) per mėnesį nuo jo gimimo dienos, iki sukaks 3 metai. Kai vaikui sukanka 3 metai, išmokos mokėjimas nenutraukiamas, tik pasikeičia jos dydis. Šeimoje, auginančioje viena ar du vaikus, nuo 3 iki 7 metų, kiekvienam vaikui skiriama 0,4 MGL dydžio (50 litų) išmoka per mėnesį. Ši nuostata turi pasikeisti ne vėliau, kaip iki 2009 sausio 1d., atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes. Kitaip tariant minėtojo dydžio išmoka turės būti mokama vaikams nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, jei jie mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Kiek kitaip yra šeimose, auginančiose tris ir daugiau vaikų. Išmokos dydis čia toks pat (0,4 MGL), tačiau ji mokama ilgiau, t.y. ji skiriama kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, besimokančiam dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, profesinės,

aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje, bet ne ilgiau, nei jam sukaks 24 metai.

Kitas svarbus įstatymas, reglamentuojantis valstybės materialinę paramą moterims, išeinančioms nėštumo ir gimdymo, bei abiejų lyčių tėvams, išeinantiems motinystės (tėvystės) atostogų yra **LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 111-3574)**. Kaip sakoma šio įstatymo 2 straipsnyje „Ligos ir motinystės socialinis draudimas“, šis draudimas nustatytais atvejais kompensuoja dėl motinystės ar motinystės (tėvystės) dalį prarastų pajamų. Būtent pagal šį įstatymą skiriamos ir mokamos motinystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos, kurios mokamos asmenims, kurie buvo privalomai draudžiami ar savanoriškai draudėsi ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Šiame įstatyme be kita ko reglamentuojamas pašalpos mokėjimas ir sergantį šeimos narį slaugantiems asmenims.

Kalbant apie motinystės pašalpą, įstatyme įtvirtinta, kad ji mokama moterims už 70 kalendorinių dienų iki gimdymo (suejus 28 nėštumo savaitėms ir daugiau) ir už 56 kalendorines dienas po gimdymo (komplikuoto gimdymo atveju ir kai gimė daugiau, negu vienas vaikas – už 70 kalendorinių dienų po gimdymo). Pašalpa mokama už visą nustatytą laikotarpį neatsižvelgiant į faktinę gimdymo datą. Motinystės pašalpa nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu mokama 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Motinystės (tėvystės) pašalpą gauti turi teisę vienas iš tėvų, kuris yra išleistas vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sukaks 1 metai. Reikia nepamiršti, kad teisė į pašalpą turima tais atvejais, kai prieš tai asmuo buvo privalomai draudžiamas arba savanoriškai draudėsi LR ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Kitais atvejais, kai vaiką auginantis asmuo (dažniausiai moteris) nebuvo draudžiamas ir nesidraudė savarankiškai, yra galimybė gauti socialinę pašalpą ar tam tikras kompensacijas (skurdo atveju), kurių teisinis pagrindas yra LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas.

2006m. liepos 1d. įsigaliojo **LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 16, 17, 19, 20, 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo, trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo ir įstatymo papildymo 18¹, 18², 18³ straipsniais įstatymas (Valstybės žinios, 2006 06 28, Nr. 72-2675)**. Šis įstatymas pakeitė ne tik išmokų dydžius, bet kartu buvo įvesta nauja sąvoka ir išmokos rūšis. Tai – tėvystės atostogos ir tėvystės pašalpa. Ši pašalpa turi būti mokama apdraustajam asmeniui tėvystės atostogų metu, kol vaikui sueis vienas mėnuo, o jos dydis yra 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Yra nustatyta keletas sąlygų šiai pašalpai gauti, susijusių

su tuo, ar asmuo buvo ir kiek laiko buvo apsidraudęs. Tačiau kartu nustatytas dar vienas apribojimas: tėvas turi gyventi santuokoje su vaiko motina.

Kalbant apie išmokų dydžių pasikeitimus, būtina paminėti, kad nuo 2007m. sausio 1d. motinystės (tėvystės) pašalpa nuo 70 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio kyla iki 85 procentų, o nuo 2007m. liepos 1d. šios pašalpos dydis nuo nėštumo iki gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueis 6 mėnesiai, yra 100 procentų, o likusį laiką 85 procentai pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė dar keletą pataisų, susijusių su jaunais tėvais. Kūdikius iki trejų metų amžiaus prižiūrinčias mamas (tėvus) valstybės lėšomis numatoma drausti ne bazinei, o visai pensijai ir nedarbo socialiniu draudimu, tuo būdu užtikrinant jiems ateityje didesnes socialines garantijas.⁴⁰

LR Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170), II dalies V skyriaus 37 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta svarbi nuostata: „Nėščioms, neseniai pagimdžiusioms, krūtimi maitinančioms moterims turi būti sudarytos saugios ir sveikos darbo sąlygos. Šios moterys turi teisę pasirinkti visą ar ne visą darbo laiką“. Iš tokios nuostatos galima daryti išvadą, kad jei jau būtina užtikrinti tinkamas darbo sąlygas nėščioms, neseniai pagimdžiusioms, krūtimi maitinančioms moterims, tai pirmiausia reikia užtikrinti tokių moterų galimybę turėti darbą.

LR bedarbių rėmimo įstatymu (Valstybės žinios. 1991, Nr. 2-25) numatoma, kad nėščios moterys, motina (arba tėvas) auginantys vaiką iki aštuonerių metų darbo rinkoje yra remiami papildomai (t.y. jiems vieniems iš pirmųjų stengiamasi surasti darbą, taikyti tam tikras užimtumo priemones). Kai kuriuos šio įstatymo straipsnius pakeitė ar papildė 2006m. rugpjūčio 1d. įsigaliojęs **LR Užimtumo rėmimo įstatymas (Valstybės žinios, 2006 06 30, Nr. 73-2762)**. Jis kiek pakoregavo aukščiau minėtą nuostatą, įvedant šeimos pasirinkimo galimybę, kuris iš tėvų, auginančių vaiką, gali būti papildomai remiamas darbo rinkoje, kitaip tariant, darbo rinkoje papildomai yra remiamos ne tik nėščios moterys, bet ir šeimos pasirinkimu vaiko motina (įmotė) arba tėvas (įtėvis), vaiko globėjas, rūpintojas, faktiškai auginantis vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų. Kaip tik tokiems asmenims yra skirta užimtumo rėmimo priemonė „įdarbinimas subsidijuojant“. Darbdaviams, įdarbinusiems asmenis, nurodytus kaip papildomai remiamus darbo rinkoje, subsidijos darbo užmokesčiui mokamos iki 12 mėnesių, t.y., kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį mokama subsidija darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Ir nors šios subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios

⁴⁰ <http://www.socmin.lt/index.php?-1214228999> (prisijungimo data 2006-10-02)

mėnesinės algos dydžio, visgi tai gali būti tikrai nemažas paskatinimas darbdaviams tiek priimti bedarbius laikinam darbui, tiek išlaikyti darbo vietas tikslinių atostogų išėjusiems asmenims. Tas pats pasakytina ir apie paramą darbo vietoms kurti.

Šiame įstatyme taip pat buvo apibrėžta dar viena sąvoka – asmenys, turintys įsipareigojimų šeimai. Tokie asmenys apibrėžiami kaip tokie, kurių užimtumo galimybes varžo šeimyninės aplinkybės (vaikų iki 3 metų, sergančių ar neįgalių šeimos narių būtinas slaugymas arba priežiūra). Dar viena nauja sąvoka, išaiškinama įstatyme yra profesinė rehabilitacija – tai asmens darbingumo, profesinės kompetencijos ir pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje atkūrimas arba didinimas ugdymo, socialinio, psichologinio, rehabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis. Tokia rehabilitacija taikytina ir moterims, ilgai nedalyvavusioms darbo rinkoje dėl vaiko priežiūros namuose.

Svarbu tai, jog įstatyme nevienareikšmiškai pažymėta, jog užimtumo rėmimo sistemos uždaviniai ir užimtumo rėmimo priemonės įgyvendinamos vadovaujantis vyrų ir moterų lygybės bei nediskriminacijos principais. Taip pat pažymėtina, jog naujasis įstatymas reglamentuoja ir darbo rinkos stebėseną, kuri apima ir padėties darbo vertinimą ir jos pokyčių prognozavimą bei užimtumo priemonių įgyvendinimo efektyvumo vertinimą.

Dar viena naujovė, galinti būti palanki asmenims, auginantiems vaikus išsaugant darbo vietą – darbo rotacija, numatyta įstatyme. Darbo rotacija organizuojama darbuotojų tikslinių atostogų metu ar kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais darbuotojus laikinai pakeičiant ieškančiais darbo asmenimis. Darbdaviams, darbo rotacijos būdu įdarbinusiems bedarbius, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį pagal faktiškai dirbtą laiką mokama Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos 0,5 dydžio kompensacija.

Išnagrinėjus tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, susijusius su moterų ir vyrų lygiomis teisėmis, motinystės apsauga, diskriminacijos moterims panaikinimu, moterų galimybėmis lygiomis teisėmis dalyvauti darbo rinkoje, galima daryti išvadą, jog tiek tarptautiniu tiek nacionaliniu lygiu teisiškai yra įtvirtintos normos, palankios moterų teisėms, jų galimybėms įsidarbinti, grįžti ar įeiti į darbo rinką tuo pat metu auginant vaiką. Nustatytos normos ir taisyklės, kurių privalo laikytis darbdaviai. Taip pat valstybė yra įsipareigojusi remti šeimas. Galima tik abejoti dėl tokios paramos dydžių, jos efektyvumo, ar kontrolės mechanizmų pakankamumo. Tačiau pati teisinė bazė yra pakankama, kad moterys, auginančios mažamečius vaikus, galėtų integruotis į darbo rinką.

2. Socialinės politikos priemonės Lietuvoje, siekiant moterų integracijos į darbo rinką

Remiantis James Midgley⁴¹, galima apibendrintai teigti, kad socialinė politika – tai visuma priemonių bei politinių veiksmų, kuriais siekiama socialinės gerovės; ji apima socialinę apsaugą bei priemones, taikomas užimtumo ar mokymo srityse ir pan. Valstybė pasirenka socialinės politikos modelį, nustato prioritetus, gaires, numato tam tikras įgyvendinimo priemones. Tai daroma sudarant įvairias programas, strategijas, veiksmų planus, kuriuos įgyvendinus pasiekti rezultatai turėtų pagerinti tam tikrų gyventojų grupių socialinę gerovę vienu ar kitu aspektu. Tokios programos ir strategijos gali būti sudaromos tiek tarptautiniu tiek nacionaliniu lygiais. Dalis tokių priemonių kuriama ir taikoma moterų ir motinų lygioms teisėms užtikrinti ir jų užimtumui didinti, skatinti.

2005m. rugsėjo 26d. Buvo priimtas **LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1042 „Dėl valstybės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programos patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2005, Nr. 116-4202)**. Programoje keliami uždaviniai sudaryti sąlygas moterims ir vyrams derinti darbo, taip pat profesinės karo tarnybos ir šeimos įsipareigojimus (tuo tikslu, kaip teigiama Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005 –2009 metų programos priemonių įgyvendinimo 2005 metais ataskaitoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo 2006 m. vasario 20 d. protokolu Nr. 13, „2005 m. spalio 13 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo pakeitimai numatant profesinės karo tarnybos kariams ilgesnes atostogas vaikui prižiūrėti bei atsisakant nuostatos, kad šioms atostogoms pasibaigus ir nesant kario kvalifikaciją atitinkančių laisvų pareigų karys išleidžiamas į atsargą. Įstatymo pakeitimu nustatoma, kad atostogos vaikui prižiūrėti suteikiamos iki tol, kol vaikui sueis treji metai, po vaiko priežiūros atostogų grįžęs į tarnybą karys skiriamas į jo laipsnį atitinkančias pareigas“), gerinti moterų, po ilgesnės pertraukos grįžtančių į darbo rinką, vyresnio amžiaus moterų įsidarbinimo galimybes, didinti moterų galimybes imtis verslo ir jį plėtoti, skatinti moterų ekonominį aktyvumą, skatinti socialinę partnerystę ir plėtoti socialinį dialogą, užtikrinant lyčių lygybę darbo rinkoje, sudaryti palankesnes sąlygas moterims siekti mokslo, karjeros, tobulinti profesinius įgūdžius. Šioje programoje keliami tikslai ir uždaviniai yra kur kas konkretesni, nei ankstesnėje **Moterų ir vyrų lygių galimybių 2003 – 2004 metų programoje (Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452)**. Nors bendrosiose pastarosios programos nuostatose gana detalai teigiama, jog ji parengta siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 – 2004 metų programos nuostatą užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes siekti išsimokslinimo, tobulintis, gauti darbą, aukštesnes pareigas, vienodą darbo užmokestį, kad moterys lygiai su vyrais galėtų veikti visose politinio ir visuomeninio darbo, prestižinės

⁴¹ [Midgley J., Tracy M. B., Livermore M., The handbook of social policy., Thousand Oaks London New Delhi : SAGE, 1998, ISBN 0-7619-1561-3, p. 3-6.](#)

veiklos srityse, eiti vadovų pareigas valstybės valdymo institucijose, tačiau tiek programos objektas („Programos objektas – lyčių lygybė, traktuojama kaip vienas pagrindinių demokratijos principų ir grindžiamas lyčių lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse“), tiek tikslai („Programos pagrindiniai tikslai – sudaryti lygias galimybes vyrams ir moterims dalyvauti visose visuomenės gyvenimo srityse, t.y. padidinti moterų ir vyrų atstovavimą tose srityse, kur jiems atstovaujama mažiau, pasiekti, kad paslaugos ir finansiniai ištekliai kuo vienodžiau pasiektų tiek vyrus, tiek moteris, parodyti specifines moterų ir vyrų problemas ir jas spręsti“) buvo formuluojami gana aptakiai, neišskiriant konkretesnių programos uždavinių. Šiuo požiūriu 2005 – 2009 metų programa kur kas detalesnė, konkretesnė, kryptingesnė. Joje atsirado ir naujų tikslų, kurie prieš tai dar nebuvo kelti (pvz., socialinės partnerystės skatinimas ar darbo ir šeimos pareigų derinimo galimybių suteikimas).

Atskira dalis 2005 – 2009 metų programoje yra skirta moterų užimtumui. Esamos būklės šioje srityje analizė parodė, kad ryškus tradicinis požiūris į moterų ir vyrų pareigas šeimoje (tokios pat išvados buvo daromos ir 2003 – 2004 metų programoje). Teigiama, kad beveik pusė Lietuvos gyventojų šeimos išlaikymo vaidmenį priskiria vyrams, o tai rodo, kad moterys – potenciali socialinės atskirties grupė. Tiesa, reikėtų pažymėti, kad abiejose programose (tiek senesnėje, tiek naujojoje) esamai būklei įvertinti remiamasi tuo pačiu 1999m. UAB „Baltijos tyrimai“ atliktu tyrimu. Darant išvadas iš minėtojo tyrimo 2003-2004 metų programoje buvo konstatuojama, kad moterų įsidarbinimo galimybes sąlygoja dar gana tvirtai įsišaknijęs stereotipinis požiūris į moters ir vyro socialinį vaidmenį, nors Lietuvos teisės aktai numato vienodas teises ir lygias galimybes tiek vyrams, tiek moterims. Taip pat buvo teigiama, kad vyrams lengviau gauti darbo, nes pagal susiformavusius stereotipus darbdaviai juos laiko kompetentingesniais, labiau jaučiančiais atsakomybę, racionaliau priimančiais sprendimus. Buvo konstatuota, kad moterys, kurios augina vaikus, dėl motinystės yra patyrusios įvairių sunkumų darbe, jaunesnėms gana dažnai tenka išgirsti, kad darbo negaus todėl, kad turi (ar gali susilaukti) vaikų. Naujojoje programoje, be jau išskirtų 2003-2004 metų programoje problemų ir esamos būklės vertinimų, taip pat sakoma, kad nors atostogomis vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai, pagal įstatymus gali naudotis tiek moterys, tiek vyrai, dažniausiai vaikus prižiūri moterys. Išėjusi atostogų vaikui prižiūrėti, moteris ilgam palieka darbą, dažnai netenka profesinės kvalifikacijos, dėl to jai sunkiau siekti karjeros. 2005-2009 metų programoje išskiriama keletas problemų, susijusių su moterų užimtumu, kurios iš esmės ne daug kuo skiriasi nuo 2003-2004 metų programoje darytų išvadų ir keltų problemų. Naujoje programoje teigiama, kad vieni iš svarbiausių veiksnių, lemiančių skirtingą moterų ir vyrų užimtumą ir ekonominę būklę, yra tai, jog stereotipinis

požiūris į moters ir vyro vaidmenį šeimoje, darbe ir visuomenėje kliūdo plėtoti lygias moterų ir vyrų galimybes darbo rinkoje, mažina moterų galimybes įsidarbinti, siekti karjeros, lemia moterų ir vyrų atlyginimų skirtumus, taip pat per mažos galimybės derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus, motinystė ir šeimos pareigos vaikus auginančioms moterims – didelė kliūtis išlaikyti darbo vietą ar ieškoti kitos. Konstatuojama, jog moterys, auginančios vaikus, yra patyrusios įvairių sunkumų tiek įsidarbindamos, tiek siekdamos karjeros darbe. Abiejose programose buvo numatytos priemonės minėtoms problemoms spręsti. Buvo išskirtos atskiros grupės priemonių lyčių vaidmens stereotipams keisti. 1 lentelėje parodyta, kokias priemones šios grupės apėmė. Čia matyti, kad priemonės abiejose programose išskiriamos informacinės, orientuotos į švietimą. O 2005-2009 metų programoje nemaža dalis atsakomybės ir veiklos laisvės atiduodama nevyriausybinėms organizacijoms. Žinoma, jos yra demokratiškos valstybės dalis, visuomenės narių aktyvumo, pilietiškumo rodiklis, todėl galima ir būtina bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis, įtraukiant jas kaip socialinius partnerius.

5 lentelė „Priemonės lyčių vaidmens stereotipams keisti“

Priemonės lyčių vaidmens stereotipams keisti	
Moterų ir vyrų lygių galimybių 2003–2004 metų programa	Moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programa
Organizuoti apskrituosius stalus, kur socialiniai partneriai, visuomeninės ir nevyriausybines organizacijos aptartų moterų ir vyrų vaidmenį ekonominėje veikloje.	Organizuoti seminarus, skirtus moterų ir vyrų vaidmenų ekonominėje veikloje stereotipams keisti.
Organizuoti teritorinių darbo biržų ir darbo rinkos mokymo tarnybų specialistų mokymą moterų ir vyrų profesinio orientavimo ir darbo paieškos tobulinimo klausimais.	Remti nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus įvairiapusiam, nestereotipiškam moterų ir vyrų įvaizdžiui kurti per visuomenės informavimo priemones.

Kita išskiriama priemonių grupė abiejose programose - priemonės, sudarančios sąlygas moterims ir vyrams geriau derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. 2003-2004 metų programoje šios priemonės buvo orientuotos į atitinkamos teisinės bazės rengimą. Tuo tarpu naujojoje programoje ši grupė apima seminarus bei visuomenės informavimo kampanijas, kurie būtų nukreipti į informacijos apie vaiko priežiūros atostogų galimybes, lanksčių užimtumo formų taikymą vaikus auginantems vyrams ir moterims. Kitaip tariant, čia jau

aiškiai matyti vykdomos veiklos tęstinumas: senojoje programoje numatytos priemonės (dėl teisinių aktų kūrimo) buvo įvykdytos, dabar būtina apie jas informuoti visuomenę taip, kad žmonės norėtų, galėtų ir pasinaudotų jiems teikiamomis galimybėmis.

2005-2009 metų programoje skiriamos priemonės moterų, po ilgesnės pertraukos grįžtančių į darbo rinką, ir vyresnio amžiaus moterų įsidarbinimo galimybėms didinti, kurios nebuvo numatytos senojoje programoje. Šios priemonės yra mokymų, skirtų minėtos moterų grupės skatinimui dirbti bei praktiniams gebėjimams ir įgūdžiams atnaujinti, organizavimas. Taip pat nemažai kalbama ir apie priemones moterų verslui remti.

Įgyvendinus 2005-2009 metų programoje numatytas priemones, tikimasi, kad bus keičiami moters vaidmens stereotipai, sudaromos palankesnės sąlygos tiek moterims, tiek vyrams derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, pagerintos moterų, po ilgesnės pertraukos grįžtančių į darbo rinką, įsidarbinimo galimybės, sudaromos palankesnės sąlygos moterims, norinčioms pradėti verslą.

Kitas svarbus dokumentas, nubrėžiantis valstybės veiksmų tam tikrose socialinės politikos srityse gaires, yra **LR 2004-2006 metų nacionalinis kovos su skurdu ir socialine atskirtimi planas** (toliau – Planas). Prieš tai buvo vykdoma **Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategija 2002-2004 metais**, kuri nustatė skurdo mažinimo prioritetinius tikslus bei veiksmus (priemones). Čia vienintelė priemonė, iš tiesų skirta moterims, buvo numatyta parengti ir įdiegti moterų pasirengimo grįžti į darbą po ilgesnės pertraukos mokymo programas. Vėlesnis, aukščiau minėtas planas, yra kur kas kur kas platesnis. Paties plano paskirtis atsispindi jau pačiame pavadinime ir, kaip matyti, yra gana plati. Tačiau, kaip minėta anksčiau, moterys yra potenciali socialinės atskirties grupė, todėl tam tikrais atvejais yra išskiriama Plane kaip atskira socialinė grupė, kuriai reikalinga ypatinga parama. Plane išskiriama moterų, patiriančių smurtą grupė, kaip reikalingiausia paramos ir pagalbos. Tačiau taip pat kalbama ir apie moteris darbo rinkoje, apie jų grįžimą į darbą po ilgesnės pertraukos. Plane išryškinant pagrindines tendencijas ir uždavinius teigiama, kad „moterų darbo sąlygas pablogina keletas su darbo rinka susijusių veiksnių: visose ekonominėse veiklose vadovaujančias pareigas užima daugiausiai vyrai; jie daugiausiai dirba geriau apmokamose ekonominėse veiklose. <...> Tiek vyrams, tiek moterims galimybes derinti šeimyninį su profesiniu gyvenimu apsunkina neišplėtotos lanksčios darbo formos.“ Kita vertus, kalbant apie švietimą, teigiama, jog moterų išsilavinimo lygio vidurkis Lietuvoje aukštesnis negu vyrų. Tokiu atveju būtų galima daryti išvadą, jog moterų nedarbas ar mažesnis uždarbis nėra jų menko išsilavinimo pasekmė. Tačiau nereikia pamiršti, jog egzistuoja ir horizontalioji segregacija, bei regioniniai skirtumai. Neveltui tame pačiame Plane teigiama, jog darbo rinkos profesinio mokymo centrų tinklas išdėstytas neracionaliai, t.y. dažnai kvalifikacijos kėlimas ar

persikvalifikavimas yra sunkiai pasiekiamas būtent toms moterims, kurioms jis labiausiai reikalingas (kaimo vietovėse, regionuose, nutolusiuose nuo didžiųjų miestų).

Plane, kaip ir prieš tai aptartose programose, skiriama dėmesio ir nevyriausybinų organizacijų svarbai didinant socialinę aprėptį. Teigiama, kad viena iš svarbių NVO veiklos sričių – moterų užimtumo didinimas, o vienas iš valstybės uždavinių yra labiau įtraukti NVO į socialinių problemų svarstymą ir sprendimą, socialinių paslaugų teikimą.

Plane numatant strategiją, apibrėžiant pagrindinius tikslus ir siekius pabrėžiama, jog planuojant ir įgyvendinant visas kovas su socialine atskirtimi priemonės turi būti laikomasi lyčių lygybės principo. Siekiama atsižvelgti į skirtingas moterų ir vyrų problemas ir jas spręsti. Kaip vienas iš ilgalaikių tikslų iškeliamas pagalba asmenims, turintiems integravimosi į darbo rinką sunkumų. Prie tokių asmenų grupių priskirtos ir moterys, auginančios vaikus ir po ilgesnės pertraukos grįžtančios į darbo rinką. Teigiama, jog reikia užtikrinti kuo palankesnes profesinio ir šeimyninio gyvenimo derinimo galimybes, lanksčių darbo organizavimo ir apmokėjimo formų taikymą, taip pat nuotolinio darbo galimybes, paramos pradedantiems verslą sistemą, teikti pagalbą grįžtant į darbo rinką. Plane išskiriamos tokios priemonės šiems tikslams pasiekti:

- Skatinti vyrus imti vaiko priežiūros atostogas
- Plėtoti priemones, gerinančias lanksčių užimtumo formų taikymą vaikams auginantiems vyrams ir moterims
- Įgyvendinti visuotiną priešmokyklinį ugdymą, išplėtojant priešmokyklinių grupių organizavimo modelių, orientuotų į vaiko ir šeimos poreikius, įvairovę
- Rengti ir vykdyti specialias moterų pasirengimo grįžti į darbą po ilgesnės pertraukos mokymo programas
- Skatinti savivaldybes organizuoti įvairesnių socialinių paslaugų teikimą šeimoms, kuriose gyvena asmenys, reikalingi priežiūros, parengti teisės aktų, sudarančių sąlygas plėtoti bei organizuoti visose savivaldybėse paslaugas šeimai
- Skatinti visuomenės informavimo priemones kurti ir naudoti nestereotipinius, subalansuotus ir įvairiapusius abiejų lyčių atstovų įvaizdžius žiniasklaidoje
- Ugdyti moterų darbo su naujausiomis informacinėmis technologijomis įgūdžius, gausinti jų žinias ir didinti galimybes naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis. Ši priemonė gali būti siejama su

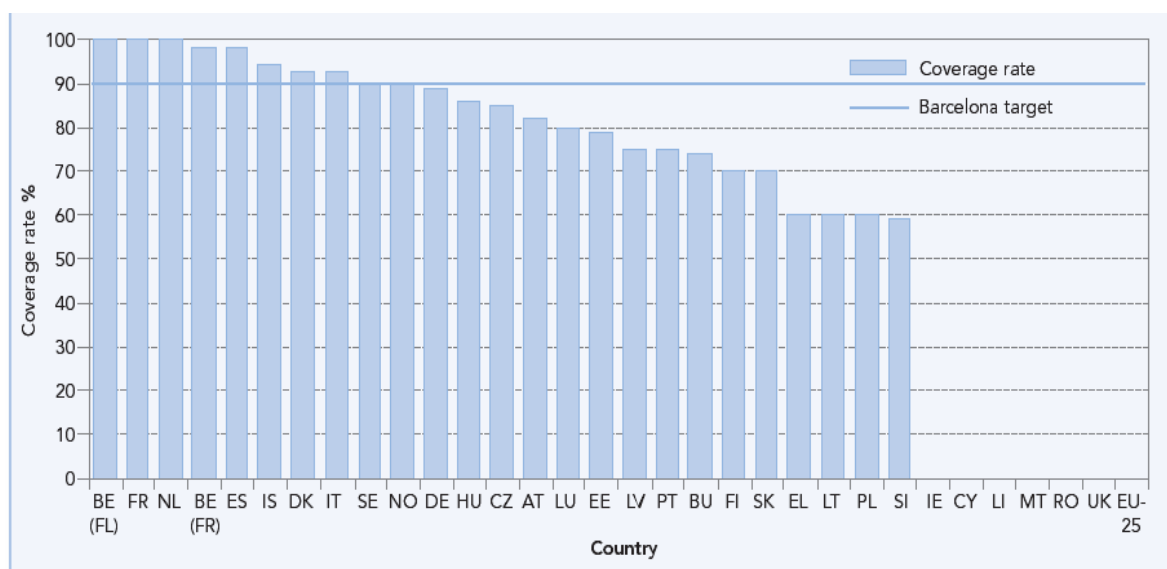
Lisabonos strategijos (aptariama toliau) tikslais ir persiorientavimo į žinių visuomenę idėja.

Deja, plane nenurodoma, kaip konkrečiai bus įgyvendinamos numatytos priemonės, kokiais būdais vyrai bus skatinami imti vaiko priežiūros atostogas ar kaip bus įgyvendinamas visuotinas priešmokyklinis ugdymas.

2006m. pradžioje Lietuvoje buvo daugiau, nei 220 tūkst. ikimokyklinio amžiaus vaikų. (žr. 1 priedo 1 lentelę). Tačiau iki mokyklinis ugdymas Lietuvos statistikos departamento duomenimis apima vos kiek daugiau, nei trečdalį vaikų. (žr. 1 priedo 2 lentelę)

Taigi peršasi išvada, jog likusioji vaikų dalis yra prižiūrima namuose pačių mamų, jų artimųjų, arba jiems yra samdomos auklės. Vienaip ar kitaip, tai yra arba didesnės laiko arba materialinės sąnaudos. Dar 2002m. Europos Komisijos aukščiausiojo lygio susitikime Barselonoje buvo numatytas tikslas iki 2010m. pasiekti, kad mažiausiai 90 proc. nuo 3 metų amžiaus iki amžiaus, kuomet pradedama lankyti mokyklą, Europos Sąjungos šalyse lankytų ikimokyklinio ugdymo įstaigas. 2005m. jau 11 iš 30 Europos šalių valstybių buvo pasiekę šį tikslą, deja, Lietuva liko kur kas žemiau už nubrėžtą pageidautiną ribą – tik apie 60 proc.⁴²

3 grafikas „Vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigas nuo 3m iki amžiaus, kai einama į mokyklą, aprėptis“ %

Šaltinis: Reconciliation of work and private life. A comparative review of thirty European countries

Apie kovą su diskriminacija apskritai kalbama LR Vyriausybės 2006m. rugsėjo 19d. nutarimu patvirtintoje **Nacionalinėje antidiskriminacinėje 2006-2008 metų programoje**. Programoje nurodoma, kad jos paskirtis – užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, ugdyti visuomenės

⁴² Reconciliation of work and private life. A comparative review of thirty European countries, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005, P. 94, ISBN 92-79-00053-5

toleranciją, informuoti visuomenę apie teisę į lygybę ir nediskriminaciją, lygių teisių gynimo priemonės ir galimas diskriminacijos apraiškas Lietuvoje. Tačiau šioje programoje numatomos priemonės, neišskiriant, nespecifikuojant diskriminacijos dėl lyties.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, didelę reikšmę įgijo būtent Europos Sąjungos priimti dokumentai. Vienas iš ambicingiausių ko gero yra **Lisabonos strategija** (toliau – Strategija). Europos Taryba 2000m. kovo 23–24d. Lisabonoje surengė ypatingą susitikimą, kad būtų sutarta dėl naujų Sąjungos strateginių tikslų, kad būtų didinamas užimtumas, stiprinama socialinė sanglauda, vykdoma ekonominė reforma, o visų šių tikslų pagrindu turėtų tapti žiniomis grįsta ekonomika. Ambicinga šią programą galima vadinti todėl, kad ja buvo užsibrėžta per dešimtmetį pasiekti to, kad Europos Sąjunga taptų konkurencingiausia ir dinamiškiausia žiniomis grįsta ekonomika pasaulyje, gebančia nuolat augti bei palaikyti nuolatinę socialinę sanglaudą. Pažymėta, jog siektinas visuotinis užimtumas, investavimas į žmogiškuosius išteklius. Nagrinėjamam klausimui Strategija aktuali tuo, jog joje, nors ir epizodiškai, visgi atkreipiamas dėmesys į moterų integracijos į darbo rinką problemą. Strategijoje pažymėta, kad nedarbo lygis Sąjungoje dar vis per didelis, problema, be kita ko yra ir neadekvatus moterų ir vyrų dalyvavimas darbo rinkoje. Kalbant apie visuotinės socialinės gerovės kūrimą, kaip vienas iš pagrindinių tikslų iškeliamas siekis integruoti lygių galimybių aspektą šioje srityje. Kalbama apie tai, kad būtina mažinti užsiėmimų segregaciją, didinti galimybes derinti darbo ir šeimos pareigas, o tai galima padaryti vystant vaikų priežiūros paslaugas.

Atsižvelgiant į Lisabonos strategiją, 2005m. Vyriausybės buvo patvirtinta **Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa** (toliau – Programa). Šioje programoje dėmesys moterims, kaip rizikos darbo rinkoje grupei skirta daugiau dėmesio nei pačioje Lisabonos strategijoje. Jau analizuojant bendrą situaciją konstatuojama, kad dėl darbo įgūdžių ir kvalifikacijos praradimo problematiškas yra išėjusių iš darbo rinkos, ypač moterų, auginančių mažamečius vaikus, sugrįžimas į darbą. Taip pat pastebima, kad atskiruose ūkio sektoriuose moterų ir vyrų užimtumas skiriasi. Tokia situacija tik patvirtina Lisabonos strategijoje iškelto tikslo mažinti užimtumo segregaciją tikslingumą.

Programoje daug dėmesio skiriama užimtumo politikai: užimtumo didinimui, darbdavių ir darbuotojų gebėjimui reaguoti į pokyčius, darbo rinkos subalansuotumui. Kalbant apie tikslus ir numatomą poveikį, pažymima, kad įgyvendinama Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa (aptarta anksčiau) įgalins spręsti vyrų ir moterų užimtumo ir lyčių lygybės skirtumų mažinimo problemas. Viena iš užimtumo politikos kryptių įgyvendinimo priemonių pasirinkta bendruomenės nariams teikiamų paslaugų plėtra, sudarant

jos nariams galimybes sugrįžti į darbo rinką ir aktyviai joje dalyvauti. Numatytos tokios konkrečios priemonės tam įgyvendinti:

- Plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą
- Parengti ir įgyvendinti kompleksinę pagalbos tėvams teikimo iki ir po vaiko gimimo 2006 – 2008 metų programą, išskiriant pagalbą kaimo vietovėse gyvenančioms šeimoms.
- Parengti ir įgyvendinti Nacionalinę vaikų dienos centrų 2005 – 2007 metų programą (ši programa buvo patvirtinta LR Vyriausybės 2004m. gruodžio 1d. nutarimu Nr. 1525, tačiau ši programa skirta tik vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose, net pats vaikų dienos centras apibrėžtas tik kaip viešasis juridinis asmuo, teikiantis socialines ir ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams)
- Parengti ir įgyvendinti programas, skirtas, dėl vaikų auginimo pasitraukusiems iš darbo rinkos tėvams, pageidaujantiems grįžti į darbo rinką ir jų profesiniams gebėjimams ugdyti (tokia programa turėtų būti parengta tik 2007 metais)
- Parengti ir įgyvendinti Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2005 – 2009 metų programą (ji iš tiesų parengta ir patvirtinta).

Taip pat buvo įsipareigota tobulinti teisės aktus, sudarančius sąlygas diegti naujas darbo organizavimo formas (agentūrinį, namudinį, teledarbą ir kt.).

Lietuvoje vykdoma nemažai projektų, susijusių su lyčių lygybe, moterų integracija į darbo rinką, informavimu, konsultavimu, mokymais ir pan. Pavyzdžiui, vien Moterų informacijos centras 2006m. vykdo apie 17 projektų, remiamų tiek Lietuvos Respublikos Vyriausybės, tiek Europos Sąjungos struktūrinių fondų bei kitų institucijų. Tai tokie projektai, kaip „Lygių galimybių mokymai informacijos ir dokumentavimo specialistams – GENDER T.I.D.E.-Gendering Training for Informatikon and Documentation Experts“, „Moterų užimtumo skatinimas informacinės visuomenės plėtros kontekste pagal BPD 2.3. priemonę“, „Lygiaverčiai partneriai ekonominėje veikloje ir šeimoje“ ir t.t. Taip pat nemažai įvairių projektų ir tyrimų vykdo Lygių galimybių plėtros centras. Tai tokia projektai, kaip „Lygios moterų ir vyrų galimybės ES“, „Apie lytį – viešai“, „Lyčių montažas“ ir t.t. Žinoma, čia dar galima būtų minėti ir daugybę kitų nevyriausybinių organizacijų, kurios taip pat vykdo daugybę įvairiausių projektų.

3. Moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybės integruotis į darbo rinką

Tyrimo tikslas. Nagrinėjant teisinius dokumentus bei socialinės politikos priemones moterų integracijos į darbo rinką srityje, buvo išsiaiškinta tai, kaip ši sritis reglamentuojama, kokios taisyklės nustatytos, kokių tikslų siekia valstybės. O šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti ir aprašyti realią moterų, auginančių mažamečius vaikus, padėtį bei jų pačių požiūrį į savo galimybes integruotis į darbo rinką bei Lietuvos visuomenę.

Tyrimo uždaviniai. Iškeltas tyrimo tikslas suponuoja tokius uždavinius:

- Išsiaiškinti moterų, auginančių mažamečius vaikus realią padėtį darbo rinkoje
- Išsiaiškinti pačių moterų požiūrį į darbinio užimtumo galimybes, auginant mažametį vaiką.

Tyrimo metodas. Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis (giluminis) interviu. Kaip teigia Luobikienė (2003), interviu yra labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo) būdas⁴³. Tyrimui pasirinktas iš dalies standartizuoto interviu tipas, t.y. išanksto numatyti būtini ir galimi klausimai, procedūra standartizuota tik iš dalies⁴⁴ (tyrimo gairės pridedamos, 2 priedas). Metodo pasirinkimas buvo grįstas keletu priežasčių. Visų pirma nebuvo siekiama populiacijos reprezentatyvumo, o tai suponavo darbą su daugeliu kintamųjų, tačiau nedideliu atvejų skaičiumi. Taip pat, šis metodas turi savų privalumų, kurie gali būti įvardyti kaip: galimybė paaiškinti respondentui vieno ar kito klausimo prasmę, patikslinti, išplėsti ar pakoreguoti klausimus interviu proceso metu, galimybė fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, bet ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, tam tikrą kontekstą, kuris taip pat turi didelės įtakos gilinantis į reiškinį, atsakymus galima gauti išsamius, pateikiant papildomų, išanksto neplanuotų klausimų.⁴⁵

Atrankos metodas. Tyrimo objektas (tiriamoji populiacija) buvo moterys, auginančios mažamečius vaikus. Tiriamajai imčiai sudaryti buvo naudojami netikimybiniai atrankos būdai, t.y. grupių parinkimas pagal patogumą⁴⁶, o vėliau grupės formavimas „gniūžtės“ principu⁴⁷. Toks būdas pasirinktas dėl to, jog tiksliai nustatyti populiacijos didį ir

⁴³ Luobikienė I., Sociologinių tyrimų metodika. Mokomoji knyga, Kaunas: Technologija, 2003, ISBN 9955-09-281-2, P. 135

⁴⁴ Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimų metodologija, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, ISBN 9955-563-26-5, P. 626

⁴⁵ Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimų metodologija, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, ISBN 9955-563-26-5, P. 626

⁴⁶ Kardelis K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai : (edukologija ir kiti socialiniai mokslai) : vadovėlis, Šiauliai: Lucilijus, 2005, ISBN 9986-948-65-7

⁴⁷ Kardelis K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai : (edukologija ir kiti socialiniai mokslai) : vadovėlis, Šiauliai: Lucilijus, 2005, ISBN 9986-948-65-7

paplitimą faktiškai neįmanoma, kadangi nerasta jokių oficialių duomenų apie tai, kiek moterų Lietuvoje augina mažamečius vaikus, kiek iš jų dirba, kokiuose sektoriuose ir kokia jų užimtumo forma. Be to, nebuvo siekiama tyrimo rezultatus išplėsti visai esamai populiacijai. Kaip tik todėl buvo stengiamasi parinkti respondentes su kuo skirtingesnėmis charakteristikomis (amžiumi, santuokiniu statusu, vaikų skaičiumi, darbinium užimtumu, pajamomis, gyvenamąja vieta ir pan.).

Iš viso buvo apklaustos 8 moterys. Vienas iš interviu truko labai trumpai (apie 15 minučių), kadangi respondentės išsilavinimas, patirtis bei gyvenamoji aplinka sąlygojo tai, jog respondentė mažai ką galėjo pasakyti, paaiškinti. Respondenčių amžius svyruoja nuo 17m. iki 43m., išsilavinimas – nuo nebaigto pagrindinio, iki aukštojo universitetinio, yra tiek ištekėjusių, tiek kohabituojančių su savo vaikų tėvais, viena iš respondenčių neturi jokio partnerio. Apklaustųjų moterų šeimos pajamos svyruoja nuo 500lt iki 3300lt per mėnesį. Keturios respondentės gyvena sostinėje, dvi – Vilkaviškio miestelyje ir dvi – Vilniaus rajone. Kai kurių respondenčių vardai, jų pačių pageidavimu, pakeisti. Respondentes jungia vienas pagrindinis požymis: tai, kad jos augina mažamečius vaikus. Detalios respondenčių charakteristikos pateikiamos 3 priede.

6 lentelė. „Respondenčių pagrindinės demografinės charakteristikos“

Respondentės vardas	Amžius	Santuokinis statusas	Išsilavinimas	Darbinis užimtumas	Šeimos pajamos per mėn.	Vaikų skaičius	Vaikų amžius
Kristina	17m.	Netekėjusi	Nebaigtas vidurinis	Nedirba	500Lt	1	1,5m.
Vilija	18m.	Netekėjusi, bet gyvena su vaikų tėvu	Nebaigtas pagrindinis	Nedirba	650-780 Lt	2	3m. ir 2m.
Alma	18m.	Ištekėjusi	Nebaigtas vidurinis	Nedirba	700 Lt	1	1m.
Inga	23m	Netekėjusi, bet gyvena su vaiko tėvu	Nebaigtas aukštasis	Dirba viešbučio priimamajame	3300 Lt	1	1,5m.
Auksė	28m.	Ištekėjusi	Aukštesnysis ir nebaigtas aukštasis	Nedirba	2000 Lt	1	2m.
Reda	29m.	Ištekėjusi	Aukštesnysis ir aukštasis universitetinis	Išėjusi vaiko priežiūros atostogų	2400 Lt	1	1,5m.
Birutė	40m	Ištekėjusi	Nebaigtas aukštasis	Išėjusi vaiko priežiūros atostogų	-	3	7m., 5m. ir 0,5m.

Gražina	43m.	Netekėjusi	Aukštasis universitetinis	Dirba pagal autorinę sutartį	600-1400 Lt	1	2m.
---------	------	------------	---------------------------	------------------------------	-------------	---	-----

Esminiai klausimai, į kuriuos buvo centruojamasi interviu metu buvo susiję su moterų motyvacija dirbti, būdais, kuriais jos ketina (ar jau pateko) į darbo rinką, jų pačių požiūris į savo, kaip moterų, auginančių vaikus, padėtį visuomenėje, bei galimybes integruotis į darbo rinką ir siekti karjeros. Galima išskirti tokius pagrindinius klausimus:

- Kokiu būdu ketinama ieškoti darbo/buvo rastas darbas?
- Ar lengva rasti, kas ir kaip prižiūrės vaikus, norint įsidarbinti?
- Ar lengva jaunai moteriai arba mamai įsidarbinti ir kilti karjeros laiptais?
- Ar lengva grįžti į darbo rinką po pertraukos, skirtos vaikams gimdyti ir prižiūrėti?
- Ar susidurta su diskriminacijos, priimant į darbą, atvejais?
- Koks darbdavių požiūris į tokias darbuotojas?
- Kiek prie vaikų auginimo ir buitės tvarkymo prisideda partneriai?
- Ar moteriai Lietuvoje gyventi labiau sunku, ar labiau lengva ir kodėl?
- Kas turėtų pasikeisti, kad moterims Lietuvoje būtų lengviau?

3.1 Moterų galimybės sugrįžti į darbo rinką

Iš respondenčių atsakymų jų darbo pasirinkimo motyvai svyruoja nuo mėgstamos profesijos, mylimo darbo, darbo užmokesčio (jo dydžio ar tiesiog būtinybės turėti pajamų), iki galimybės darbo valandas derinti su šeimos gyvenimu, galimybe prižiūrėti savo vaikus.

Kristina: „Nežinau, iš tiesų, kur bus galimybės, arba kažkur galvoju... ta prasme konkrečiai galvoju pagal drauges... arba saldainių fabrike, arba kažkur padavėja... Maždaug pagal valandas kad man tiktų. Kad ir su vaiku galėčiau derinti, ir su mokslais.“

Inga: „Tai aš va dabar dirbu: parą dirbu, tris laisva. Ir šiaip labai sunku tą parą išsėdėti. Ir kažkaip aš nenoriu ateity naktinį darbą dirbti (juokiasi). Tai aš dabar ir galvoju, kad dirbu tik todėl, kad lengviau susiderinti man su vaiku ir su mokslais. O paskui tai tikrai galvoju pakeist kažką. <...> Nežinau net. Su mano specialybe mane nelabai tenkina atlyginimas. Tai aš net nežinau. Iš tikrųjų tai nežinau. Reikės turbūt žiūrėti, kaip bus, nes... (pauzė) aš nežinau, ar mane kas nors priims aukščiau, ar reikės gal čionai dabar kur dirbu ieškot. Kažką bandyt. Turėsiu diplomą, gal... pasiūlys ką nors geriau.“

Reda: „Bet turi būti sudaryta atitinkama atmosfera darbe. Labai yra svarbu, kokios tu aplinkoj dirbi. <...> Užtenka to, kad tau atėjo žmogus ir pasakė: „Ups, aš šiandien neateisiu, mano vaikas serga“ – nu tvarkoj. Jeigu gali dirbt namie, dirbk namie, negali – paskiau pasivysi, padarysi tą savo darbą. Bet jeigu tu vis šauksi tokiais atvejais: „Jeeezau, nepatinka dirbt, tai nu eik, nu tai viso gero...“ žinai ten. Nu ne. Tai tada apsičiupinėji – tai ką aš čia veikiu, jeigu aš niekam nereikalingas? <...> Vat dėl to man patinka tas psichologo darbas, kai tu iš principo pagal įstatymus turi turėti savaitę vieną laisvą dieną. Ir tas darbas yra toks, kad tu nedirbi non-stopu visą dieną, tu turi kažkokius tarpus. <...> Ir kad nebūtų tai, kad man vat aš čia negaliu pabūt su savo sergančiu vaiku namie, nes aš turiu konsultaciją tada, bet aš galiu ją derinti su savo laiku. Nes aš pats sudarinėju sau grafiką darbui. Tai va čia jau yra plusas. Nes pasižiūri, kokio sunkumo tai yra klientai, kokios galiausiai tai yra problemos, ir tu gali susiderinti su savo šeimos gyvenimu.”

Grażina: „Jo, jo. Tas pats, viskas tas pats iš tikrųjų liko. Darbo pobūdis tas pats. Tik tiek, kad aš mažiau uždirbu. Nes negrįžau pilnai į etatą. Nes aš per savaitę dirbu tris dienas. Pirmadienį, antradienį, trečiadienį, kad ilgiau su juo (su sūnumi – aut. p.) pabūti. <...> Metai pasibaigė ir tik 92 litai mano pašalpa. Tai kaip pragyvent su juo? Nori nenori, turi eit dirbt. Iš tėvo ten kiek gaunam irgi nepragyvenam. Taip kad kitokio pasirinkimo nebuvo.”

Taigi moterims, auginančioms vaikus, svarbų vaidmenį renkantis darbą vaidina galimybė darbo valandas suderinti su šeimos gyvenimu ir vaikų priežiūra. Taip pat nemažai priklauso nuo to kokioje vietovėje gyvena respondentės. Suprantama, kad dėl regioninių netolygumų kai kuriose Lietuvos vietovėse, toliau nuo didžiųjų miestų moterys tiesiog neturi galimybės rinktis tokį darbą, kokio norėtų, nes darbo vietų tiesiog mažai.

Alma: “Ką aš žinau. Kad tų darbų čia nėra. Nu ką ten... į parduotuvę.. į naktinę kokią... ten išnaudoja nesveikai. Parduotuvėse pa prasme. Labai išnaudoja. Darbuotojus apskritai ten. Reikia pasilikti viską tvarkyt ten tuos... parduotuves, lentynas... kur dar čia Vilkavišky. Aš net neįsivaizduoju, kur... kokioj kavinėj. Bet kad tos kavinės visos Vilkavišky, nepasakyčiau, kad jos... čia paprastos užėigos, aludariai, o ne kavinės.”

Pokalbiai su respondentėmis parodė, kad moterys ne visuomet turi galimybę grįžti į savo buvusią darbo vietą, kurioje dirbo prieš išeidamos nėštumo ir gimdymo bei vaiko priežiūros atostogų. Taip nutinka ne tik privačiame sektoriuje, bet ir valstybiniame. Kaip parodė interviu, moterims kartais tiesiog nesuteikiama galimybė grįžti į savo buvusias pareigas. Privačiame sektoriuje tokių galimybių nebuvimą sąlygoja ne tik darbdavių požiūris į besilaukiančias ar vaikus auginančias moteris, bet ir struktūriniai verslo pokyčiai.

Birutė: “Bet gerai, bet mano atveju, išeina taip, jeigu čia yra nu tikrai vienos pareigos ane? Nu direktorė. Aš grįšiu, aš ne iki metų grįšiu, po dviejų metų aš grįšiu. Jie gali išsaugot man tas pareigas, bet gali ir neišsaugot. Ir kur aš tada eisiu? Ką jie man gali pasiūlyti? <...> Pareigas ne. Jie man darbo vietą gali pasiūlyti būtent čia kultūros namuose. Bet ne direktorės pareigas. <...> Negali būti žemesnės. Nu tai ką, jie man, pavyzdžiui pasiūlyt gali kur nors dirbti kultūros namų direktore nežinau, kur nors Zujūnuose, visai kitoj pusėj rajone. Ane? Aš gi atsisakysiu. Nes aš neturėsiu tikrai galimybių ten dirbti.”

Inga: „O paskui išėjau į dekretą, mano tą įmonę pardavė, kol aš buvau dekrete, ir nebeturėjau, kur grįžti. Tai pakeičiau viską apskritai. Jau kai grįžau po jo į darbą, tai jau kitur, nes nebeturėjau, kur pareiti. <...> Nu ta prasme, jie pardavė tą restoraną, liko ta įmonė, kurioj aš dirbau, bet man nebuvo tiesiog sąlygų jokių, jie neturėjo man pasiūlyti pareigų, nu ta prasme, aš galėjau ten reikalauti kažko, bet aš realiai nieko nebūčiau gavusi. Jie tiesiog pasakė: „Mes neturim tavo pareigų, gali eit į žemesnes“. Tik su tuo pačiu atlyginimu, tikrai aišku, neoficialiu, nes ten per pusę mokėjo, gali eit į žemesnes pareigas, bet aš nenorėjau.”

Auksė: „Kaip jinai gimė, dar dirbau, bet kai sukako jai metukai, jie išsikėlė į kitą vietą, tas.. kaip ten... nu... ir bankrutavo tas skyrius. Iiir... viskas. Ir aš dabar va sėdžiu sau su vaiku namuose. <...> Nuėjau, supranti parašyti prašymą, kad aš sėdėsiu su vaiku iki trijų metų. Ir vat nėra, žinai, vat vietos mano darbo. Ateinu – visai kita firma. Sako, išsikėlė į kitą vietą jie. Nu ir viskas, žinai, pasikeitė pavadinimas, ir viskas, žinai. Aišku, gal ten būčiau važiavusi, žinai, gal ten būtų ir paėmę. Bet jie dingo. Bankrutavo. Ir neradau aš.”

Paklausus, kodėl moterys tokiais atvejais nekovoja už savo teises, už tai, kas joms priklauso, atsakymai buvo labai trumpi, kad nieko neįmanoma padaryti.

Auksė: „Eik tu! Ką ten kovosi? Kai privati firma, ką tu ten pakovosi...”

Apskritai ne vienos apklaustos moters buvo išreikšta nuomonė, kad sugrįžti į darbo rinką po pertraukos, skirtos vaikų gimdymui ir auginimui, nėra lengva. Ir kuo ilgiau užsiliekama namuose, tuo paskui sunkiau į darbo rinką sugrįžti.

Inga: „Man, pavyzdžiui, kuo toliau, tuo būtų sunkiau išeiti... Į tą patį pokalbį nueiti. Kažkaip pradedi jaustis nuvertinta. Nes kažkaip sėdi namuose, tas vaikas... nu kažkaip nei tobulėji, nei ką. Paskui labai sunku turbūt. Vėl ateiti ir save gražiai pateikti prieš darbdavius. Nežinau.”

Gražina: “Aišku, įgūdžiai truputėlį truputėlį gal... buvo išsiderinimo tokio. Buvo to kažkokio truputėlį gal savim ir nepasitikėjimo grįžus pirmom dienom.”

Moteryų galimybes įsidarbinti ar grįžti į darbo vietą kartais riboja ne tik pačioje darbo rinkoje esančios kliūtys ar galimybė darbo valandas derinti su vaiko priežiūra. Kai

kurių moterų įsidarbinimą riboja jų pačių nenoras (arba poreikio nebuvimas dirbti) arba partnerių nenoras, kad jos dirbtų apmokamą darbą.

Vilija: „Eik tu sau... kaip čia pasakyt?.. (juokiasi) Gal noro nebuvo paprasčiausiai... nu nežinau nu...”

Birutė: „Yra tokių. Aš pažįstu. Aš pažįstu. Turiu keletą draugių, kurios jau kokie penkiolika metų tikrai nebedirba, ir jos nenori eiti dirbti, nes jų vyrai gerai uždirba.“

Alma: “Bet... apskritai jis nesutiktų, kad ir jisai dirbtų, ir aš dirbčiau, o Karolis daržely. Jisai nesutinka su tuo dalyku. <...> Nu jisai dirba, o aš turiu būt su vaiku. Jis taip įsivaizduoja, kad taip ir bus visada. <...> Tai vis tiek persigalvos. Visą laiką savo nuomonės nesilaikys tokios. Jisai... ta prasme, jis man dirbt leidžia, bet tiktai, kai jau vaikas bus pakankamai suaugęs, kai jau eis į mokyklą, ne į darželį. Tada, sakė, jau galėsi eit ir dirbt.”

Respondenčių taip pat buvo paklausta apie tai, ar jos nenorėtų (neplanuoja) įkurti savo verslo. Taip pat buvo klausiama, kaip jos vertina savo kilimo karjeros laiptais galimybę, kaip jos įsivaizduoja savo karjerą, galimybę dirbti vadovaujantį darbą. Deja, nei viena iš paklaustųjų interviu atlikimo momentu net neturėjo idėjų apie verslo kūrimą, arba nenorėjo tuo užsiimti, manydamos, jog tai joms per sudėtinga. Apie vadovavimo perspektyvą moterys atsiliepė skirtingai. Vienos manė, jog tikrai galėtų tokį darbą dirbti, kitos teigė, jog galėtų vadovujančią poziciją užimti, jei neturėtų šeimos, taip pat buvo ir neigiamų atsakymų (tikrai nenorėtų ir negalėtų tokio darbo dirbti).

Inga: „Nežinau net, pas mane tokių idėjų [savo kažką turėti] nekyla... kad kažką tokio padaryti, kad iš to uždirbt pinigų. Nežinau, kol kas bent jau tai ne. Ta prasme, neturiu tokios svajonės, arba gerų minčių. <...> Nu, aš kai dirbau daugiausia su ta maitinimo paslaugų sfera, ir anksčiau kai dirbau restorane, tai vis tiek aš ten ir administratores pavaduodavau taip va. O dabar pas mus yra irgi viešbuty, kur dirbu, tai irgi yra kavinė. Nežinau, gal kavinės kokia vadove. Nežinau net.”

Auksė: “Aš negaliu tau tiksliai pasakyt, nes aš nežinau, ar aš viską aprėpčiau. Ir vaiką, ir šeimą, ir darbą, ir viską... nežinau.”

Reda: “Iš principo tai nelabai. Nes aš tiesiog kai pasižiūriu, kiek reikia tvarkyt popierių, (juokiasi), kažkaip nu ne (juokiasi). Man yra paprasčiau įsidarbinti iš vieno pusės pas kažką. Užsitarnaut ta prasme tą savo gerą vardą, kad sakytu: „Žinai, tu dirbk pas mane“. Tvarkoj. <...> Direktoriaut ten kažkam... dieve... (juokiasi) ne. Aš galvoju, kad kas aš galėčiau būt labiausiai, tai personalo vadovas, atrankos. Susirinkt kadrus gerus. Galėčiau. Ir labai norėčiau padirbėt tokioj atrankoj, jeigu būtų tokia galimybė, tarkim va kas liečia socialinę sferą (turimas galvoje socialinis darbas – aut. p.), kas per padarai ateina dirbt, su

neįgalimaisiais. Labai norėčiau (juokiasi). Bet tai turbūt vienintelis vadovaujamas postas, ką aš galėčiau užimt.”

Galima pastebėti ir dar vieną dalyką. Kai kurios iš apklaustųjų moterų savo būsimą darbo ir karjeros perspektyvą įsivaizduoja gana miglotai, o kitos labai detalai planuoja tiek savo karjerą, tiek ir kitus gyvenimo įvykius. Galima manyti, kad nuo to nemaža dalimi priklauso jų sėkmė darbo rinkoje.

Reda: „Nes mano planuose yra tiesiog taip, kad aš pirmiausia susidėliuju dabar šeimą taip, kaip man reikia, nes aš galvoju dar apie vieną vaiką. Ir tada, kad man viskas taip išeitų, kad aš pabaigiu magistrantūrą, ir jau būtų dar antras vaikas. Aš tada juos pasiauginu. Tai yra kartu laikas, kada aš galiu truputėlį atsipūsti po tos magistrantūros iš vienos pusės, galiu išeit į kitą darbą, ir tada vaikus išleidžiu į darželį. Ir tada aš jau noriu grįžt į darbą ir jau nebeišeit dekretinių atostogų. <...> Tai aš turiu visas galimybes iš principo būt naudinga, kaip psichologas, aš turiu galimybę gaut didelės patirties darbo kaip konsultanto su tokiais žmonėm, galiausiai išmokyti dirbti ekstremaliose situacijose – man vat tai yra aktualu, ir kitas dalykas – aš galiu išsiaiškinti bent iš tikrųjų, susiformuluot sau problemas, kurias aš noriu toliau nagrinėt. Ir tada arba aš stoju į doktorantūrą ir sakau, kad noriu rašyt va iš to, iš to ir iš to, ir gilintis į tai dar labiau, ir paskiau jau bandau ieškotis kažkokio tai centro, kuriame aš galiu dirbti kaip psichologas – konsultantas.“

3.2 Darbo paieškos strategijos

Dauguma respondenčių, kurios interviu atlikimo momentu nedirbo sakė, jog atėjus tinkamam momentui (kai paūgės vaikai) jos būtinai ieškosis darbo arba grįš į esamą darbovietę, iš kurios išėjo vaiko priežiūros atostogų. Respondenčių paklausus, kokiais būdais jos ketina ieškoti darbo, atsakymai yra labai įvairūs, tokie, kaip „per pažįstamus“, „skelbimai internete“, „CV siuntimas elektroniniu paštu“, bandymai įsidarbinti norimoje vietoje mokomosios praktikos metu.

Kristina: „Eičiau ir neščiau savo CV iš tikrųjų.“

Alma (interviu atlikimo momentu ketino vykti uždarbiauti į Angliją): „Tai ten brolis dirba ir jis jau mum suradęs yra.“

Auksė: „Oi, aš tau pasakysiu, kaip aš darbinausi. Aš labai juokingai, žinok, darbinausi. <...>Pasiimdavau, pavyzdžiui... aš nuvažiuodavau į Litexpo rūmus, į parodą, nu visų tų dalykų, supranti. Nuvažiuoji, pasirašai savo CV, ten gi, ten labai daug firmų susirenka po tais, žinai, tais... po stogu. Ir eini prie kiekvieno viršininko, vat ir sakai, vat, laba diena,

taip ir taip, žinai, aš baigiau va tą ir tą, dirbu tą ir tą, programuoju tokiom ir tokiom operacijom ir žinai, vat, kuriu internetinius puslapius, vat ieškausi darbo, vat galbūt pas jus atsiras laisva vieta ir aš galėčiau pas jus pradėt <...> Ir paduodi jiem savo CV. Jie tipo, va palikit mum savo CV, mes paskaitysim, gal paskambinsim. Ir palieki kažkur ar 50 ar 100 CV. Ir po tos parodos jau pradeda skambint. Ir pakviečia į pokalbį, pasižiūri, nu ir gauni. <...> Gavau, ir pakeičiau gal net penkias firmas, žinai, iš vienos į kitą pereinavau ir kuo toliau tuo man būdavo geriau. <...> O taip tai būdavo irgi eini vat, pavyzdžiui, gatvėm, pasirenki gatvę kokią, pamatai kokią firmą, žinai, ir eini, kalbi akis į akį.“

Reda (interviu atlikimo metu norėjo įsidarbinti laisvės atėmimo vietoje psichologe): „O darbo, tai aš tikiuosi, kad antram kurse magistrantūros yra mum praktika sausio mėnesį, ir ten jinai labai ilgai trunka, tai aš manau, kad per tą laiką aš pasistengsiu susirast darbą. <...> [nesėkmės atveju] Pirmiausia tai CV turbūt surašyčiau ir išsiųščiau, nes manau, kad kiekvienas kalėjimų departamentas turi kažkokį savo prienamą variantą, kaip ten kadru skyriuj atsirenka darbuotojus, o paskui tai telefonu. Susitart tiesiog, paklaust, kaip ten, kas ten ir sakyt: „Laba diena, aš čia toks ir toks esu“ (juokiasi). Arba jeigu jau su kalėjimais visai nieko nebeišeitų, tai galiausiai yra tuose pačiuose darbo skelbimuose, internetiniuose puslapiuose...“

Birutė: „Ieškočiau... savivaldybėse ieškočiau, per pažįstamus ieškočiau, nes taip yra lengviau susirasti darbą, čia kalbos nėra. Aš abejoju, ar darbo birža galėtų padėti... nežinau... Tikriausiai tai kreipčiausi į savivaldybę ir per pažįstamus pirmoj eilėj. O po to jeigu ten nieko, tai tikriausiai, kad tada gal į darbo biržą, kaip nors...“

Nei viena respondentė nepareiškė noro kreiptis į Lietuvos darbo biržą, net buvo išreikšta abejonė, ar per šią įstaigą įmanoma įsidarbinti.

Kristina: „Nu... ne labai iš tikrųjų, bet.. per darbo biržą tikrai kažko negalvoju. Bet per pažįstamus kažkur gal kažkas žino, kad reikia iš tiesų darbuotojų... nebent taip. O per darbo biržą tai... ne labai. <...> Ne tai kad nepasitikiu, bet man atrodo kažkaip... nesusirasčiau nieko tinkamo man. Nežinau.“

Taip pat respondentės. norinčios susirasti darbą, paklaustos, ar mano, jog tai bus nesunku, atsakė neigiamai ir nurodė tam skirtingas priežastis.

Vilija: „Ne, man atrodo.. Nelengva. <...> Gal dėl to būna nelengva, kad būni nieko nebaigus. Gal va todėl bus nelengva. Su išsilavinimu tai gal ir greičiau galima rasti tą darbą...“

Alma: „Yra visokių darbų. Bet labai sunkūs.“

3.3 Profesinių ir motinos vaidmenų derinimo galimybės

Kaip vieną iš problemų siekiant įsidarbinti ir įsitvirtinti darbo rinkoje bei kilti karjeros laiptais galima išskirti vaikų priežiūrą, kol mamos dirba. Visų pirma, kol vaikui nėra trejų metų, norinčios dirbti arba mokytis moterys yra priverstos pasikliauti artimųjų pagalba (močiutės, tetos, pusseserės) arba samdyti aukles, nes tik vienos respondentės vyras dienos metu, kol ji lanko paskaitas, prižiūri vaiką.

Kristina: „Jeigu, aišku ne mama, tai... nes būna tokių atvejų, kai iš tiesų nėra tos mamos šalia ir nėra, kas pažiūrėtų, tada jau nei mokslų, nei nieko.“

Vilija: „Močiutę arba pusseserę pasikviečiu, arba pas tetą palieku, kaip papuola.“

Alma: „Brolio žmona. Va jinai savo prižiūri mergaitę, dar vieną lietuvio mergaitę ir prižiūrės ir šitą. O mes abu dirbsim.“

Inga: „Arba mama, arba vyras. <...> Vyras kadangi dirba irgi naktinį darbą, tai jisai dienos metu. Jeigu jam niekur nereikia, tai... nu kaip... nes aš į paskaitas važiuoju dieną, o mama tai dažniausiai pabūna, kai aš einu dirbti. Tarkim, kai reikia man visai parai išeiti. Nes mum kartais sutampa, kad ir vyrui naktį reikia, ir man naktį reikia. Tai mama pas mus tada pabūna. O šiaip dienos metu, kai aš į paskaitas važiuoju, tai vyras dažniausiai.“

Birutė: „Taip. Olegas eis į mokyklą, Bretas eis į darželį, o mergaitei auklę.“

Grazina: „Buvo tokių dienų, kad dirbau ir savaite, kai į darželį pradėjo eit. Bet pradėjo sirgt, dar ten kitų problemų buvo, turėjom darželio atsisakyt. Ir vėl auklę samdau.“

Kalbant apie galimybes vaikams būti darželyje, iškilo dvi skirtingos problemos: galimybės gauti vietą darželyje bei darželyje teikiamų paslaugų kokybė. Dėl galimybės patekti į darželį išsiskyrė dvi nuomonės, kurios labiausiai priklausė nuo to, kur gyvena respondentė.

Inga: „Nu kažkaip pas mus čia į darželį va kur mum priklauso pagal gatvę, tai priėmė normaliai, tiesiog reikėjo, kad mes gyventume čia toj gatvėj, ir jie atseit privalo mus priimti. O į tą, kur anksčiau buvau užrašius, tai čia toliau nuo mūsų, mum jisai nepriklausė, bet priėmė... ai, aš su kyšiu nuėjau pas ją. O čia normaliai, čia kadangi gyvenam šitoj gatvėj, priklausom jiems, tai užrašė. Tik vat nežinau, kaip su priėmimu. Nes užrašyt užrašė, bet sakė, kad irgi labai daug vaikų yra, bet aš manau, kad turėtų kur priimti.“

Auksė: „Ne. Reikia šiaip jau užrašyti iš karto, kai gimsta vaikas. Bet aišku, jeigu tu nuneši kažką, tai tu gausi vietą be jokių eilių. Nes aš nuėjau va čia pas mus, nu netoli čia prie pat mūsų kiemo yra darželis, „Pumpurėlis“ ar kaip jis ten vadinasi, nežinau... ir aš nuėjau pas vedėją pašnekėt, jinai man maždaug... (pauzė) davė suprast... Užrašykite prieš

pusmetį, tipo, žinai, sakau, skoloj mes neliksim, o ji – gerai gerai, va prieš pusmetį – ir paimsim. Likus pusmečiui iki laiko, kiek norėsite, užrašykite, ir viskas. Nu ir viskas...“

Reda: „Nu, žinok, iš principo aš galvoju, kad nesunku. Nooors... Vat pavyzdžiui Simo mamukas sakė, kad nebūkit tokie optimistai ir jau dabar ieškokit darželio ir žiūrėkit, į kurį jūs ten eisit, nes ten ale eilės yra vos ne metam laiko. <...> Aš tiesiog, matai, turiu kitą patirtį.“

Birutė: „Mūsų vietovėj? Taip. Vaikų daug, darželis vienas ir tiesiog mažai vietų darželyje.

<...> Tiesiog reikia duoti pareiškimą. Aš kaip dariau: pagimdau vaiką, grįžtu iš ligoninės, kitą dieną aš einu į darželį rašyti prašymo. <...> Ir tai jeigu tau yra eilė, ta prasme, nes vaikų yra daug ir gali būti to paties amžiaus labai daug vaikų, ir ten žiūrės tiesiog pagal eilę, kas anksčiau atėjo. (pauzė) Čia yra mūsų problema...“

Gražina: „Ne. [nebuvo sunku] Nu dar aš išranki buvau, aš apvažiavau kažkur 10 darželių, apžiūrėjau, apėjau, aplinką, viduj kaip kas, ir arčiau darbo pasirinkau, prie vokiečių ambasados, o nuo rudens eisim ten išvis prie mano darbo. <...> Mieste lengva. Nebent naujuos rajonuos, kur perpildyta, tai yra sunku.“

Kaip galime matyti iš respondenčių atsakymų, egzistuoja ne tik ikimokyklinio ugdymo įstaigų aprėpties problema, bet ir korupcijos tokiose įstaigose apraiškos.

Kai kurios mamos taip pat iškėlė paslaugų kokybės tokiose įstaigose klausimą.

Auksė: „Mano viena gera draugė, dirba darželyje auklėtoja. Tai aš galvoju, jeigu čia aplinkui nerasiu jokio darželio tai... nes dabar išeiname pasivaikščioti va čia aplinkui su aštuoniom mamytėm tokiom. Nu ir žinai, kai paklausai, kokie ten tie darželiai aplink, tai vienos nori keisti, kitos... tenais vaikai vos ne ant žemės miega, žinai, lovyčių nėra daržely... tai galvoju... ką žinau, tai gal geriau tada...“

Reda: „Darželiui jis yra pirmiausia per mažas, mano protu. Dėl to, kad šiais laikais, kai yra visokių dirbančių tam daržely, tai aš manau, kad ištiktųjų realiausia vaiką leisti į darželį trijų metų. <...> mačiau du skirtingus pavyzdžius: kai pas vieną auklėtoją vaikai atėję nemokantys sėdėt ant puoduko, išmoksta per dvi savaites vasaros ir myli tą auklėtoją, ir kai grįžta ta auklėtoja, kurią jinai pavadavo, tai visi vaikai sako: „Mam, žinai, man bloga, aš šiandien į darželį neisiu“. <...> Tai iš tos pusės aš tikiuosi, kad vaikas pasakys: „Ne, žinai, aš ten neisiu,“ – „Kodėl neisi?“ – „Nu...“ Nu kažkas negerai yra. Tai tada eini ir šnekiesi, nu kame problema yra. Ką jūs iš tikrųjų veikiat čia. Aišku, tu tiesos nesužinosi visą laiką visos, bet tai valna pabandyti ir paskui rinktis kitą įstaigą.“

Kaip jau buvo minėta, tik vienos respondentės vyras lygiai su pačia moterimi dalinasi vaiko priežiūros ir namų ūkio darbais. Tuo tarpu kitų respondenčių partneriai (jei tokie yra) su vaikais būna tiek, kiek jiems lieka laisvo laiko nuo apmokamo darbo.

Reda: „Darbo dieną tai yra labai nedaug. Tai yra tik pora valandų, dėl to, kad jisai grįžta i darbo vakarais. Jeigu jisai grįžta iš darbo šeštą, tai tarkim jis su juo pabūna iki devynių, bet tai yra toks buvimas, irgi... pavalgo jie kartu, ten kažką pasiūturioja, pasižaidžia. <...> Bet šeštadieniais aš jau išspraudžiu į jo grafiką, nori ar nenori jis to, bet jau aš noriu pabūt galiausiai su visais trim. Tiek su vyru, tiek su sūnum. Ir tada vat su šeima visi... šeštadienį praktiškai kartais būna, kad jis visą dieną praleidžia su juo. Bet taip kad labai daug laiko skirtų, aš nepasakyčiau. Nes jis yra mūsų maitintojas.“

Vilija: „Nu... kaip pasakyt... Jis labai vėlai parvažiuoja. Pusę aštuonių išvažiuoja, o ant devynių, pusės dešimt grįžta. Pabūna, taip. Būna dienu, kad nedirba, tai pabendrauja ir visą dieną su jais.“

Šiaip ar taip visos moterys sutiko, kad vyrams derėtų bent neilgam laikui paimti vaiko priežiūros atostogų, ir ne tik dėl to, kas moteris galėtų grįžti į darbo rinką, o tam, kad suprastų, koks nelengvas darbas (tą taip pat pažymėjo visos respondentės) yra auginti vaikus ir prižiūrėti namus. Kita vertus, kalbant šia tema, kai kurių respondenčių buvo pabrėžtas finansinis aspektas, t.y. jei finansiškai apsimokėtų, jei moteris šeimoje uždirbtų daugiau, nei vyras, vyrui derėtų eiti vaiko priežiūros atostogų.

Kristina: „Iš dalies tai yra įmanoma, bet manau, čia reikėtų šeimai žiūrėt, pagal šeimos galimybes, pagal šeimos pajamas, nes pinigai šiaip jau reikalingi, kada yra vaikas. Ir jei iš tiesų yra geriau, kada motina dirba, tai galima.“

Auksė: “Aš galvoju, gal tai į naudą būtų tėvams. Pamatyt. Žinai, iš esmės pamatytų, ką reiškia vaiką užaugint. Žinai, atrodo ateina iš darbo, tas vaikas pamaitintas, aprengtas gražiai, namai sutvarkyti, čia viską, viskas gerai. Bet jeigu jie patys užsiimtų, tai ką aš žinau... Bet aš nemanau, kad su ja pabūtų ilgai (vyras – aut. p.), (juokiasi). Gal mėnesį išbūtų, paskui jau stogas pavažiuotų. <...> Aš norėčiau, kad jis dabar pasiimtų tėvystės atostogų, sėdėtų su Lukrecija namuose, o aš eičiau į darbą. Arba kas metus va taip va keistis, žinai va. Iki trijų metų kokių vaikui. Nu tipo mama, paskiau tėtis, paskiau vėl mama. Arba kas pusmetį, žinai.”

Reda: “Po metų, faktas yra tas, kad reikia duot pasidžiaugt ir tėvui. Ir pas mus yra dar toks nusistovėjęs dar irgi, net ne mitas, jau čia yra realybė, kad kai vyrai pareina namo ir nieko neranda vakarienės, tai sako: „Ką tu veiki visą dieną?“ – „Nu vat nieko...“ Sėdžiu, penkis kartus siurbiau kilimą ir valau dulkes nuo stalo, nes ten yra ne tik dulkių, bet ir šiaip visokių, kankorėžių (juokiasi), sausainių ir taip toliau. Ir atrodo, nieko tu neveiki. Ir tada, kai jie pasilieka ne metus laiko, o jie pabūna dvi dienas su tuo vaiku, ir parėjus mama iš darbo

randa vaizdelį (juokiasi), kad vaiko nesimato drabužių spalvos per košes ir visa kita (juokiasi)... ir tada jau sako: „Ups, žinai, valgyt tai nieko nėra... dar į parduotuvę nueik,“ – „O tai ką tu veikei visą dieną?“ Ir tada sako: „Būk gera, aš jau einu pirmadienį į darbą... nu negaliu, nervai nelaiko“ (juokiasi). Tai va čia yra gražu...”

Gražina: „Jie pajaučia, ką tai reiškia auginti vaiką, jie pamato, su kokiom... sunkumais ir problemom susiduria moterys, mama. O taip, kai palieka vieną, vyras dirba, jis net nesupranta, kaip tai gal vis tiktai sudėtinga, o kartais net sunku yra, ir suspėt viską: ir su namų ruoša, ir vaiką prižiūrėti, viską be galo sunku vienai padaryti. <...> Užtektų jam ir savaitės. Kad kiekvienas vyras nors po savaitę pabūtų su vaiku, užtektų. Gal jų pasikeistų požiūris į vaikų auginimą. Bet supranti, vienas dalykas yra su juo pabūt, kol jis visiškai mažas, kol yra poreikiai nedideli, ir kitas dalykas reiktų jiems pabūt, tarkim, kai visai mažas vaikas, paskui po pusės metų, ir po metų, kad su vaiko augimu... nu pastoviai palikt vieną tėvą su vaiku kažkiek tai.“

3.4 Darbdavių ir visuomenės požiūris į dirbančias motinas

Kalbant apie diskriminacijos dėl lyties atvejus, pasitaikančius priimant į darbą, respondenčių atsakymai skyrėsi. Vienos iš jų iš tiesų pačios yra susidūrę su tokiais atvejais, kitos apie tai yra girdėję savo artimoje aplinkoje. Kitos, tuo tarpu, niekada nei pačios nėra to patyrę, nei savo artimoje aplinkoje girdėję apie tokius ar panašius atvejus. Nuo ko tai priklauso, sunku pasakyti.

Kristina: „Pora kartų buvau girdėjusi iš poros draugių, nes tas buvo... Maždaug: „Ai tai tu čia negalvoji pastot?“ - „Nu nežinau, kaip čia išeis“. Ir... į amžių pažiūri, kad turi ten sakykim vyrą, ir vaikų nėra, tai ir nenori priimt. Nes reikės paskui išleist.“

Alma: „Pavyzdžiui kavinėse tai labai daug kur. Jau jeigu mama moteris, tai neima. <...> Aš pati tai nesusidūriau, bet va draugės pasakojo, kad pasako, kad turi vaiką ir vyrą, ir iškarto jau: „tai mes paskambysim, paskambysim“... Ir niekada nepasiskambina.“

Inga: „Man pačiai tai tikrai neteko susidurti. Gal čia labai dar priklauso nuo tų pareigų ir nuo to užimtumo, kiek reikės darbo... man atrodo, tos bijo tų visų vaikų, kurios jau atsakingesni darbą dirba. <...> Aišku, kiekvienos pareigos yra svarbios, bet nu nėra gal tokios atsakingos...“

Auksė: „Šiaip aš tau pasakysiu tokį dalyką, kad kai buvo mano pats pirmas darbas, kai aš baigiau tą aukštesniąją, nežinojau dar tos sistemos, ir dirbau transporto vadybininke... aš dirbau du metus, <...> Ir kai jisai (viršininkas – aut. p.) susižinojo, kad aš

išteku, pasakė, kad „atsiprašau, tu man nebereikalinga“, sako: „tu man nebereikalinga, kaip darbuotoja, ir tu padarei didžiausią gyvenimo klaidą, kad tu ištekėjai“. Ir viskas, ir aš taip pirmą darbą praradau.“

Birutė: „Nors galiu pasakyti, kad valstybiniame sektoriuje lygiai tas pats. Jeigu tą pavyzdžiui darbo vietą nereikia konkurso skelbti, kad užimti, tai aš labai abejoju, kad paims moterį su vaiku. <...> Nu mano viena draugė, tiesiog jinaie ieškojo darbo, ir jinaie nebuvo priimta, jai tiesiai šviesiai pasakė, kad jūs esat moteris, darbdavys taip pasakė, bet ten buvo privatus sektorius, ir jinaie turi trijų metų mergaitę. Jai pasakė, mums tokios darbuotojos nereikia. Jai tai buvo pasakyta į akis.“

Kalbant apie darbdavių požiūrį į moteris apskritai ir į moteris, auginančias mažamečius vaikus, kaip į darbuotojas, nuomonės taip pat išsiskyrė. Visgi labiau buvo linkstama į tai, kad darbdavių požiūris į tokias darbuotojas yra neigiamas. Bet labiausiai tai sąlygoja darbdavio charakteris, intelektas bei turima gyvenimo patirtis.

Auksė: „Nelabai dar su vaiku mažu gal kas ir norės. Nes aš kai dirbau <...> buvo va čia vat mūsų skyrius... Tai buvo tokios moterys, kur su vaikais, ir viršininkas taip nelabai, nes jos pastoviai sirgdavo... <...> Nelabai žiūri, supranti, jeigu su vaiku. Nu tai, vis tiek žinai, darbuotojo nebus pastoviai... <...> Aišku, kad nenori [priimti į darbą]. Jiem geriau paimti kokį vyrą, pavyzdžiui, arba kokį, nu žinai, bernioką kokį... tai tas sėdės ir dirbs, o pavyzdžiui, va (rodo ranka į dukrą – aut. p.), išvesi vaiką į darželį, taigi ir prasidės visas ligų maratonas, viskas iš eilės. Toks ten ir darbas bus: savaitę darželį, savaitę namuose bus. Aš žinau, kaip yra. <...> Šiaip jau žinai, kas yra? Labai daug kas priklauso nuo žmogaus <...> . Va čia aš galvoju, nuo žmogaus priklauso. Jeigu jis protingas, pats šeimą turėjo, pats turi vaikų...”

Birutė: „Nes darbdavys supranta, kad vaikai sirgs. Ir ta mama turėtų paimti nedarbingumo lapelį. O vaikai serga dažnai. Tai tos mamos gali tiesiog ir nematyti darbo vietoj. Čia tikrai, čia yra tokia nuostata darbdavių. Taip.”

Gražina: “Šitą visi žino. Bet nekalba, kad sunkiau... nepasako tiesiai į akis. Bet pas mus pirmenybė vis tikrai vyram yra teikiama. <...> Jeigu protingas vadovas, aišku, jis į tai nekreips dėmesio... nes viską supras. Jeigu protingas. Nes žino, kad vaikai tai yra ateitis. Kad čia yra investicija. Man atrodo, kad yra netgi tokių bendrovių, kad netgi gimus vaikui patys skatina. Išmoka kažkokias kur kas didesnes išmokas. <...> Ten žmonės supranta, supranti. Bet čia yra vienetai.”

Norint išsiaiškinti moterų požiūrį ir nuomonę apie jų pačių padėtį Lietuvos visuomenėje, buvo užduoti du klausimai: ar moteriai Lietuvoje gyventi labiau sunku, ar labiau lengva, bei kas turėtų pasikeisti, kad moterims būtų lengviau.

Visos respondentės, kurioms buvo užduotas pirmasis klausimas, teigė, jog Lietuvoje moterims gyventi labiau sunku, nei lengva, ir nurodė skirtingas to priežastis.

Kristina: „Taip. Moteriai išvis iš esmės yra sunkiau. Nei vyrui. <...> Nu dėl tų pačių stereotipų. Moteris dvigubai daugiau turi įdėti jėgų, dvigubai daugiau darbo įdėti, kad jiniai įrodytų tą patį, ką įrodo vyras.“

Inga: „Nu, iš savo pavyzdžio žiūrint, tai man sunku iš tikrųjų ir dirbti, ir mokytis, ir vaiką turėti“

Reda: „Taip, labiau sunku. Nes... pirmiausia, jos pačios kaltos. Labai norėjom lygių teisių su vyrais, tai dabar turim tas lygias teises su vyrais. Tarkim, mes galim atsidaryt savas firmas dabar lygiai taip pat sėkmingai, galim būti nepriklausomos. Pačios. Jeigu mes pačios kažko siekiam, tarkim, mum gal tai ir pavyksta. Bet moterim yra sunkiau Lietuvoj ta prasme, ir ne tik Lietuvoj, aš sakyčiau, kad moteris yra rizikos faktorius. Tie patys šeima, vaikai... trukdo. Trukdo. Tik priklauso nuo moters, kada jiniai nusispjauna ir... tos lygios teisės su vyrais jai gaunasi natūraliai. Kada ji gali pastatyt į vietą vyrą ne savo gabaritais ir žavesiu, o savo žiniom ir kompetencija. Vat pas mus moterytės nelabai gali kompetencija užmušt vyriukus. Nelabai.“

Kitaip tariant, kaip priežastys, kodėl moterims yra sunkiau, nurodomi lyčių stereotipai, dideli krūviai derinant šeimą, darbą, mokslus, šeimą ir vaikai, kaip kliūtys sėkmingai dirbti ir kilti karjeros laiptais, kompetencijos stoka, palyginti su vyrais. Čia būtina pažymėti, kad tie patys stereotipai vis dar gajūs pačių moterų tarpe. Tai galima iliustruoti kai kuriais atsakymais į klausimą, kas yra geresni vadovai. Dalis atsakymų buvo tokie, kad tiek vadovaujantį, tiek bet kurį kitą darbą lygiai taip pat sugeba dirbti tiek vyrai, tiek moterys. Tačiau keletu atvejų, buvo pasakyta, jog geresni vadovai yra tik vyrai arba tik moterys. Taip pat stereotipų įsišaknijimas atsiskleidė ir kalbant apie šeimos ir karjeros, kilimo karjeros laiptais suderinamumą.

Auksė: „Pagal protą tai gal moterys. O pagal darbingumą, ką aš žinau. <...> Nežinau, žinok. Jeigu aš neturėčiau šeimos, aš tau pasakysiu, aš galėčiau [dirbti vadovaujama darbą], jeigu aš neturėčiau šeimos. Jeigu aš tikrai pasiryžčiau tikrai karjeros siekti, kad būtų man pats pagrindas tikrai gyventi, tikrai karjera, aš galėčiau tokį dalyką daryt. Aišku, aš norėčiau, va taip va. Norėčiau, galėčiau. Bet aš norėjau šeimos, ir dabar aš jau negalėčiau to daryti. Nes, supranti, yra tokio motinos, kurios turi tuos vaikus ir siekia tų karjerų. Jos gal per daug nekreipia dėmesio į vaikus, maždaug: „Ai, susirgo, nu ir kas? Nu ir gerai, žinai“, „Nu ir kas čia tokio: pavalgė – nepavalgė?“, „Pamiegojo, nepamiegojo“, „Ai va nusamdysiu auklę ir gerai“. O aš, pavyzdžiui, negaliu. <...> Arba tu šeimos žmogus, arba tu esi karjeristė.“

Reda: „[geresni vadovai] Vyrų. <...> Mažiau intrigų. Tai o vyras, jis tiesiog gal realiau žiūri, ko jam iš tikrųjų reikia, ir jeigu tai iš tikrųjų yra vyriškos pareigos, jis tikrai nepriims moters, dėl to, kad tai gali būti ne moters įėgom paprasčiausiai. Ir aš nematau tame jokios diskriminacijos. <...> Bet tarkim vyras, gal jisai yra konkretesnis. <...> Kažkaip vyrai nereiškia, pirmiausia, tų savo emocijų tiek, kiek reiškia moteris. <...> Nes jeigu atėjo tie metai, o tu negali tos savo karjeros, biznio, darbo palikt nors metam laiko, net ne metam, o dviem metam: kol tu nėščia ir... nes tai lygiai toks pats procesas, ir rezultatai skiriasi nuo to, kiek tu laiko dar prieš gimdymą vaikui skirsi... tai jeigu tu negali skirt tų dviejų metų savo vaikui, tai... tai tu pati kalta esi. Tu gali dirbt, tu gali suderinti tiek tą savo motinystę, tiek tą karjerą. Bet karjerą tu gali pasidaryt bet kada, jei tu nesi durna. Vaiką pasidaryt tu irgi taip pat gali. Bet skirtumas jau bus jo sveikatoj. Nes po trisdešimt penkių jau yra rizika. <...> Aš nemanau, kad tos moterys, kurios labai daug ką pasiekė versle ir neturi šeimos, ar jos labai laimingos. <...> gerai, kai moteriai natūraliai taip yra, kai ji iš tikrųjų va toks žmogus yra. Nu jai nereikia tos šeimos. Ji yra puikus žmogus darbui. Ir jai tai yra natūralus būdas, jinai neįsivaizduoja savęs kitaip. Tai čia aš suprantu. Bet požiūris, kad pirma karjera, o šeima palauks... ta tavo karjera gali subyrėt už penkių minučių. O iš šeimos tu bent vaiką turėsi.“

Taigi, galima manyti, kad pačios moterys dar vis neatsisako stereotipų, kad moteris privalo aukoti save šeimai, kad ji ne visuomet tinkama vadovaujamam darbui. Šiaip ar taip, paklausus, kas turėtų pasikeisti, kad moterims būtų lengviau gyventi, buvo pasiūlyta labai įvairių sprendimų.

Inga: „Turbūt, kad pačios turi kovoti, nes kitaip niekas nesikeis. Nu gal valstybė turėtų kažkiek tai padėti. <...> ...ir šiaip dar dėl mokslo, kad, pavyzdžiui, nėra... nu kaip čia dabar pasakyt... Duoda aišku, kaip pasakyt, tas akademines, iki kol vaikui sueis tie trys metai, bet... šiaip tokios paramos... Dabar galvoju net, kokią čia paramą galėtų besimokančiom mamom teikti... Nu kokios... universitete galėtų sugalvoti darželį... kad vaikas šalia būtų. Nu ta prasme, vis šiokia tokia pagalba, ir gal pačiai lengviau ramiau būtų, nes... Pavyzdžiui, apie tokią auklę, kodėl va čia vyras su mama taip plėšosi... nes nu kažkaip, palikti pas save namie svetimą žmogų su savo vaiku... Nu toks variantas man nepriimtinas yra. O jeigu ten būtų darželis, tai viskas šalia, gal būtų smagiau...“ (Idėjai apie ikimokyklinio ugdymo įstaigas mokymosi ar darbo vietoje pritarė ir kai kurios kitos respondentės)

Auksė: „Už vaiką mokėti normaliai. <...> Tai aišku, daugiau mokėti už vaiką. Arba nuo metų tada jau leistum jį į darželį...“

Reda: “Pirmiausia tai vidurinėj mokykloj vaikai turėtų suprasti, ir ypatingai panelės, ir ne tik panelės, kai jie renkasi, ką jie toliau darys gyvenime... Švietimo sistema turėtų būti sutvarkyta taip, kad dvyliktoj klasėj žmogus laikytų tuos egzaminus, kurių iš tikrųjų

reikia. Ir jis dvyliktoj klasėj turi žinot, ką jis veiks gyvenime. <...> [Tu nori pasakyti, kad turėtų moterys kryptingiau rinktis profesiją? Tuomet joms ir su darbu būtų lengviau?] Taip, taip.”

Birutė: “Gal teisinių [priemonių] ir reikėtų... Bet aš labai abejoju... Nu gerai, jeigu bus įstatymai, Gražina: “Turi vyrų požiūris keistis.”

Taigi, galima išskirti tokias priemones, kuriomis, moterų požiūriu, galima pagerinti jų pačių gyvenimą ir padėti Lietuvos visuomenėje: ekonominės, teisinės (politinės), pačių moterų iniciatyvos, kad būtų laužomi esami stereotipai, o pačios moterys kryptingesnės, planuodamos savo karjerą.

3.5 Tyrimo apibendrinimas ir išvados

Apibendrinant atliktą tyrimą galima išskirti tokias aptartų ir išskirtų problemų grupes:

1. Pagrindinės moterų darbo paieškos strategijos ir būdai:
 - „per pažintis“;
 - darbo skelbimai internete;
 - gyvenimo aprašymo siuntimas įmonėms elektroniniu paštu;
 - bandymai įsidarbinti mokomosios praktikos metu;
 - prisistatymas darbdaviams „akis į akį“.
2. Problemos integruojantis į darbo rinką:
 - neigiamas darbdavių požiūris į moteris ir moteris, auginančias mažamečius vaikus, kaip į darbuotojas;
 - lyčių vaidmenų stereotipai (tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų);
 - vaikų priežiūros problemos (artimųjų pagalbos poreikis; nepakankama ikimokyklinio ugdymo įstaigų aprėptis; paslaugų tokiose įstaigose kokybė; korupcijos tokiose įstaigose apraiškos)
 - galimybių grįžti į buvusią darbo vietą nebuvimas;
 - darbo vietų konkrečiame regione trūkumas;
 - kliūtys šeimoje (partnerių nepritarimas moters darbui);
 - motyvacijos dirbti stoka;
 - darbo įgūdžių praradimas nėštumo ir gimdymo, motinystės ir vaiko priežiūros atostogų metu;
 - menkas moterų verslumas;
 - darbo karjeros perspektyvų nenumatymas.

3. Moterų manymu, jų gyvenimas Lietuvoje yra labiau sunkus, nei lengvas. Priemonės tokiai situacijai taisyti nurodytos tokios:
- ekonominės (pašalpų didinimas);
 - politinės (teisinės – atitinkamų įstatymų leidyba, jų kontrolės priežiūra);
 - socialinės (pačių moterų iniciatyvos, stereotipų laužymas, kryptingumas renkantis profesiją ir planuojant darbo karjerą).

IŠVADOS

1. Lyčių lygybė, tai vienas iš pagrindinių demokratijos principų, grindžiamas lyčių lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse, vadinasi, ir darbo rinkoje. Vyrų ir moterų lygybė – vyrų ir moterų lygių teisių ir vienodos elgsenos su jais principas, kuris turėtų būti taikomas tiek ekonominėje, tiek politinėje, tiek socialinėje srityje. Priimant į darbą, neturi būti atsižvelgiama į kandidato lytį, kandidatūros atmetimas neturi būti motyvuojamas tuo, jog kandidatė yra moteris ar moteris, auginanti mažametį vaiką.

2. Įvairios sociologinės teorijos skirtingai aiškina diskriminacijos ir lyčių nelygybės prigimtį. Didelį vaidmenį čia vaidina įvairios feminizmo atšakos (liberalusis, radikalusis, marksistinis, socialistinis feminizmas), kuriose skirtingais aspektais aiškinama moterų padėtis visuomenėje, darbo rinkoje, moterų diskriminacijos reiškinybės ir jo lygis skirtingais laikotarpiais. Jos taip pat gali būti siejamos su Kultūrine (socializacijos) teorija, kurioje akcentuojami lyčių socializacijos ypatumai ir stereotipų reikšmė. Moterų padėtį darbo rinkoje taip pat aiškina ekonominė „segmentuotos darbo rinkos“ teorija, akcentuojanti darbo rinkos diferenciaciją pagal užsiėmimų tipus, „dvigubos sistemos“ teorija, grindžiama feministinės patriarchalinių ir marksistinės kapitalistinių santykių analizės sinteze, „intelektualiojo kapitalo“ teorija, kurioje teigiama, jog moterys yra žemesnio išsimokslinimo, kvalifikacijos, todėl jų intelektualusis kapitalas yra mažesnis, „darbdavių diskriminacijos“ teorija, pabrėžianti subjektyvų darbdavių polinkį nesamdyti tam tikrų grupių darbuotojų, „dviejų vaidmenų“ teorija, analizuojanti nelygų pareigų ir atsakomybės pasiskirstymą tarp sutuoktinių.

3. Atlikus tarptautinių ir Lietuvos Respublikos teisės aktų bei kitų dokumentų (programų, strategijų) analizę, paaiškėjo, jog teisinė bazė yra pakankama lyčių lygioms galimybėms užtikrinti. Bet nors Lietuvoje parengta nemažai teisinių aktų, - vienas iš didžiųjų pasiekimų yra LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, priimtas 1998m. gruodžio 1d., kuris buvo pirmasis toks visoje Rytų ir Vidurio Europoje, - įsteigta institucijų, padedančių įgyvendinti lyčių lygybės principą ir lygias galimybes darbo rinkos srityje, tačiau šis tikslas dar nepasiektas.

4. Moterų, padėtis darbo rinkoje, nepaisant visų priemonių, kurių imtasi, vis dar prastesnė, nei vyrų: joms sunkiau gauti darbą (Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2005m. užimtumo lygis tarp vyrų siekė 66%, tuo tarpu moterų 59,4%), jos koncentruojasi mažiau apmokamose ūkio šakose, dažniau valstybiniame, o ne privačiame sektoriuje (Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2005m. iš

valstybinio sektoriaus darbuotojų net 65% buvo moterys), jų atlyginimai vis dar žemesni, nei vyrų. Tai neišvengiamai liečia ir moteris, auginančias mažamečius vaikus.

5. Kaip parodė atliktas tyrimas, darbdavių požiūris į moteris, auginančias mažamečius vaikus, yra dažniau neigiamas, todėl jie rečiau nori priimti į darbą tokias darbuotojas, vadovaudamiesi lyčių stereotipais.

6. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog moterys, auginančios mažamečius vaikus susiduria su daugeliu problemų, tokių, kaip: neigiamas darbdavių požiūris į moteris ir moteris, auginančias mažamečius vaikus, kaip į darbuotojas, lyčių vaidmenų stereotipai (tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų), vaikų priežiūros problemos (artimųjų pagalbos poreikis, nepakankama ikimokyklinio ugdymo įstaigų aprėptis, paslaugų tokiose įstaigose kokybė korupcijos tokiose įstaigose apraiškos), galimybių grįžti į buvusią darbo vietą nebuvimas, darbo vietų konkrečiame regione trūkumas, kliūtys šeimoje (partnerių nepritarimas moters darbui), motyvacijos dirbti stoka, darbo įgūdžių praradimas nėštumo ir gimdymo, motinystės ir vaiko priežiūros atostogų metu; menkas moterų verslumas, darbo karjeros perspektyvų nenumatymas.

7. Tyrimo metu moterys, auginančios mažamečius vaikus, išreiškė nuomonę, jog joms Lietuvoje gyventi yra sunku. Tam jos nurodė įvairias priežastis (nepakankami finansiniai ištekliai, sunkumai norint įsidarbinti, stereotipinis visuomenės požiūris, sunkumai derinant pareigas šeimai, darbui ir mokslui) ir sprendimo būdus (ekonominės, politinės, socialinės priemonės).

LITERATŪRA

1. Abbott Pamela, Wallace Claire, An Introduction to Sociology. Feminist perspectives, London and New York: Routledge, 1990, ISBN 0-415-01037-3, P 121-150
2. Ashwin Sara, Yakubovich Valery, Cherchez la Femme. Women as Supporting Actors in the Russian Labour Market // European Sociological Review 21 (2). - Oksfordas: Oksfordo universitetas, 2005. doi: 10.1093/esr/jci010.
3. Desai Sonalde, Waite Linda J., Women's Employment During Pregnancy and After the First Birth: Occupational Characteristics and Work Commitment//American Sociological Review, Vol.56, No.4, American Sociological Association, 1991, ISSN 0003-1224, P 551-566
4. Doorne – Huiskes Anneke, van Hoof Jasques, Roelofs Ellie. Women and the European Labour Markets. – Heerlen: Open University, 1995. ISBN 1-85396-298-8.
5. Dromantienė L. Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje // Socialinis darbas. Mokslo darbai 1(3). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. ISSN 16-48-47-89.
6. Eitutytė Daina, Moterų ir vyrų raiška tradiciškai feminizuotose švietimo ir darbo rinkos srityse// Viešoji politika lyčių lygybės aspektu – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 152p., ISBN 9955-563-99-0
7. England Paula. Gender Inequality in Labour Markets: The Role of Motherhood and Segregation. – Oksfordas: Oksfordo universitetas, 2005. P 24....doi: 10.1093/sp/xi014.
8. Fagan Collete, Bubery Jill, The Saliency of Part-Time Divide in the European Union//European Sociological Review, Vol. 12, no. 2, Dec., 1996, Oxford University Press, ISSN 0266-7215, (227 psl.) <http://links.jstor.org/sici?sici=0266-7215%28199612%2912%3A3%3C277%3ATSOTPD%3E2.0.CO%3B2-2>
9. Garner Lesley. How to Survive as a Working Mother. – London: The Pitman Press, 1980. ISBN 0-906908-29-9.
10. Gerson Kathleen, Hard Choices. How Women Decide about Work, Career, and Motherhood. -Los Angeles,London, Berkley: University of California Press, 1985. ISBN 0-520-05745-7.
11. Giddens Anthony, Sociologija – Kaunas: Poligrafija informatika, 2005 – P. 684, ISBN 9986-850-54-1
12. Gruževskis B. Darbas ir šeimos narių darbinė veikla // Šeima ir gimstamumas Lietuvoje, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. - Vilnius: Mokslo aidai, 1997. ISBN 9986-523-42-7.

13. Hakim Catherine, Five Feminist Myths about Women's Employment//The British Journal of Sociology, Vol. 46, No.3, 1995, London: London School of Economics and Political Science, ISSN 0007-1315, P 429-455
14. Hakim Catherine, The Sexual Division of Labour and Women's Heterogeneity//The British Journal of Sociology, Vol.47, No.1, London: London School of Economics and Political Science, 1996, ISSN 0007-1315
15. Kanopienė V. Darbas ir šeima: vaidmenų pasidalijimas // Šeima ir gimstamumas Lietuvoje. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. - Vilnius: Mokslo aidai, 1997. ISBN 9986-523-42-7.
16. Kanopienė Vida, Moterų diskriminacija darbo rinkoje. Tyrimo ataskaita. – Vilnius: Vilniaus universitetas, Moterų studijų centras, Sociologijos katedra, 1998. – 65psl.
17. Kanopienė Vida, Užsiėmimų segregacija Lietuvos darbo rinkoje//Filosofija, sociologija. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2000, Nr, 4, p. 57 – 65, ISSN 0235-7186
18. Kanopienė Vida, Moterų užimtumas Lietuvoje: ES kontekstas//Socialinis darbas. Mokslo darbai 4(2). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – 8psl., ISSN 1648-4789
19. Leonavičius Vylius, Norkus Zenonas, Tereškinas Artūras, Sociologijos teorijos: Vadovėlis/ sud. V. Leonavičius. – Kainas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, P. – 392, ISBN 9955-530-85-5
20. Lewin-Epstein Noah, Semyonov Moshe, Modernization and Subordination: Arab Women in the Israeli Labour – Force//European Sociological Review, Vol. 9, No. 4, May 1992, Oxford University Press, ISSN 0266-7215, P. 39-51 <http://links.jstor.org/sici?sici=0266-7215%28199205%298%3A1%3C39%3AMASAWI%3E2.0.CO%3B2-Z>
21. Mosesdottir Lilja, The State and the Egalitarian, Ecclesiastical and Liberal Regimes of Gender Relations//The British Journal of Sociology Volume 46 Issue no. 4, London School of Economics, December 1995, ISSN 0007-1315 P. 623 – 643 <http://links.jstor.org/sici?sici=0007-1315%28199512%2946%3A4%3C623%3ATSATEE%3E2.0.CO%3B2-Z>
22. Purvaneckas A., Purvaneckienė G. Moteris Lietuvos visuomenėje. Palyginamoji tyrimų analizė. – Vilnius: Danielius, 2001. ISBN 9955-476-05-2.
23. Purvaneckienė G., Lyčių lygybės politikos būklė Lietuvoje// Viešoji politika lyčių lygybės aspektu – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 152p., ISBN 9955-563-99-0

24. Reconciliation of work and private life. A comparative review of thirty European countries, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005, P. 94, ISBN 92-79-00053-5
25. Reingardienė Jolanta, Tereškinas Artūras, Zdanavičius Arnas, Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška. Tyrimo ataskaita, Kaunas, VDU, 2005. <http://www.dadcomehome.org/old/static.php?strid=3861&>
26. Report on equality between women and men, 2006, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, P. 26, ISBN 92-79-00806-4
27. Šidlauskienė Virginija, Vyriausybės vaidmuo formuojant lyčių lygybės politiką// Viešoji politika lyčių lygybės aspektu – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 152p., ISBN 9955-563-99-0
28. Taljūnaitė Meilutė, Lyčių lygybės politika Lietuvoje//Viešoji politika lyčių lygybės aspektu – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 152p., ISBN 9955-563-99-0
29. Valackienė A. Skirtingų kartų moterų profesinė karjera: padėties ir požiūrio vertinimas Lietuvoje. - Kaunas: KTU, daktaro disertacija, 1998-2001. P.129.316.346.2-055.2(474.5)(043.3)
30. Žemaitaitytė I. Moterų dalyvavimas NVO vykdomuose mokymuose: nuostatos ir galimybės // Socialinis darbas. Mokslo darbai 3(1). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P6 ISSN 16-48-47-89.
31. Žukauskienė R., Šakalytė J. Moterų profesinė karjera. – Vilnius: Lietuvos nacionalinė UNESCO Komisija, 2003. P 126.. ISBN 9955-580-02-X

Papildoma literatūra:

32. Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1998. P186 ISBN 9986-869-30-7
33. Luobikienė I., Sociologinių tyrimų metodika. Mokomoji knyga, Kaunas: Technologija, 2003, ISBN 9955-09-281-2, P. 135
34. Kardelis K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai : (edukologija ir kiti socialiniai mokslai) : vadovėlis, Šiauliai: Lucilijus, 2005, ISBN 9986-948-65-7
35. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P 626 ISBN 9955-563-26-5.
36. Žmogaus socialinė raida. vadovėlis aukštosioms mokykloms, Vilnius: Homo liber, 2001. P 224. ISBN 995-449-27-6.

Teisniai dokumentai:

1. Jungtinių tautų VISUOTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ DEKLARACIJA
2. Europos ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA
3. KONVENCIJA DĖL VISŲ FORMŲ DISKRIMINACIJOS PANAIKINIMO MOTERIMS
4. Europos socialinė chartija (pataisyta)
5. TDO Konvencija dėl pareigų šeimai turinčių darbuotojų – vyrų ir moterų – lygių galimybių ir vienodo požiūrio į juos
6. LR KONSTITUCIJA
7. LR DARBO KODEKSAS
8. LR BAUDŽIAMASIS KODEKSAS
9. LR ADMINISTRACINIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ KODEKSAS
10. LR Lygių galimybių įstatymas
11. LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas
12. LR Išmokų vaikams įstatymas
13. LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas
14. LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 16, 17, 19, 20, 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo, trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo ir įstatymo papildymo 18¹, 18², 18³ straipsniais įstatymas
15. LR Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas
16. Europos Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.
17. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EC dėl lygių galimybių ir vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įdarbinant ir darbe
18. Europos Tarybos direktyva 2002/73/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu
19. Europos Tarybos direktyva 86/378/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo įgyvendinimo profesinėse socialinės apsaugos sistemose
20. Europos Tarybos direktyva 96/97/EB iš dalies keičianti Direktyvą 86/378/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo įgyvendinimo profesinėse socialinės apsaugos sistemose

21. Tarybos direktyva 96/34/EB 1996 m. birželio 3 d. dėl Bendrojo susitarimo dėl tėvystės atostogų, sudaryto tarp UNICE, CEEP ir ETUC
22. Tarybos direktyva 97/81/EB 1997m. gruodžio 15d. dėl Bendrojo susitarimo dėl darbo ne visą darbo dieną, kuri sudarė Europos pramonės ir darbdavių konfederacijų sąjungą (UNICE), Europos įmonių, kuriose dalyvauja valstybė, centras (CEEP) ir Europos profesinių sąjungų konfederacija (ETUC).
23. Council Resolution of 29 May 1990 on the protection of the dignity of women and men at work
24. Europos Bendrijos steigimo sutartis (apie ją)
25. BULETIN. LEGAL ISSUES IN GENDRE EQUALITY.
26. Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programa Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programa
27. Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategija 2002-2004 metais
28. LR 2004-2006 metų nacionalinis kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas
29. Nacionalinė antidiskriminacinė 2006-2008 metų programa
30. Lisabonos strategija
31. Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa
32. Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2005 –2009 metų programos priemonių įgyvendinimo 2005 metais ataskaita

Internetiniai šaltiniai:

1. <http://www.socmin.lt/index.php?-1214228999> (prisijungimo data 2006-10-02)
2. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas (tyrimo duomenys) (2006m. katalogas), P. 60, ISSN 1648-5386, http://db.stat.gov.lt/sips/leid/p2012006i/p2012006I_ivadas.htm (paskutinio prisijungimo data 2006-10-01)
3. <http://www.seimairdarbas.lt/index.php> (paskutinio prisijungimo data 2006-11-20)
4. http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/gender_equality/publications_en.cfm (paskutinio prisijungimo data 2006-09-20)
5. www.lygus.lt (paskutinio prisijungimo data 2006-11-22)
6. www.gap.lt (paskutinio prisijungimo data 2006-11-22)

SANTRAUKA

Moterų, auginančių mažamečius vaikus, integracija į darbo rinką

Pagrindinės sąvokos: lyčių vaidmenys, lyčių lygybė, moteris, auginanti mažametį vaiką.

Šis darbas yra skirtas analizuoti moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybes integruotis į darbo rinką. Darbe keliama problema yra prieštaravimas tarp teisinių prielaidų ir realių galimybių moterims, auginančioms mažamečius vaikus, sėkmingai integruotis į darbo rinką.

Darbe aptariamos teorinės moterų padėties visuomenėje ir apmokamo darbo sferoje analizės prielaidos (aptariamos tokios sociologinės teorijos, kaip socialinio konflikto teorija, liberalusis, radikalusis, marksistinis ir socialistinis feminizmas, kultūrinė (socializacijos) teorija, ekonominė „segmentuotos darbo rinkos“ teorija, dvigubos sistemos teorija, intelektualiojo kapitalo teorija, darbdavių diskriminacijos ir dviejų vaidmenų teorijos). Analizuojama teisinė bazė (tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai), reglamentuojanti lygias lyčių galimybes bei moterų, auginančių mažamečius vaikus apmokamą darbą. Nagrinėjami pirminiai šaltiniai, tokie, kaip Europos Sąjungos steigimo sutartis, Direktyvos, taip pat aptariamos tarptautinės konvencijos, chartijos, deklaracijos. Darbe analizuojami ir Lietuvos Respublikos teisės aktai: Konstitucija, LR Darbo, Baudžiamasis, Administracinių teisės pažeidimų kodeksai, įstatymai, LR Vyriausybės nutarimai. Aptariamos priemonės, kurių imamasi siekiant moterų integracijos į darbo rinką Lietuvoje, t.y. LR Vyriausybės tikros programos, strategijos bei veiksmų planai. Darbe aptariama dabartinė reali moterų padėtis Lietuvos darbo rinkoje, kuri nėra tokia, kokios buvo siekiama kuriant minėtąją teisinę bazę. Tam pasitelkti statistiniai duomenys, atspindintys tiek situaciją Lietuvoje, tiek ir Europos Sąjungoje.

Vienas iš keliamų darbo uždavinių yra ištirti moterų, auginančių mažamečius vaikus, požiūrį į darbą ir galimybes dirbti. Šio uždavinio įgyvendinimui atliktas kokybinis tyrimas „Moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybės integruotis į darbo rinką“. Tyrimui atlikti naudotas giluminio interviu metodas. Ištirtos 8 moterys. Tyrimo rezultatai parodė, jog moterys, auginančios mažamečius vaikus, neretai susiduria su problemomis, norėdamos pradėti dirbti, ar grįžti į anksčiau turėtą darbą. Tai sąlygoja tiek kliūtys pačioje darbo rinkoje, problemos dėl vaikų priežiūros, tiek kliūtys, sukuriamos šeimos aplinkoje, tiek pačių tiriamųjų motyvacijos ir poreikio dirbti stoka (tiek objektyvios, tiek subjektyvios kliūtys).

SUMMARY

Integration of Women, Growing Preteen Children, into Labour Market

Key words: gender roles, gender equality, woman, growing a preteen child.

This paper is meant to analyze possibilities for women, growing preteen children, to integrate into labour market. The problem held is the discrepancy of law assumption and real possibilities for women, growing preteen children, to integrate into labour market successfully.

Theoretical assumption for analysis of situation of women in the society and labour market are discussed (sociological theories like theory of social conflict, theories of liberal, radical, Marxist and socialist feminism, cultural (socialization) theory, intellectual capital theory, employers discrimination and two roles theories). Also legal basis, regulating equal gender opportunities and paid work of women, growing preteen children, is analyzed (including international and national legal acts of Lithuanian Republic). Primal sources, like the European Union Treaty, Directives or Regulations, are discussed, also various international conventions, charters and declarations are analyzed as well as national legal acts: Constitution, Labour, Penal, Administrative law contravention Codes, laws, resolutions of the Government. Programs, strategies and action plans, concerning integration of women into labour market are discussed as measures, helping women. Real situation of women in Lithuanian labour market (which is not likely to be such as it was attempted to achieve by creating the mentioned legal basis) is analyzed according to statistics that includes statistic data of Lithuania as well as the European Union.

One of the targets held in the paper is to research the attitude of women, growing preteen children, to their possibilities to integrate into labour market. To achieve the target the qualitative research “The Attitude of Women, Growing Preteen Children, to Their Possibilities to Integrate into Labour Market” was accomplished. The results have shown that women, growing preteen children, often face problems while trying to start working or to return to the former working place. This is determined by obstacles in the labour market, problems, concerning children care, obstacles created in the family and the lack of motivation to work for women them selves.

PRIEDAI

1 priedas. Lentelės

1 lentelė „Vaikų skaičius Lietuvoje ir jų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes“

Metai	Iš viso, tūkst.	iš jų pagal amžiaus grupes, metais					Palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %
		0–3	4–6	7–9	10–14	15–17	
2005	746,3	121,5	104,6	114,4	244,7	161,1	21,8
2006	718,8	120,4	99,6	110,2	230,2	158,4	21,1

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

2 lentelė „Vaikai, lankantys ikimokyklinio ugdymo įstaigas“, tūkst.

	2003	2004	2005
Ikimokyklinis ugdymas	88297	87282	89067
mergaitės	41985	41653	42702
berniukai	46312	45629	46365

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1572>

2 priedas. Tyrimo „Moterų, auginančių mažamečius vaikus, požiūris į galimybes integruotis į darbo rinką“ kokybinio interviu gairės

Visų pirma pradedant interviu, būtina pabrėžti tai, jog interviu ir visi jo metu gauti duomenys bus naudojami tik moksliniais tikslais. Respondenčių asmeninių duomenų atžvilgiu bus laikomasi griežto konfidencialumo.

- Vardas (jei sutinka, jei ne, vardas bus pakeistas)
- Amžius
- Išsilavinimas ir įgyta profesija
- Santuokinis statusas (įtraukiant ir kohabitaciją ar LAT)
- Kiek turi vaikų, jų amžius/kada pagimdė pirmąjį vaiką/ar vaikai buvo planuoti
- Pajamos per mėnesį (jei nedirba – pajamų šaltinis)
- Kur gyvena (didmiestis/miestas/kaimas)
- Darbinis užimtumas:

Ar dirba?

<u>Taip:</u>	<u>Ne</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Kokiam sektoriuje? • Kaip įsidarbino? 3m.? • Ar ilgai užtruko darbo paieškos? sueis? • Kaip žiūri viršininkai, kai negali likti dirbti viršvalandžių? • Kur lieka vaikas(-ai)? 	<p>Ar kada nors anksčiau dirbo? Jei taip, kodėl negrįžo po to, kai vaikui suėjo</p> <p>Jei vaikui dar nėra 3m., ar bandys dirbti, kai sueis?</p> <p>Iš kur pajamos?</p>

- ←
- Jei nedirba, ar bandė įsidarbinti po to, kai gimė ir paūgėjo vaikas?

Taip

- Kokiomis priemonėmis ieškojo
 - Ar buvo bent viename pokalbyje
- Jei taip, kuo buvo motyvuotas atsisakymas priimti?
Jei ne, kokios, jų manymu, kliūtys buvo negauti darbo?
Papasakoti plačiau

Ne

- Kokios priežastys
Jei pabandytumėte, ar manote, kad rastumėte?
Kokio ieškotumėte?
Ar manote, kad lengvai rastumėte?

- Ar kada nors yra susidūrę (pačios) su neigiamu požiūriu į jas dėl to, jog yra/bus/gali būti mamos?

Taip

- Kokiomis aplinkybėmis tai vyko
Iš kieno pusės (subjektas)
jūsų
Konkretus pavyzdys (papasakoti plačiau)
Kaip tuo metu jautėsi
Ar tai ką nors pakeitė jų nuomonėje apie savo galimybes įsidarbinti

Ne

- Galbūt esate apie tai kada nors girdėjusi iš kitų?
Kaip jautėtės darbe, kai laukėtės? Kokia buvo viršininko reakcija, kai sužinojo, kad laukiatės?

- Kaip į norą/nenorą įsidarbinti reaguoja partneris (jei toks yra)
- Ką apie darbą, kai auginamas vaikas, mano artimieji ir draugai
- Kiek vidutiniškai laiko su vaiku praleidžia partneris (jei toks yra)
- Kaip manote, kas turėtų pasikeisti, kad moterims, auginančioms vaikus, būtų lengviau susirasti darbą
- Ar norėtumėte, kad motinystės (tėvystės) atostogų eitų partneris (jei toks yra), o jūs tokiu atveju dirbtumėte ir išlaikytumėte šeimą? Kodėl?

3 priedas. Tyrimo „Moterų, auginančių mažamečius vaikus, galimybės integruotis į darbo rinką“ respondentų charakteristikos

Respon- dentės	Amžius	Santuokinis statusas	Išsilavinimas	Darbinis užimtumas	Darbo sekto-	Šeimos pajamos	Darbo patirtis prieš	Vaikų skai-	Vaikų amžius	Gyvena- moji
-------------------	--------	-------------------------	---------------	-----------------------	-----------------	-------------------	-------------------------	----------------	-----------------	-----------------

vardas					rius	per mėn.	gimstant vaikui	čius		vieta
Kristina	17m.	Netekėjusi	Nebaigtas vidurinis (mokosi vakarinėje mokykloje)	Nedirba	-	500Lt	Niekada nedirbo	1	1,5m.	Vilniaus raj.
Vilija	18m.	Netekėjusi, bet gyvena su vaikų tėvu	Nebaigtas pagrindinis (metė mokyklą po aštuonių klasių, nes laukėsi)	Nedirba (kartais uždarbiauja padėdama kaimynams dirbti ūkio darbus)	-	650-780 Lt	Niekada nedirbo	2	3m. ir 2m.	Vilkaviškis
Alma	18m.	Ištekėjusi	Nebaigtas vidurinis (mokėsi profesinėje mokykloje, dėl nėštumo ir gimdymo išėjo akademinė atostogų)	Nedirba	-	700 Lt	Yra dirbusi aukle	1	1m.	Vilkaviškis
Inga	23m	Netekėjusi, bet gyvena su vaiko tėvu	Nebaigtas aukštasis (studijuoja paskutiniame universiteto kurse, dieniniame skyriuje – molekulinė biologija)	Dirba viešbučio priimamajame	Privatus	3300 Lt	Yra dirbusi restorano padavėja ir barmene	1	1,5m.	Vilnius
Auksė	28m.	Ištekėjusi	Aukštesnysis – informacinės sistemos, taip pat nebaigtas aukštasis (paskutinis universiteto kursas, neakivaizdinis skyrius - lituanistika)	Nedirba	-	2000 Lt	Yra dirbusi programuotoja	1	2m.	Vilnius
Reda	29m.	Ištekėjusi	Aukštesnysis – muzikos mokytoja, vokalių ansamblių vadovė, aukštasis universitetinis – psichologija, dabar studijuoja magistrantūros studijose – teisės	Išėjusi vaiko priežiūros atostogų	NVO	2400 Lt	Prieš gimstant vaikui dirbo dienos užimtumo centre proto negalia turintiems žmonėms muzikos studijos vadove	1	1,5m.	Vilnius

			psichologija							
Birutė	40m	Ištekėjusi	Nebaigtas aukštasis – ekonomika (po 4m. studijų metė dėl nežinomų priežasčių, bei paskutinis kursas Socialinio darbo neakivaizdiniame skyriuje)	Išėjusi vaiko priežiūros atostogų	Valstybinis	-	Prieš gimstant jauniausiam vaikui dirbo kultūros namų direktore	3	7m., 5m. ir 0,5m.	Vilniaus raj.
Gražina	43m.	Netekėjusi	Aukštasis universitetinis - režisierė	Dirba (žurnalistė pagal autorinę sutartį)	Valstybinis	600-1400 Lt	Yra dirbusi televizijos žurnalistė - reportere	1	2m.	Vilnius

4 priedas. Tyrimo „Moterų, auginančių mažamečius vaikus, požiūris į galimybes integruotis į darbo rinką“ kokybinių interviu išsklotinės

1 interviu. Alma. Vilkaviškis. 18 metų. Pokalbio trukmė 40min.

Autorė: Čia yra diktofonas. Tu jo neišsigąsk. Gali būti visiškai tikra, kad niekas nežinos, nei kas tu, nei kur tu. Jei nori, galėsime tavo vardą pakeisti. Taigi, koks tavo vardas?

Respondentė: (pauzė)

A.: Jei nenori, gali pakeisti, gali pasakyti bet kurį kitą vardą.

R.: Nu, Alma.

A.: Gerai. Ir kiek tau yra metų?

R.: Dabar aštuoniolika.

A.: Aha. O tavo koks yra išsilavinimas?

R.: 10 klasių. Nepilnas vidurinis, nes vienuoliką pradėjau ir nebaigiau.

A.: Mhm. O tu profesinėj mokeisi ar kokioj kitokioj?

R.: Profesinėj.

A.: Aha, tai tu profesinėj mokeisi. Ir dabar nebetęsi? Ar kaip?

R.: Nuuu... akademinės dabar.

A.: Aha. (tuo metu abiems tenka atkreipti dėmesį į vaiką, ir kurį laiką pabendrauti su juo). O tu esi ištekėjusi, ar ne?

R.: Jo.

A.: Ir tu ištekėjusi už vaikučio tėvo.

R.: Jo.

A.: Ir tu turi vieną vaiką. Ar ne?

R.: Jo.

A.: Ir kiek dabar Karoliukui (vaiko vardas) metų?

R.: 13 mėnesių. Metai ir mėnesis.

A.: Metai ir mėnesis... Ir kiek tau buvo metų, kai jis gimė?..

R.: 17.

A.: Jeigu ne paslaptis, kokios yra tavo pajamos per mėnesį? Tavo vienos, be vyro.

R.: Tai aš išvis pajamų neturiu.

A.: Bet juk tu gauni kažkiek už vaikutį.

R.: 93Lt per mėnesį.

A.: O tu pati niekur neuždarbiauji?

R.: Dabar ne, niekur.

A.: O skaičiuojant su vyru kartu? Tavo vyras dirba?

R.: Mhm. Su juo kartu per mėnesį išeitų 700 nepilnai.

A.: Nepilnai? Čia jau su vaiko pašalpa.

R.: Nu jo. Nes Aitoras (vyro vardas – aut. p.) uždirba nedaug. Penkių neuždirba kartais būna kad.

A.: O kur jis dirba?

R.: Lentpjūvėj.

A.: Aha. Tai jūs dabar šičia visą laiką ir gyvenat? (klausimas dėl to, kad anksčiau mergina gyveno Raseiniuose, vėliau daug kraustėsi)

R.: Jo.

A.: Tai kiek supratau tu pati dabar nedirbi. O ruošiesi?

R.: Jo.

A.: Ruošiesi. Bet pirma ruošiesi mokslus pabaigt ar pradėt dirbt?

R.: Ir tą ir tą.

A.: Tai tu vienu metu nori ir tą ir tą daryt, ar ne?

R.: Jo.

A.: O kokio darbo ieškosi?

R.: Nežinau. Pardavėja tikriausiai. Nes man čia buvo pasiūlymas.

A.: O kur?

R.: Vilkavišky čia Maksimoj.

A.: Aha, tai maksimoj kasininke. (vėl tenka atkreipti dėmesį į vaiką) o tu anksčiau kada nors dirbai ar ne?

R.: Jo, aukle. Prižiūrėjau mergaitę.

A.: O čia buvo prieš Karolio gimimą ar po?

R.: Po Karoliuko. Va. 4 mėnesius gal 5 mėnesius.

A.: Ir kiek tu uždirbdavai tada?

R.: Po 100 litų į mėnesį. Bet dirbdavau pusę dienos. Nuo 9 iki pirmos.

A.: O kur tada Karoliukas būdavo?

R.: Su manim. Čia mergaitę atvedavo.

A.: Ai, tai tu tą mergaitę prižiūrėdavai savo namuose.

R.: Jo.

A.: O kur Karoliuką paliksi, kai mokysies arba parduotuvėj dirbsi?

R.: Į darželį. Nes dar dabar neplanuojam mokytis. Nes dar išvažiuojam į Angliją. Ir kai grįšim tiktai. Va grįšim ant Velykų ir tada.

A.: Tai jūs visi trys išvažiuojat į Angliją?

R.: Mhm.

A.: Dirbt?

R.: Jo.

A.: O ten jau turit darbą ar nuvažiavę ieškositės?

R.: Tai ten brolis dirba ir jis jau mum suradęs yra.

A.: O tai kas tenai Karoliuką žiūrės kol jūs dirbsit?

R.: Brolio žmona. Va jinai savo prižiūri mergaitę, dar vieną lietuvio mergaitę ir prižiūrės ir šitą. O mes abu dirbsim.

A.: O kuo dirbsit?

R.: Tenai? Viešbučiuose.

A.: Kaip aptarnaujantis personalas?

R.: Jo.

A.: Ir per Velykas ruošiatės grįžt?

R.: Jo.

A.: O negalvojat paskui visam laikui pasilikti?

R.: Bus matyt, kaip seksis. Jei pasiseks, tai tikrai nebūsime čia, bent jau artimiausiu laiku. Visam gyvenimui tai tikrai nenoriu išvažiuot. Bet keletą metų norėčiau.

A.: Tiesiog tam, kad užsidirbtumėte ir čia parsivežtumėte pinigų.

R.: Taip.

A.: O tai tu grįši čia dėl to, kad mokslus reikia pasibaigt, ar tik šiaip aplankyti namų?

R.: Tai mes pas daktarus nepersirašysime ten. Tai šitam (rodo į vaiką) pas daktarus reikės. Priklauso skiepas. Ir grįšim.

A.: O tai kada tavo akademinės baigiasi?

R.: Kitą metų. Rugsėjo pirmą.

A.: Aišku. O tu dabar galvoji kaip? Dabar padirbsi toj Anglijoj, paskui grįši pasibaigsi mokslus ir tu ieškosies darbo pagal specialybę ar šiaip bet kokio?

R.: mmm... dar nežinau. Labai čia. Tikrai nežinau.

A.: O manai lengvai rastum čia Lietuvoj. Tam pačiam Vilkavišky?

R.: Yra visokių darbų. Bet labai sunkūs.

A.: Pavyzdžiui kokie?

R.: Pavyzdžiui kepykloj. Bandžiai dirbti. Ėjau dirbti. Bet neįmanoma.

A.: O fiziškai ten sunku dirbti?

R.: Ne nu, nėra ten sunku. Bet paduoda tešlos gabalą ir iš jo reikia padaryti formą, o jis kaip tešlos gabalas, taip tešlos gabalas, ir nieko tu iš jo nepadarei.

A.: O dar ką bandeit?

R.: Nieko. Aš net nesistengiau. Man dar vaiko į darželį nepriimtų, nes mažas. Tai aš net neieškojau. Man ten pasiūlė tai aš irėjau į tą kepyklą. Bet neilgai aš ten joje dirbau.

A.: Kiek laiko?

R.: Mėnesį. Nepilnai.

A.: Bet tau vis tiek stažas ėjo?

R.: Jo.

A.: Tai tu lauksi, kol Karoliukui sueis trys, ir tada tu jau jį „priduosi“ į darželį.

R.: Jo.

A.: Mhm, aišku. Ir tada jau dirbsi pilnai.

R.: Jo.

A.: O kaip Ainoras? Jeigu taip atsitiktų, kad tu susirandi darbą daug daug geresnį už jo ir uždirbi daug daugiau, bet taip išeina, kad visą dieną turi dirbt. Jisai sutiktų sėdėt namie su Karoliuku, prižiūrėt, kad tu galėtum dirbt?

R.: Ne!

A.: Ne? Kodėl?

R.: (juokiasi) nežinau, bet... apskritai jis nesutiktų, kad ir jisai dirbtų, ir aš dirbčiau, o Karolis daržely. Jisai nesutinka su tuo dalyku.

A.: O ką jisai siūlo vietoj to?

R.: Nu jisai dirba, o aš turiu būt su vaiku. Jis taip įsivaizduoja, kad taip ir bus visada.

A.: Ir net nesvarbu, kad jis uždirba vos kelis šimtus?

R.: Ne, nesvarbu. Užtenka.

A.: Tai jisai išviso nenori, kad tu dirbtum ir tam prieštarauja?

R.: Jo. Nu tik dabar va nežinau, kaip jis čia sutiko su ta Anglija taip, kad mes abu dirbsim.

A.: O kaip jis tada į tavo mokslus reaguoja?

R.: Į mokslus gerai reaguoja. Kad reikia pasibaigt. Nes aš grįžus planuoju kitą metą į vakarinę. Negrįšiu atgal į profesinę. Nors man ir priklauso dar tos akademinės, bet planuoju eit į vakarinę, nes man būtų ir lengviau. Nes čia Vilkavišky yra vakarinė.

A.: Bet kaip įdomu... jis neprieštarauja, kad tu mokytumeis... bet kokia prasmė mokytis, jei tu negali dirbt? Jeigu tau nereikia dirbt, tavo vyras išlaiko.

R.: Tai vis tiek persigalvos. Visą laiką savo nuomonės nesilaikys tokios. Jisai... ta prasme, jis man dirbt leidžia, bet tik tai, kai jau vaikas bus pakankamai suaugęs, kai jau eis į mokyklą, ne į darželį. Tada, sakė, jau galėsi eit ir dirbt.

A.: Žodžiu reiktų lakti dar kol Karoliukui bus 7? Tai labai ilgai. Taip išeina, dar šešis metus jis turėtų jus abu išlaikyti vienas.

R.: Jo.

A.: O čia Vilkavišky išvis lengva rast darbą?

R.: Ką aš žinau. Kad tų darbų čia nėra. Nu ką ten... į parduotuvę.. į naktinę kokią... ten išnaudoja nesveikai. Parduotuvėse pa prasme. Labai išnaudoja. Darbuotojus apskritai ten. Reikia pasilikt viską tvarkyt ten tuos... parduotuves, lentynas... kur dar čia Vilkavišky. Aš net neįsivaizduoju, kur... kokioj kavinėj. Bet kad tos kavinės visos Vilkavišky, nepasakyčiau, kad jos... čia paprastos užteigos, aludariai, o ne kavinės.

A.: Tai žodžiu, tu nenorėtum tokio darbo?

R.: Nea.

A.: O tu sutiktum, kad tau mokėtų oficialų atlyginimą, kad ir minimumą, o likusią dalį vokelyje?

R.: Ne.

A.: Nesutiktum? O kodėl?

R.: Nu nerizikuočiau taip. Nes susirgus, susirgimo atveju, niekas man nekompensuos iš to vokelio.

A.: O tiek, kiek tu gauni už tą vaiką, tie 93 litai, jeigu taip realiai paėmus, jeigu Ainoras nedirbtų, neuždirbtų, ir tau vienai tektų verstis. Užtenka tų 93 litų?

R.: Neužtenka net savaitei (juokiasi). Ne. Jeigu paėmus ten visokie vaistai, pampersai. Anksčiau tai dar būdavo ir mišinukai, dabar tai jau mišinukų nereikia. Bet vis tiek maistui, kai valgo jis, valgo gi atskirai, ne nuo bendro stalo. Vis tiek žiūri, kad skaniau, kad kokybiškiau ką nupirkt. Tai užtenka va savaitei.

A.: O kai jisai gimė, kokią tu išmoką gavai?

R.: 1000 lygiai.

A.: O paskui per pirmus mėnesius?

R.: Irgi po 90.

A.: Ai, tai tu ir prieš gimimą nedirbai.

R.: Nea.

A.: Tai tu anksčiau prieš jam gimstant ar bandei, dar kol mokeisi ir nebuvai nėščia, ieškot darbo?

R.: Net nesistengiau.

A.: Dėl to, kad nereikėjo?

R.: Nu nereikėjo. Mane tėvai išlaikė. Pilnai. Man mokslam davė, savom reikmėm davė. Tai kam ieškot darbo? Jeigu ir taip aš mokiausi. O naktį dirbt tai gali tiktai kokioj kavinė. O kavinėj tai naktim, tai...

A.: O tu esi pati kada nors girdėjusi ar susidūrusi su tuo, kad nenori darbdaviai priimti į darbą moters? Arba mamos?

R.: Mhm. Esu girdėjus.

A.: O kur girdėjai?

R.: Pavyzdžiui kavinėse tai labai daug kur. Jau jeigu mama moteris, tai neima.

A.: O ką sako tokiais atvejais darbdaviai?

R.: Nu, net nežinau, žinokit. Aš pati tai nesusidūriau, bet va draugės pasakojo, kad pasako, kad turi vaiką ir vyrą, ir iškartu jau: „tai mes paskambysim, paskambysim“... Ir niekada nepasiskambina.

A.: O kaip tu galvoji, kodėl taip yra? Kodėl jie taip daro?

R.: Net nežinau, žinokit. Vis tiek mamos tai... susirgtų vaikas, tai toks atvejis, biuliotenį pasiimtų, ir daugiau ji su tuo vaiku būtų.

A.: Tai dėl to, ar ne? O kaip galvoji, darbe, dirbant tą patį darbą, vyras ir moteris. Jie lygiaverčiai yra, ar vyras yra geresnis, kai kur, ar moteris kur geresnė?

R.: Nu nežinau net... gal priklauso nuo darbo, koks tas darbas... bet manau, kad lygiaverčiai.

A.: Ir manai, kad vadovauti galėtų lygiai taip pat ir vyras, ir moteris?

R.: Taip, žinoma! O kuo jie skiriasi?

A.: O kaip tu manai, kokius darbus geriau dirba moterys, o kokius vyrai?

R.: Net nežinau, žinokit... vienodai, man atrodo, dirba ir tie ir tie.

A.: O kaip manai, kiek reikėtų, kad per mėnesį normaliai išlaikyt vaiką? Įskaitant visas sauskelnes, mišinukus, vitaminus, maistą, rūbus, batus... kiek reikėtų pinigų?

R.: Jo... iki kokių... nu žiūrint priklauso dar tas etapas. Nuo gimimo iki metų reikėtų, nežinau, bent jau mano akim žvelgiant ir atsižvelgiant į kainas visokias, ten vis tiek pigiausių prekių nepirksi, nes jos vis tiek tikrai nekokybiškos. Nes aš pati ir išbandžiau... tai, kas pigu, yra nesveika net vaikam... nu nuo gimimo iki metų reikėtų 500 litų tai tikrai per mėnesį. Jau čia mažiausiai, kad būtų. Nes rūbai labai greitai išaugami. Nuo metų iki trijų metų užtektų gal keturių, trijų šimtų.

A.: O kodėl tada jau mažiau?

R.: Todėl, kad nesiperka mišinukai. Nes mišinukai kainuoja labai daug. O jau perkasi maistas. Dešrelės, daržovės. Jau kainuoja vis tiek mažiau, negu tie mišinukai.

A.: Tai ačiū tau labai už tavo nuomonę.

2 interviu. Gražina, 43m., pokalbio trukmė 35 min.

Autorė: O kiek Jūsų vaikiukui metų?

Gražina: O jam du.

A.: Vadinasi, Jūs pagimdėte būdama 41 metų?
G.: Taip.
A.: O ar turite vyrą, partnerį?
G.: Nea, nieko neturiu.
A.: Tai visiškai viena, ar ne?
G.: jo, jo.
A.: O Jūsų išsilavinimas ir įgyta profesija?
G.: Aukštasis, režisierė.
A.: O prieš gimstant vaikui Jūs dirbot?
G.: Taip.
A.: o kur Jūs dirbot?
G.: Žurnaliste reportere.
A.: O Jūs dirbote privačioje, komercinėje televizijoje, ar valstybinėje?
G.: Ne, valstybinėje... viešojo įstaiga.
A.: Tai visgi tai yra valstybinis sektorius?
G.: Taip.
A.: O dabar dirbate?
G.: Dabar aš dirbu, bet negrįžau į savo etatą, prašiau iki trijų metų, kad auginsiu vaiką, o dirbu pagal autorinę sutartį. Kiek padarau, tiek ir moka.
A.: O kokio pobūdžio darbas?
G.: Darbas eee... reportažai.
A.: Tai visgi žurnalistika, ar ne?
G.: Jo, jo. Tas pats, viskas tas pats iš tikrųjų liko. Darbo pobūdis tas pats. Tik tiek, kad aš mažiau uždirbu. Nes negrįžau pilnai į etatą. Nes aš per savaitę dirbu tris dienas. Pirmadienį, antradienį, trečiadienį, kad ilgiau su juo (su sūnumi – aut. p.) pabūti. Buvo tokių dienų, kad dirbau ir savaitę, kai į darželį pradėjo eit. Bet pradėjo sirgt, dar ten kitų problemų buvo, turėjom darželio atsisakyt. Ir vėl auklę samdau.
A.: Tai Jūs auklę samdot?
G.: Mhm...
A.: O į darželį buvo sunku papulti?
G.: Ne. Nu dar aš išranki buvau, aš apvažiavau kažkur 10 darželių, apžiūrėjau, apėjau, aplinką, viduj kaip kas, ir arčiau darbo pasirinkau, prie vokiečių ambasados, o nuo rudens eisim ten išvis prie mano darbo.
A.: Tai žodžiu sakote, kad lengva pakliūti į darželį.
G.: Mieste lengva. Nebent naujuos rajonus, kur perpildyta, tai yra sunku. O taip tai... ir čia pas mus Rudaminoj sunku. Kiek žinau. Žmonės skundžiasi. Ir Liepkalny labai daug yra darželių. Irgi mielai priima ir čia visi važiuoja į Liepkalny. Ten vietų daug yra.
A.: O jeigu ne paslaptis, kokios yra Jūsų pajamos per mėnesį.
G.: Priklauso nuo kiek padarau. Daugiausia esu gavusi į rankas gal 1400 litų, nu ir mažiausiai... tai tik pradžioj, kai pradėjau, buvo 600.
A.: O kai tik auginot vaiką?
G.: Tai kiek aš gaudavau? 720.
A.: Tai žodžiu Jūs tą 70 procentų nuo buvusio atlyginimo gaudavote?
G.: Taip. Taip.
A.: ir lengva vat iš tiek vaiką išlaikyti?
G.: Ne. Ne ne ne ne...
A.: Tai dėl to ir pradėjote dirbti?
G.: Jo. Aišku tėvas padeda kažkiek truputį. Bet vistiek mes neišsiverstume. Vistiek neišsiverstume jokiais būdais. Nes kai paskaičiuoji... Nu ką aš... Metai pasibaigė ir tik 92 litai mano pašalpa. Tai kaip pragyvent su juo? Nori nenori, turi eit dirbt. Iš tėvo ten kiek gaunam irgi nepragyvenam. Taip kad kitokio pasirinkimo nebuvo.

A.: O tuo metu dar kai dirbot, Jūs vis tiek buvot ir darbuotoja, ir vertinama darbuotoja, Ir Jūsų viršininkas tiesioginis, jau kai sužinojo, kad laukiatės, kokia jo pirma reakcija buvo?

G.: (pauzė) Tiesiog nežinau... (juokas) Ne... viršininkas... Nu mūsų viršininkas yra savotiškas, taip kad... jo reakcija... net nepamenu. Kiti darbuotojai tai... ypač moterys tai sveikino, kai sužinojo, o vyras, viršininkas vyras... tiesiog... normaliai priėmė ir viskas. Bet kadangi pas mane buvo autorinis atlyginimas, skaidomas į dvi dalis, ir minimumas, tada dar buvo 400, paskui jau kilo 450... Tai aš išeidama į dekretą būčiau gavusi nuo tų 450. Bet... mmm... nuėjau pati pas viršininkus ir pasakiau, kad man... nu kaip, kad kai išeisiu į dekretą, tai man... kaip aš auginsiu vaiką su tiek nuo 450? Kad mano atlyginimas truputėlį būtų didesnis. Tai man padarė 1100. Ant popieriaus. Visą etatą. Pavedė į kitas pareigas, į redaktorės pareigas. Tai aš gavau didesnę pašalpą. O taip tai pašalpa būt nuo 420 ar ten 450 tai išvis... ten į rankas būčiau gavusi gal kokius 270 ar... ten dar atskaito gi mokesčius nuo tos pašalpos. Nesvarbu, kokią gauni.

A.: Tai, žodžiu, taip viršininkai ganėtinai geranoriškai ir algą pakėlė ir...

G.: Taip, taip...

A.: Tai džiugu.

G.: Bet čia tik aš viena taip susitvarkiau. Kitos mano kolegės taip nesusitvarkė. Irgi išėjo į dekretą... ir joms nuo 450. Nu bet ten yra pajamos. Ten vyras, pavyzdžiui, uždirba. Tai ten didelio nuostolio ir nėra.

A.: O dabar jeigu ieškotumėt darbo, na sugalvotumėt pakeisti, kaip manot, ar būtų sunku, lengva?..

G.: Ne, kol kas aš nieieškau, vien dėl to, kad man kitam darbe nebus tokių sąlygų aš manau. Praktiškai dabar aš esu pati sau šeimininkas, kiek noriu, tiek dirbu, kada noriu, tada dirbu. O kitam darbe aš nežinau, ar tai įmanoma būtų. Tikriausiai, kad ne. Nes čia daugiau yra kūrybinis darbas, o jeigu ne kūrybinis, tarkim man... viešuosiuose ryšiuose dirbti, ar kur, tai ten gi reikia ten, pastoviai gi reikia ir pranešimus daryt, ir pastoviai sekt įvykius, pastoviai kažką tai daryt, ir darbo vietoj, beabejo.

A.: Tai vaikas jau šitoj vietoj būtų kaip ir kliūtis?

G.: Taip.

A.: O tarkim su pačiu priėmimo į darbą procesu, ar manot, kad atsižvelgtų darbdavys Jus priimdamas, kad Jūs esat mama, kad Jūs turit mažą vaiką?

G.: Tikrai ne. Tikrai.

A.: Net ir privačiam sektoriuj?

G.: Juo labiau privačiam sektoriuj. Man atrodo, kad turbūt tai būtų tik išimtiniai atvejai. Bet kiek žinau, jeigu girdėjai, Baltijos televizijoje, aaa... kaip jos pavardė... žinias anksčiau skaitė... į jos vietą Butkinaitė atėjo. Jinai sugrižo vaiką paauginusi tris mėnesius, ir jos nebepriėmė. Taip.

A.: O kuo motyvavo, kad nepriima?

G.: Nuuu, motyvavo tuo, kad... aš net dabar nepamenu, kad jaunesnėms reikia eterį užleisti, ar visiškai nieko nemotyvavo, tiesiog jos nepriėmė. Ir viskas.

A.: Ir ką ji tada darė?

G.: Aš nežinau. Mes nepalaikom... aš pati skaičiau spaudoj. Kad toks buvo atvejis. Taip kad matai, žurnalistai irgi neapsaugoti (juokas). Nors žurnalistai, bet vis tiek su jais pasielgia, žodžiu... privati televizija.

A.: Tai žodžiu visgi galima sakyti, kad ta problema moterų ir darbo, diskriminacijos, ji visgi yra?

G.: Taip. Beabejo.

A.: Ir ką tada daryti tokiu atveju? Kas turėtų pasikeisti, kad būtų kitaip? Kad moterim būtų lengviau rasti tą darbą, kad ją priimtų?

G.: Turi vyrų požiūris keistis.

A.: O kaip jį keisti?

G.: Daugiau moterų išrinkti į Seimą (juokas).

A.: Tai čia jau mūsų prerogatyva, mes jau turėtume nubalsuoti.

G.: Nu taip. Tai va. Nu aš... nu aš manau, kad čia vienintelė išeitis. O kaip jį (požiūrį – aut. p.) pakeist, neįsivaizduoju, nes pas mus... mes buvom kitokie... Va pavyzdžiui Islamo šalyse, va mes buvom nuvažiaavę... tai dar mūsų vyrams iki jų toli toli. Kaip jie myli vaikus ir gerbia moteris... Taaaaiip. Eina paaugliai, kaip pankai išsiskutę, gal koki šešiolikos metų, pribėgo, apkabino (vaiką – aut. p.), pabučiavo, panešiojo, mūsų dabar paaugliai va eina – ar kada nors kas nors bent pakalbino? Ne, ėjo, praėjo, supranti. O ten, vyras ar moteris, jie nepraeis pro vaiką. Tuo labiau mažesnį. Visus vaikus ir didesnius myli beprotiškai. Bet mažiukus tai išvis. Tai man tiesiog buvo stebėtina. Taip pagalvoji, dieve mano, Lietuvoj kas darosi, nesulygint. O ką daryt aš neįsivaizduoju, niekad net nepagalvojau.

A.: O ta idėja, kuri dabar taip reklamuojama, ir mieste plakatai...

G.: Tėvystė veža?

A.: Jo, tėvystė veža. Kaip Jūs galvojat, ar vyras, na, ar gerai imti vyram motinystės atostogų?

G.: Žinoma, kad gerai. Jie pajaučia, ką tai reiškia auginti vaiką, jie pamato, su kokiom... sunkumais ir problemom susiduria moterys, mama. O taip, kai palieka vieną, vyras dirba, jis net nesupranta, kaip tai gal vis tiktai sudėtinga, o kartais net sunku yra, ir suspėt viską: ir su namų ruoša, ir vaiką prižiūrėti, viską be galo sunku vienai padaryti. Gerai, kai būna, kas padeda, močiutė ar panašiai kas nors. O kai tu lieki viena namuose, tai... tai man tai dar nieko, pas mane dar vyro nėra, bet jeigu aš įsivaizduoju, dar daugiau vaikų, o dar vyras, ir reikia ir jam valgyt padaryt, ir tuos dar kitus vaikus, ir apskalbt, ir apžiūrėt, ir dar mažiuką tą žiūrėt, be galo yra sunku.

A.: Tai, žodžiu, vyras va jeigu pasiliktų namie, kad ir, tarkim, keletą mėnesių, jįsai pajauštų ir tai jau būtų kitaip.

G.: Užtektų jam ir savaitės. Kad kiekvienas vyras nors po savaitę pabūtų su vaiku, užtektų. Gal jų pasikeistų požiūris į vaikų auginimą. Bet supranti, vienas dalykas yra su juo pabūt, kol jis visiškai mažas, kol yra poreikiai nedideli, ir kitas dalykas reiktų jiems pabūt, tarkim, kai visai mažas vaikas, paskui po pusės metų, ir po metų, kad su vaiko augimu... nu pastoviai palikt vieną tėvą su vaiku kažkiek tai. Nu nors ne savaitę, paskui kuo vėliau tai nors kokias dvi dienas, penkias. Supranti, kad jie pajustų tą ir pamatytų, kaip keičiasi vaikas, nors aišku jie mati kiekvieną dieną jį. Bet kiek mato kartais, kurie dirba? Vakare, ryte. Po pusvalandį. Nu valandą. Vaikai eina tokie mažesni anksčiau miegot, tai kiek jie ten pabūna, pabendrauja su vaiku? Už tai galbūt ir tas yra toks atotrūkis didesnis tėvų ir vaikų, negu kad mamų ir vaikų.

A.: Bet kodėl visgi, jei jau tai gera idėja, ir aš esu skaičiusi, kad ne vienas vyras, kuris yra paėmęs tas atostogas, labai džiaugiasi, kad jiems labai smagu, kad jiems labai gera... Bet ima tokių atostogų tik 0,9 procento vyrų?

G.: Aš manau, kad... stereotipai beabejo... beabejo ir požiūris yra. Ir tas auklėjimas, kaip auklėjo anksčiau... šiuolaikiniai vyrai, kurie auga, jie auklės ir savo vaikus ir galbūt iš kartos į kartą bus perduodama tai ir po truputėlį keisis į gerą pusę. Aš manau. Tradicijų nebuvo. Pas mus visai kitos tradicijos. Pažiūrėk, nuo pačių... nuo kiek... kiek siekia mūsų istorija, niekad nebuvo nieko panašaus. Europiečiai jie anksčiau jau pradėjo, supranti. O mes taigi...

A.: O grįžtant prie tos darbo temos, Jūs kada pradėjote dabar dirbti jau po to, kai Aidas gimė?

G.: Prėjus metams ir mėnesiui.

A.: Ir lengva buvo grįžti?

G.: (pauzė) Aišku, įgūdžiai truputėlį truputėlį gal... buvo išsiderinimo tokio. Buvo to kažkokio truputėlį gal savim ir nepasitikėjimo grįžus pirmom dienom. Bet po dviejų – trijų savaitių viskas grįžo į vėžes. Nes... buvo sunku gal dėl to, kad reikėjo... ir rūpėjo ir čia kaip kas, kaip su aukle išbus taip ilgai, žinai, ištisą dieną, kaip jis, supranti, mintys ir čia ir ten... Save atrodo dalini į dvi puses. Bet paskui darbotvarkę taip susidėlioji, supranti, ir apsipranti... ir aš apsipratau, ir jįsai apsiprato. Jau taip nebepergyvenu... ir viskas gerai pas mus. Buvo ten ir klaidų padariau darbe, pradžioj ten. Atlaidžiai žiūrėjo.

A.: Tai, žodžiu, Jūsų darbdaviai labai geranoriški: Jus ir atgal lengvai priėmė, ir...

G.: Nu aš dar negrižau į etatinį darbą. Nežinau, ar grįšiu į etatą... gali ir nepriimti, ką gali žinot. (juokas) Nors nemanau. Ne ne.

A.: O dar kažkur aplinkui ar esate girdėjusi tokių atvejų, va tą diskriminacinių atvejų, kai eina darbintis, į pokalbius dėl darbo merginos, kai jom pasako, kad ne, tu esi mergina, tu turėsi vaikų, tavo vaikai sirgs, ir mums tokio darbuotojo nereikia... ?

G.: Ne, negirdėjau...

A.: Arba šiaip, kad moteriai būtų sunkiau surasti darbą?

G.: Šitą visi žino. Bet nekalba, kad sunkiau... nepasako tiesiai į akis. Bet pas mus pirmenybė vis tikrai vyram yra teikiama.

A.: O kaip Jūs manot, kodėl? Ar būtent dėl to, kad moteris mažiau laiko gali skirti darbui?

G.: Jo, jo. Nors gal dabar ir keičiasi tas požiūris. Moterys vėliau pradėjo šeimą kurti ir vėliau gimdyt vaikus. Irgi žiūri, kaip svetur, aplinkui. Tai galbūt irgi laikui bėgant situacija keisis į gerą pusę. Bet atgal kokie penkeri metai tai tikrai buvo problema. Buvo tikrai pirmenybė teikiama vyrams, nes aš kiek girdėdavau... iš šalies, iš pažįstamų, netgi į... kai būdavo konkursai į vedėjų vietas, tai vaikinukų vis reikėdavo. Vis vaikinukų trūkumas.

A.: Bet ar moterys nesiskundžia? Vis tiek yra va ta lygių galimybių kontrolieriaus institucija.

G.: Aš manau, kad skundžiasi. Čia buvo ir tyrimas atliktas. Kad ir uždirba mažiau moterys, kad ir skriaudžiamos ir šeimoj daugiau, vyrų, aišku, moterys tiek neskriaudžia, kiek vyrai moteris. Visais atvejais ir išsilavinimo, man atrodo, prasme moterys turi mažesnę... o gal ir ne... jeigu taip pažiūrėjus, tai iš tikrųjų vadovaujančių postų moterys labai mažai kur... visur vyrai vyrai vyrai...

A.: Galbūt taip yra dėl to, kad moterys turi tas spragas savo karjeroje? Vyrai, jie kaip eina, kaip lipa tais laipteliais ir užlipa. O moterys, kai ateina tas amžius, kai atsiranda vaikiukas ar šeima, ir jinai taip pasitraukia kažkuriam laikui, paskui ir sunkiau grįžti, ir atgauti tuos įgūdžius ir lipt aukštyn?

G.: Jeigu protingas vadovas, aišku, jis į tai nekreips dėmesio... nes viską supras. Jeigu protingas. Nes žino, kad vaikai tai yra ateitis. Kad čia yra investicija. Man atrodo, kad yra netgi tokių bendrovių, kad netgi gimus vaikui patys skatina. Išmoka kažkokias kur kas didesnes išmokas. O kokia... (bandymai prisiminti bendrovės pavadinimą). Jie skatina, žodžiu, darbuotojus. Kažkur skaičiau pranešimą tokį. Kad gimus vaikui išmoka 1000 litų, ar kiek, patys iš savo darbovietės. Ir dar moka kažkur metus ar kiek laiko irgi iš savęs atlyginimą. Ten žmonės supranta, suprantai. Bet čia yra vienetai.

A.: Bet tai būtų kaip ir investicija į darbuotoją. Kad jis tikrai grįš...

G.: Taip. Kad jam mažiau problemų būtų, kad jis grįžtų į darbą, kad jis neprarastų įgūdžių, būna kad, suprantai, ten tos merginos, moterys namuose daug darbų daro, kada finansiškai gerai, nu finansiškai yra stipresnės, gali ir auklę pasisamdyt keliom valandom, sakykim, ir metų neturinčiam vaikui, ir jos dirba su kompiuteriu namuose, daug darbu padaro.

A.: Tai galbūt va šitoj vietoj reikėtų kažką keisti. Kad darbdaviai suprastų, kad jų darbuotoja, kad ir moteris, kad ir su vaiku, jinai visgi gali būti naudinga.

G.: Taip... taip.

A.: Ir tai vadinama lankstaus užimtumo formomis.

G.: Taip, taip, taip.

A.: Žodžiu taip būtų lengviau grįžti į darbą?

G.: Taip.

3 interviu. Auksė, 28m., pokalbio trukmė 1 val. 5 min.

Autorė: Taigi, prisistatyk.

Respondentė: Aš esu Auksė, iš Vilniaus. Man 28 metai, ir auginu dukrytę, 2 metų.

A.: O tavo išsilavinimas?

R.: Mano dabar kol kas informacinės sistemos, aukštesnysis. Ir penktas kursas lituanistika pedagoginiam.

A.: Bet čia bakalauro studijos?

R.: Jo.

A.: Ir tu esi ištekėjusi.

R.: Taip, antrą kartą.

A.: Jei į klausimus nenorėtum atsakinėti, tiesiog neatsakinėk, bet man tai svarbu grynai moksliniais tikslais.

R.: Gerai.

A.: Jei nepaslaptis, dabar paėmus tave vieną, be vyro, kokios tavo pajamos per mėnesį? Maždaug?

R.: Mano? Dabar nulis. Ai, nu už vaiką. Tai kiek aš dabar, nu, 90 litų gaunu. 90 litų už vaiką ir viskas, nes aš dabar sėdžiu su vaiku iki trijų metų... ir sėdėsiu aš su ja, kol neis į darželį.

A.: O kartu su vyru sudėjus, bendros šeimos pajamos?

R.: Nu... apie du... apie du tūkstančius. Nu kaip kada.

A.: Taip, ir dirbti tu dabar nedirbi todėl, kad augini vaiką...

R.: Tavaip.

A.: O anksčiau kada nors dirbai?

R.: Jo.

A.: O ką dirbai?

R.: Programuotoja. BMS'e, programuotoja ir internetinių puslapių kūrėja. Nu ta prasme taip... duomenų bazių tvarkytoja.

A.: Mhm. Ir tu dabar pasiėmusi vaiko priežiūros atostogas. Jie tau laiko tą vietą, ar ne?

R.: Aš dabar jau ne, kai pradėjau... kaip jinai gimė, dar dirbau, bet kai sukako jai metukai, jie išsikėlė į kitą vietą, tas.. kaip ten... nu... ir bankrutavo tas skyrius. Iiir... viskas. Ir aš dabar va sėdžiu sau su vaiku namuose.

A.: Kitaip tariant, bankrutavo skyrius ir tu netekai darbo?

R.: Jo. Dabar jau viskas, jo. Dabar SODROJ tikrai sėdžiu ir viskas...

A.: O tai jie tau kažkokias kompensacijas ar dar ką, išmokėjo?

R.: Nieko nemokėjo.

A.: Tiesiog pasakė: „Viskas, šito skyriaus nėra“ ir tiek?

R.: Jo. Nuėjau, supranti parašyti prašymą, kad aš sėdėsiu su vaiku iki trijų metų. Ir vat nėra, žinai, vat vietos mano darbo. Ateinu – visai kita firma. Sako, išsikėlė į kitą vietą jie. Nu ir viskas, žinai, pasikeitė pavadinimas, ir viskas, žinai. Aišku, gal ten būčiau važiavusi, žinai, gal ten būtų ir paėmę. Bet jie dingo. Bankrutavo. Ir neradau aš.

A.: Ir tau net nepranešė nieko?

R.: Neeeee, nepranešė... Aš patiėjau, ieškojau visko. Kol susiradau dar. Buvo išvažiavęs į užsienį, tai susiskambinau, paskui tą SODRĄ tvarkiausi, o dabar va sėdžiu su Lukrecija namie. Ir viskas... nu būna taip.

A.: Įdomu... O Lukrecijai (dukters vardas – aut. past.) dabar du metukai, tai tau liko metai su ja būti.

R.: Jo, rudenį jau į darželį leisiu.

A.: O radai jau darželį, ar dar ne?

R.: Dar ne. Dabar kol kas dar neieškau, bet... žinai, kaip pas mane... Mano viena gera draugė, dirba darželyje auklėtoja. Tai aš galvoju, jeigu čia aplinkui nerasiu jokio darželio tai... nes dabar išiname pasivaikščioti va čia aplinkui su aštuoniom mamytėm tokiom. Nu ir žinai, kai paklausai, kokie ten tie darželiai aplink, tai vienos nori keisti, kitos... tenais vaikai vos ne ant žemės miega, žinai, lovyčių nėra daržely... tai galvoju... ką žinau, tai gal geriau tada... aišku, Justiniškėse tas darželis, toli, bet aš galvoju, gal geriau ją ten leisti, pas savo draugę gerą, o ne šiaip į kokį paprastą. Ką aš žinau. Kai ji man tokia vienintelė ir nepakartojama, tai žinai ir į darželį normalų norisi leist.

A.: O lengva pakliūt į darželį?

R.: Ne. Reikia šiaip jau užrašyti iš karto, kai gimsta vaikas. Bet aišku, jeigu tu nuneši kažką, tai tu gausi vietą be jokių eilių. Nes aš nuėjau va čia pas mus, nu netoli čia prie pat mūsų kiemo yra darželis, „Pumpurėlis“ ar kaip jis ten vadinasi, nežinau... ir aš nuėjau pas vedėją pašnekėt, jinai man maždaug... (pauzė) davė suprast... Užrašykite prieš pusmetį, tipo, žinai, sakau, skoloj mes neliksim, o ji – gerai gerai, va prieš pusmetį – ir paimsim. Likus pusmečiu iki laiko, kiek norėsite, užrašykite, ir viskas. Nu ir viskas...

A.: O tu pati dabar ieškosies darbo? Kaip ieškosies?

R.: Nu žinai, nu... kaip aš jo ieškosiuos. Ieškosiuos kažkaip.

A.: O kokio darbo ieškosies?

R.: Grynai su kompiuteriais.

A.: O tai, ką tu dabar, tą lituanistiką studijuoji...

R.: Šiaip sau, kad aukštąjį turėčiau. Ir kad ten nėra, žinai, matematikos, kad dar supranti, apie ką mokaisi, žinai, vat. Ir gali romanus perskaityt, viską... O ten jeigu ten, žinai, mokytumėisi... man tokie tikslieji mokslai kaip ir nesiseka, tai aš noriu mokytis tas, kas man arčiau širdies, ką aš galiu mokytis. Ne man siūlo, pavyzdžiui, Rudaminio dabar... mama skambina, tipo labai daug mokytojų trūksta, tai žinai išeina visi, nėra vietų... va lietuvių kalbos mokytoja, žinai, vat, jau ieško siūlo. Sako, atėik va gal nori dirbti lietuvių mokytoja... bet tai kur aš dabar žinai, su Lukrecija. Ji dar kol kas kol namie sėdi, tai niekur aš jos ir... tai ir niekur neisiu. Be to manęs ir netraukia ta lietuvių kalba. Man būtų net ir neįdomu. Aišku, žinai, gyvenimas priverstų, ir eitum ir dirbtum, niekas tavęs neklaus. Ir mokytoju dirbtum. Ten vaikus gal šiaip ir įdomu būtų mokyt... o ką, atostogos vasarą, žinai, sėdi su vaiku va namuose... pamokos kelios, žinai, vistiek laisvo laiko kažkiek yra. O į nuosavą firmą kai išeisi, nu tai ką, taip nuo ryto iki vakaro ir dirbsi tu ten. Ir dar ne tik atsėdėsi, bet ir viršvalandžius dar sėdėsi. Ir dirbsi išsišiepūs.

A.: O tu negalvoji, pavyzdžiui, dalį darbo dienos tik dirbti? Ne visą dieną?

R.: Nu aš nežinau... ar dabar taip norėtų kas nors? O visų antra nelabai dar su vaiku mažu gal kas ir norės. Nes aš kai dirbau BMS'e, buvo va čia vat mūsų skyrius... Tai buvo tokios moterys, kur su vaikais, ir viršininkas taip nelabai, nes jos pastoviai sirgdavo...

A.: O ką reiškia „viršininkas nelabai“?

R.: Nelabai žiūri, supranti, jeigu su vaiku. Nu tai, vis tiek žinai, darbuotojo nebus pastoviai...

A.: Tai ta prasme, jie nenori priimti?

R.: Aišku, kad nenori. Jiem geriau paimti kokį vyrą, pavyzdžiui, arba kokį, nu žinai, bernioką kokį... tai tas sėdės ir dirbs, o pavyzdžiui, va (rodo ranka į dukrą – aut. p.), išvesi vaiką į darželį, taigi ir prasidės visas ligų maratonas, viskas iš eilės. Toks ten ir darbas bus: savaitę darželį, savaitę namuose bus. Aš žinau, kaip yra. Va jo sesuo (rodo ranka į vyrą – aut. p.), dabar irgi va, trijų metų vaikas... irgi išvedė į darželį. Ir aks iš to... tai gerai, vyras jos nedirbo, sėdėjo namuose, o šiaip tai vieną dieną į darželį, kitą dieną namuose...

A.: Tai tu manai, kad tau bus sunku gauti darbą dėl to, kad tu turi vaiką?

R.: Šiaip tai, jeigu atvirai, jeigu pavyzdžiui, aš dabar neturėčiau vyro, kuris šiaip geroj vietoj sėdi, ir kuris turi daug pažįstamų, tai man būtų šiaip sunku gauti darbą. Nu nežinau, gal ir gaučiau. Bet dabar aš manau, kad... jau dabar aš gaunu visokių pasiūlymų – vat nori ten eik, ten eik. Nu bet kur aš eisiu? Dėl to, kad nu jos (dukters – aut. p.) neišleis dar į darželį. Taigi tik dviejų metų. Taigi nei pavalgys pati, nei ant puoduko atsisės, nei nieko, žinai. Bet šiaip aišku, jeigu reikėtų... tai va. Va taip yra iš tikrųjų.

A.: Tai žodžiu, esminė kliūtis moteriai gauti darbą yra tai, kad ji augina vaikus?

R.: Taip, jeigu vaiką turi, tai viskas. Dėl to, kad vaikas serga visą laiką.

A.: O tu kai anksčiau dirbai, kokiū būdu tu įsidarbinau? Dar prieš Lukreciją.

R.: Oi, aš tau pasakysiu, kaip aš darbinausi. Aš labai juokingai, žinok, darbinausi. Šiaip.

Dabar mano draugės va tokių va dalykų daro. Pasiimdavau, pavyzdžiui... aš nuvažiuodavau į Litexpo rūmus, į parodą, nu visų tų dalykų, supranti. Nuvažiuoji, pasirašai savo CV, ten gi, ten labai daug firmų susirenka po tais, žinai, tais... po stogu. Ir eini prie kiekvieno viršininko, vat ir sakai, vat, laba diena, taip ir taip, žinai, aš baigiau va tą ir tą, dirbu tą ir tą, programuoju

tokiom ir tokiom operacijom ir žinai, vat, kuriu internetinius puslapius, vat ieškau si darbo, vat galbūt pas jus atsiras laisva vieta ir aš galėčiau pas jus pradēt ir lia lia lia, lia lia lia. Ir paduodi jiem savo CV. Jie tipo, va palikit mum savo CV, mes paskaitysim, gal paskambinsim. Ir palieki kažkur ar 50 ar 100 CV. Ir po tos parodos jau pradeda skambint. Ir pakviečia į pokalbį, pasižiūri, nu ir gauni. Šiaip tai visą laiką gaudavau, kažkaip nežinau. Šiaip nebūdavo taip, kad negaudavau. Gavau, ir pakeičiau gal net penkias firmas, žinai, iš vienos į kitą pereidavau ir kuo toliau tuo man būdavo geriau. Ir alga nuo to kildavo mano irgi. Nes būdavo ir perspektyvos, žinai, ir aplamai... normaliai būdavo. Kolegijoj dirbau, va, sekretore du metus, bet čia jau seniai... prieš... nu prieš kokius... dar prieš šitą mano darbą. Tai tenai va... irgi internetinį puslapį kūriau. O taip tai būdavo irgi eini vat, pavyzdžiui, gatvėm, pasirenki gatvę kokią, pamatai kokią firmą, žinai, ir eini, kalbi akis į akį. Nes kitaip tai jei paskambini iš laikraščio: „Labą dieną, čia žinai man... aš ten ieškau darbo...“ Nu tai aišku, vis tiek žmogus nori, kad tu atvažiuotum, kad tu pašnekėtum, nu žinai... į tave turi pasižiūrēt, kaip tu atro dai, kas tu per žmogus, su tavim pabendrauti... Tai geriausia, tai sakau, va taip, tai va taip va ne viena mano draugė ieškojo. Išsirenka gatvę, žinai, ir varo... per visas firmas, žinai... užaina... pamato kokią nors normalesnę, kur kompiuterių, pavyzdžiui, užeini, žinai, ir sakai: „Ar galima su viršininku pašnekēt?“ – „Kokiu klausimu?“ – „Nu dėl darbo“ – „Nu gerai, užeikit“. Nu maždaug va taip. Pašneki – „nu gerai, mes jum paskambinsim“. Kartais ir paskambina. Iš tikrųjų va taip va...

A.: Hmm... įdomu.

R.: Aš ir pati taip darydavau. Bent jau taip tas pliusas būdavo, kad būdavo tos Litexpo parodos. Tai labai gerai padėdavo.

A.: O tau niekada nebuvo per pokalbius, kad tavęs paklaustų... nes vis tiek buvai jauna mergina ir...

R.: Ar nepaklausdavo, ar aš ištekėjusi, ar turiu vaikų?

A.: Taip. Arba netgi apie tai, kada ruošiesi tekėti ir turėti vaikų?

R.: Šiaip aš tau pasakysiu tokį dalyką, kad kai buvo mano pats pirmas darbas, kai aš baigiau tą aukštesniąją, nežinojau dar tos sistemos, ir dirbau transporto vadybininke... aš dirbau du metus, ir kai aš įsidarbinau, tuo metu, aišku, viršininkas buvo toks malonus, tralialialialia, žinai, va taip va, ir po to kažkaip taip gavosi, kad aš su Saulium tuo savo susipažinau (respondentės pirmasis vyras – aut. p.)... Ir kai jisai (viršininkas – aut. p.) susižinojo, kad aš išteku, pasakė, kad „atsiprašau, tu man nebereikalinga“, sako: „tu man nebereikalinga, kaip darbuotoja, ir tu padarei didžiausią gyvenimo klaidą, kad tu ištekėjai“. Ir viskas, ir aš taip pirmą darbą praradau. Aišku, man tai tragedija buvo, žinai, vis tiek, tik pradedi dar gyventi ir dar darbą prarandi... vis ne abudu (su vyru – aut. p.) studentai, žinai... pabaigę ką tik mokslus, darbo dar ieškomės. Va taip ir buvo man.

A.: Tai jis tave tiesiog išmetė iš darbo už tai, kad tu ištekėjai?

R.: Taip. Jis man tiesiogiai pasakė, taip tiesiai šviesiai į akis. Ir dar netgi žinau, kokia firma buvo. Vidvaida. UAB.

A.: O ar tu bent mėginai aiškintis, su juo kovoti, kažkur kreiptis?

R.: Eik tu! Ką ten kovosi? Kai privati firma, ką tu ten pakovosi... Išėjau ir viskas, žinai. Išvis skaudu buvo, žinai, kad... Bet paskui susiradau kitą darbą, iš karto pradėjau ieškotis ir viskas, susiradau.

A.: O tai kaip jis tau paaiškino, kad tai yra tavo klaida? Kodėl tai yra klaida ištekėti?

R.: Ką aš žinau, aš nesigilinau kažkaip... Supranti, protingas žmogus taip nedarytų. Bent jau protingas darbdavys. Gal jis kažkaip kažkokį tikslą turėjo. Tikslėlį, žinai... nugi žinai, kaip būna. Gal ir jis turėjo tikslėlį kažkokį... Nežinau. Aš kaip tik buvau dar jauna, žinai... O šiaip tai aš tau atvirai pasakysiu, CV... aš čia skaičiau... ir netgi tokie aukšto rango darbuotojai irgi... Vat normalūs viršininkai niekada neišdrįs paklausti pas moterį... jeigu tu esi išsilavinęs ir aplamai protingas žmogus, tu niekada nepaklausai, ar tu esi vedęs, ar tu esi nevedęs. Tai yra net nemandagu, ta prasme, klausti tokių dalykų. Protingas žmogus tikrai neuždraus tau šeimą kurt... pavyzdžiui, man, koks skirtumas būtų. Nu aišku, nebent ten, žinai, priklausu nuo darbo

įnašo, galbūt stažo... ką aš žinau. Bet šiaip tai sako, nemandagu klausti. Ir aš, pavyzdžiui, niekada CV nerašydavau, ar aš ištekėjus, ar aš neištekėjus. Aš galvojau... aš žinojau, tik viena: jeigu jam (darbdaviui – aut. p.) tai rūpės, jis pats pas mane to paklaus. Nebūtinai čia rašyti, žinai, ten išsiskyrus ar neišsiskyrus. Rašo... man tai pavyzdžiui, kvaila būdavo. Aš pavyzdžiui kai dirbau Baltijos marketingo sprendimuose, nu vat BMS, buvo tokia pas mus mergina, kuri vien tik CV priimdavo ir darbuotojus į mūsų įmonę. Bet jie ten ir prirašydavo... nu ten tiesiog skaitydavom tuos CV ir žvengdavom, žinai: „Turiu dukrytę, tenai, Aistę. Jai tenai dvylika metų.“, „Turiu sūnų ten Petriuuuką, žinai, jam ten metai su puse...“, „Turiu vyrą Jooooną, žinai, tralialia, jisai tenais dirba ten ir ten...“ Nu juokinga! Nu rašyk tu, ką tu moki, žinai, koks ten tavo išsilavinimas, kuo tu dirbi ir viskas. Nu ateisi į pokalbį ir viskas išryškės, su tavim pakalbės ir iškart matys, ar tu ten kažką supranti savo toj srity, ar tu iš viso žalia esi. Ir viskas. Tave iškart pasodins prie kompiuterio, sakys, va parodyk, ką tu moki. Taigi čia viskas ir išaiškėja.

A.: O po to karto, kai tave išmetė iš to darbo už tai, kad tu ištekėjai, tau nekrito kažkaip pasitikėjimas savim, kad „va dabar jau viskas, dabar aš ištekėjusi ir darbo aš nebegausiu“? Tuo momentu, kaip buvo?

R.: Nu buvo, aišku. Buvo minčių. Bet po to aš radau darbą, va taip grynai per Litexpo radau, buvo duomenų bazės ir technologijos. Pas tokį viršininką. Šiaip tai tas viršininkas yra normalus. Jis normalus buvo. Šiaip jau žinai, kas yra? Labai daug kas priklauso nuo žmogaus. Jis buvo vedęs, jo žmona sirgo, mirė ir jam liko dukrytė. Jis viską tą vat labai puikiai supranta. Čia žinok, aš galvoju, viskas priklauso nuo žmogaus. Ir mes su juo vat... sakau: „Nu vat... kažkaip tai taip, kai ištekėjau, tai atleido mane iš darbo, ir man reikia kažkaip tvirtintis į gyvenimą, pradėti vat naują darbą... noriu pradėti dirbti. Noriu, sakau, kol kas mes su vyru tu vaikų artimiausiu metu neplanuojam“, visa kita, žinai. Jis sako: „Gerai, gerai, nešnekėk čia. Aš viską puikiai suprantu, pats buvau jaunas, sako, va, eik parodyk, ką tu moki, kokiom programom čia dirbi“, pasodino prie kompiuterio, čia viską pažiūrėjo, viskas – gerai. Pasakė, kad nuo rytojaus gali dirbti. Ir viskas. Va taip. Va čia aš galvoju, nuo žmogaus priklauso. Jeigu jis protingas, pats šeimą turėjo, pats turi vaikų... Aišku, tas pirmas viršininkas buvo tas mano toks... išsiskyręs, žinai ten, nei vaikų ten nei nieko, nei jisai lankė savo sūnų, nei ką, toksai buvo laisvo elgesio, žinai. Tai jam vienodai šviečia, žinai. Čia priklauso nuo žmogaus.

A.: O jeigu tau dabar naujam darbe reikėtų dirbti viršvalandžius, dirbsi?

R.: Viršvalandžius? Žinok, priklauso nuo darbo. Jeigu man gerai mokės, ar ne? Gal ir dirbsiu.

A.: O ką reiškia „gerai mokės“? Kas tau yra geras užmokestis?

R.: Nu vat pavyzdžiui jeigu man mokėtų tūkstantį litų į rankas, aš sėdėčiau viršvalandžius. Man užtektų. Bet jeigu man mokėtų, pavyzdžiui, kokius šešis šimtus ar septynis šimtus, aš tikrai nesėdėčiau... nors žiūrint, kokie tie viršvalandžiai. O pavyzdžiui man tekdavo viršvalandžius sėdėti iki pirmos valandos nakties. BMS'e kai aš dirbau. Jo. Darbas prasidėdavo aštuntą valandą ir turėdavo baigtis penktą, ir aš sėdėdavau su viršininku likus, mes dviese sėdėdavom iki pirmos nakties. Nes buvo toks projektas, ir aš buvau atsakinga už tą projektą, po to padariau ten kažkokią tai klaidą, ar kažką ten, tie visi, kurie rinko visą informaciją irgi ten žinai... susipainiojo... Ir paskiau mes turėjom visas tas klaidas ištaisyti. Tokį padaryti, nu atrinkti visą tą informaciją, žinai jau teisingai. Tai ir sėdėdavom, sakau, iki pat pirmos nakties. Tik jisai aišku užmokėjo man normaliai. Ir taksi nusamdydavo grįžt namo, nes kur tau, negrįždavau gi su autobusu... nusamdydavo taksi, žinai, ir užmokėdavo normaliai. Bet koks ten normaliai. Nuo penkių iki pirmos šimtą litų duodavo.

A.: O paskui, jau kai pastojai, kuriame darbe tu dirbai?

R.: Dabar dirbau vat BMS'e.

A.: Ir kaip sureagavo viršininkas, kai pasakei, kad laukiesi?

R.: Labai normaliai, žinok. Mano viršininkas, va dabar kur aš dirbau, buvo fainas. Va kaip tik pas jį kai pradėjau dirbt, tuos viršvalandžius ir sėdėjau. Šiaip jisai turi šeimą, jisai turi žmoną, jisai turi dukrą. Jisai toks labai šeimos žmogus. Jisai toksai, žinai, ką aš žinau. Nuėjau normaliai, pasakiau, sakau, laukiuosi. O jisai sako: „Tai šaunu, Aukse, sveikinu, būsi mamytė,

lialialia“. Čia žinai ranką paspaudė, čia pabučiavo. Labai normaliai išleido... kažkaip ką aš žinau. Ir per vestuves pasveikino, viską, žinai, darbovietė normaliai. Atėjo visi prie santuokų rūmų. Nu ką aš žinau. Tokia normali darbovietė buvo. Tikrai normali. Ir tas viršininkas toks nieko buvo.

A.: O paskui kai pagimdei, tai tau mokėdavo kiek nuo tos algos, ar ne?

R.: Jo. Mokėdavo normaliai iš pat pradžių, kiek aš gaudavau... iš pradžių apie keturis tūkstančius gal net gavau... po to kelis mėnesius už tą dekretą mokėjo. O po to mokėjo iki metų, kažkiek ten tų procentų nuo algos. O po to viskas, jau kai metai sueina vaikui, tai tada jau viskas. Dabar gaunam tą devyniasdešimt litų, kaip dabar už vaiką gaunam. Tai niekas. Nebūtų vyro – visio man, viskas būtų.

A.: O kiek realiai reikia pinigų, kad išlaikytum vaiką? Tarkim, iki metų. Per mėnesį kiek reikia pinigų, kad užtektų?

R.: ojetus... ką aš žinau, žinok. Kai aš nieko nepirkau, tai... kai viska Vitalijus pirk... Kiek mum išėjo? Daug, ane? Nors mum šiaip tai, žinai... mes nepirkom vežimo, mes nepirkom lovytės, mes nepirkom drabužėlių. Mes tik susipirkom tuos, kurių mum reikėjo, iš ligoninės parsivežt tokius naujesnius, žinai, nes viskas buvo atiduota. Vežimas buvo mano atiduotas, paskiau, lovytė mum buvo atiduota, žinai, va jo (vyro – aut. p.) sesers kaip tik berniukas buvo irgi... metai jau buvo berniukui, kai jinai (duktė – aut. p.) gimė... Ir viską mum kažkaip atidavė. Nuo mano brolio daug kas liko, žinai, pažįstami daug ką davė. Nu tiktai kad kainavo, jai reikėjo labai daug vaistų, ta prasme, visokių susipirkti jai, visokie tenais, vonytės... ir tas mes pasiėmėm. Tiktai va tiek, va tie pampersai kiek kainavo, tie vaistai kainavo, visokie vitaminai, žinai, skiepai labai daug mum kainavo, nes mes mokamus visus darėm skiepus, po to... nu ką aš žinau... o daugiau tai nieko kažkaip, nieko daugiau ir neišėjo, kad ten kažkas tai būtų brangu labai. Nes pati dar maitinau, tai to maistuko irgi nereikėjo, pati kai maitinau. Paskiau jau po šešių mėnesių pradėjo mišinukus... tai mišinukai jau normaliai, nes mes brangius tuos pirkom mišinukus, nuo šešių mėnesių. Nors nuo šešių mėnesių, galiu pasakyti, jinai pradėjo pati jau valgyt daržovienes ir visa kita. Tai vat. Jeigu pati maitini, tai daug ir nereikia tam mažam vaikui. Iki metų normaliai. Dabar va tai jau daug ko reikia.

A.: Bet vistiek, va taip grubiai paėmus, išvis ant vaiko kiek išeina per mėnesį?

R.: Dabar ar iki metų?

A.: Iki metų ir dabar. Iki metų, tai skaičiuojant tuos pampersus, mišinukus, vaistus, vitaminus. O jau po metų apskritai, kiek visko išeina. Nes vis tiek ir dabar ji dar maisto to paties, kuri jūs valgot, ji dar nevalgo, kažką turit ir prie jos derint.

R.: Tai aišku. Aš jai atskirai keturis kartus į dieną darau valgyt. Nu ką aš žinau... žinok, net neišivaizduoju. Nu gerai, palyginimui, pampersai 50 litų į mėnesį užtenka. Bet ant maisto kiek... Ką aš žinau. Kokie gal keturi šimtai išeina gal. Gal ir daugiau. Keturi šimtai kokie išeina grynai va ant jo, va maistui jai. Nes šiaip mes pieną tai imam karvės, žinai, iš kaimo, mes neperkam iš parduotuvės. Mes kažkaip stengiamės tokį natūralesnį maistą jai duoti. Kiaušinius naminius mes vežamės iš kaimo, varškę naminę mama daro, žinai, ką perki – tiktai mėsa geriausią tą veršieną. Tai veršiena ta brangesnė. Verdi tą veršieną, tos sriubytės jai... jinai gi valgo visokius grikius, ryžius valgo... varškes, kiaušinius. Toks jos maistukas. Nu ir pagrinde pienas karvės.

A.: Bet vėliau už darželį juk irgi reikės mokėti, ar ne?

R.: Reikės.

A.: O kiek darželis dabar kainuoja?

R.: O žiūrint į kokį vesi. Čia kiek girdėjau, tai kiek, šimtas litų kainuoja į mėnesį. O yra tokių, kurie kainuoja keturi šimtai, ir yra tokių, kurie kainuoja šeši šimtai. Bet ten jeigu aš vesčiau pas savo draugę tą, tai ten kainuoja, man atrodo, šimtas, ir dar plus į kišenę auklėtojai duodi du šimtus litų, man atrodo, ten visokiems žaislam, knygom ir visokiom kitom išlaidom vaikams. Čia būna kas kelis mėnesius, kad tėvai įneša.

A.: O dabar tau dėl to, kad ketini eiti dirbti po to, kai jai (dukrai) sueis trys metai, yra parama iš visų artimųjų, kiek supratau. Taip? Ir tėvai, ir vyras tave šitoj vietoj remia.

R.: Žinai, Rūta, ką aš žinau. Kaip ten iš tikrųjų bus. Ką aš žinau. Man tai ją išleisti į darželį tai yra kažkokia tragedija, iš tikrųjų. Nes žinai...

A.: O žinai, kaip užsieny būna, didelėse kompanijose, tam pačiam pastate, kur dirbi, vaikų darželis.

R.: Oooo... tai labai gerai būtų, žinok. Jeigu mano alga man išneštų, ta prasme, užtektų ir pragyventi ir už tą darželį mokėti, tai tikrai už tokį mokėčiau. Tik nebus tokių Lietuvoj. Aš galvoju. O jeigu ir bus, tai kainos bus milijoninės.

A.: Kodėl tu taip manai?

R.: Ką aš žinau, aš taip galvoju.

A.: Bet negi tu manai, kad privatūs darbdaviai nėra suinteresuoti, kad geros specialistės moterys pas juos dirbtų netgi augindamos vaikus?

R.: Nu ką aš žinau, Rūta. Čia tai įdomus, šiaip tai, klausimas. Tai gerai, jeigu tas vaikas visą dieną bus ten be mamos. Nu aišku, jeigu ten toliau tas darželis kažkiek, tai gerai... nors gali būt – per pietus gali nueit, vaiką aplankyti, žinai. Pietų valanda. Ką aš žinau.

A.: Nemanai, kad tokie darželiai būtų išeitis? Nes jeigu dirbi vienam miesto gale, o darželis – kitam...

R.: Aišku, kad būtų gerai. Jeigu taip būtų. Tai būtų gerai. Aš sutikčiau į tokį darželį vesti, tikrai sutikčiau. Po ranka vaikas, žinai, ko dar?

A.: O apskritai moteriai Lietuvoj vaiką auginti lengva?

R.: Aišku, sunku labai. Iš ko tu tą vaiką auginsi? Iš 90 litų? (pauzė)

A.: O kas turėtų iš esmės pasikeisti?

R.: Už vaiką mokėti normaliai.

A.: Tiesiog daugiau mokėti už vaiką?

R.: Tai aišku, daugiau mokėti už vaiką. Arba nuo metų tada jau leistum jį į darželį... bet tai kas iš to, kad tu jį vesi į darželį, jeigu jis vis tiek sirgtų. Imtum biuletenį, už biuletenį negautum nieko darbovietėj, viršininkas užsisėstų, maždaug – tu bloga darbuotoja, tavo vaikas pastoviai serga, aš susirasiu geresnį.

A.: Tai ar nevertėtų tada geriau keisti darbdavių požiūrį?

R.: Jo. Matai, Rūta, viskas priklauso nuo žmogaus, kaip jis supras. Jeigu jis pats turi šeimą, tai gal jis ir supras kažkiek, o jei jis neturi šeimos, tai jis to nesupras. Nors aš manau, kad gal čia moterys direktoriaus daugiau suprastų, o ne vyras. Nes vyrai, žinai, tų vaikų neaugina ir jų negimdo, visų pirma.

A.: O gerai, o tos tėvystės atostogos, kurių eina tėčiai. Kaip tu į tai žiūri?

R.: Ką aš žinau...

A.: Ar tai yra gerai? Ar tu manai, kad tėtis lygiai taip pat, kaip mama, gali pasirūpinti vaiku?

R.: Aš galvoju, gal tai į naudą būtų tėvams. Pamatyt. Žinai, iš esmės pamatyti, ką reiškia vaiką užauginti. Žinai, atrodo ateina iš darbo, tas vaikas pamaitintas, aprengtas gražiai, namai sutvarkyti, čia viską, viskas gerai. Bet jeigu jie patys užsiimtų, tai ką aš žinau... Bet aš nemanau, kad su ja pabūtų ilgai (vyras – aut. p.), (juokiasi). Gal mėnesį išbūtų, paskui jau stogas pavažiuotų. Jau ir man pavažiavęs stogas, jeigu atvirai. Aš jau pati pas psichiatrą vaikštau, nes man jau stogas pavažiavęs yra. Pavargsti paprasčiausiai. Pastovi gi kasdienybė yra. Vis tiek gi, valgyt darai, viską darai, kasdienybė tokia, tas pats per tą patį.

A.: Bet juk darbas taip pat yra tas pats per patį...

R.: Visų pirma, tu išeini į žmones, Rūta, o ne sėdi tarp keturių sienų su vaiku. Pabendrauji, kažkaip gal ir ta diena greičiau praeina. O čia tas pats per tą patį, žinai. Aišku, aš nieko nesakau, su vaiku yra labai fantastiška sėdėt, labai gerai. Bet gal tu tiesiog pavargsti... tu pamatai, kad jau vakare... atrodo, lyg tu bėgi bėgi, lyg vaikštai paskui tą vaiką, kad jis tik į burną ko nors neįsidėtų, kad jis ten pavalgytų, kad alkana nebūtų, žinai, ir paskui tu pamatai, kad vakare tu jau kojų ir rankų nebepakeli, žinai, ir jau... krenti į lovą ir atsijungi...

A.: O kiek vidutiniškai laiko su Lukrecija praleidžia tėtis?

R.: Tėtis kiek praleidžia? Kiek tu, Vitali, praleidi su Lukrecija laiko? Nu jisai grįžta penktą valandą iš darbo, nu tai va, vakare būna. Nu iki dešimt. O aš praleidžiu visą dieną... visą parą.

A.: O tu būtum norėjusi, kad jisai būtų ėjęs tų tėvystės atostogų? O tu po metų būtum išėjusi dirbt.

R.: Jo. Norėčiau. Aš norėčiau, kad jis dabar pasiimtų tėvystės atostogų, sėdėtų su Lukrecija namuose, o aš eičiau į darbą. Arba kas metus va taip va keistis, žinai va. Iki trijų metų kokių vaikui. Nu tipo mama, paskiau tėtis, paskiau vėl mama. Arba kas pusmetį, žinai. Arba tėtį bent jau išleistų mėnesiui, kai vaikas gimsta. Nes aš prisimenu, kai Lukrecija gimė, Vitalijų išleido... jis pasiėmė atostogų savaitę. Nes man buvo labai sunku, aš ją atsivežiau viena, vaikas ant rankų, nežinau, ką daryt, pati ten susisukus visa, neatsikeliu, nepakeliu jos, ten buvo žinai, vaikštau kaip voras, o jis man labai padėjo.

A.: Bet dabar nuo liepos pirmos jau yra įstatymas, kad vyrus turi išleisti mėnesiui, gimus vaikui, ir mokėti pilną algą.

R.: Yra, ane? Nu vat matai, nežinau šitų dalykų. Tai gerai. Tai gerai, jeigu taip yra. Bet ar tave viršininkas išleistų dabar, Vitalijau, mėnesiui? Pasvajok. Sakytų: „Keisk darbo vietą“.

Neišleistų jo. Nu matai, jeigu valstybinėj dirbi, tai jo.... Nors, kad ir valstybinėj dirbi...

Pasakytų: „Eik!“ O jeigu ir išleistų, tai kas minutę skambinėtų. Va. Skambinėtų kas minutę ir sakytų: „Atvažiuok į darbą, nes popieriai kokie nors nesutvarkyti“, ar dar kas nors. O jis lėktų iškart į darbą. Nes be jo ten viskas sugriūtų. Atrodo, kad ten ant jo viskas stovi. Vitalijaus nėra – viskas, visas darbas sugriuvęs.

A.: Tai ar tu iš principo manai, kad vyras ir moteris darbo rinkoje yra lygiaverčiai viršininkų požiūriu? Jeigu atsistotu tu ir lygiai tos pačios kvalifikacijos vyras, kurį priimtų?

R.: Vyrą!

A.: Vien todėl, kad mažesnė rizika, jog vėliau reikės išleisti iš darbo?

R.: Jo.

A.: O kaip tu manai, kas yra geresni viršininkai: vyrai ar moterys?

R.: Pagal protą tai gal moterys. O pagal darbingumą, ką aš žinau. Žinai, žiūrint, ką tu dirbi. Žinok, kad ką aš žinau.

A.: O tu galėtum dirbti vadovaujantį darbą?

R.: Nežinau, žinok. Jeigu aš neturėčiau šeimos, aš tau pasakysiu, aš galėčiau, jeigu aš neturėčiau šeimos. Jeigu aš tikrai pasiryžčiau tiksliai karjeros siekti, kad būtų man pats pagrindas tiksliai gyventi, tiksliai karjera, aš galėčiau tokį dalyką daryt. Aišku, aš norėčiau, va taip va. Norėčiau, galėčiau. Bet aš norėjau šeimos, ir dabar aš jau negalėčiau to daryti. Nes, supranti, yra tokio motinos, kurios turi tuos vaikus ir siekia tų karjerų. Jos gal per daug nekreipia dėmesio į vaikus, maždaug: „Ai, susirgo, nu ir kas? Nu ir gerai, žinai“, „Nu ir kas čia tokio: pavalgė – nepavalgė?“, „Pamiegojo, nepamiegojo“, „Ai va nusamdysiu auklę ir gerai“. O aš, pavyzdžiui, negaliu. Aš auklės niekada nenusamdyčiau savo vaikui. Nes aš visų pirma nepasitikėčiau. Visų antra jinai (dukra – aut. p.) man yra per brangi, kad aš ją palikčiau kažkokiam svetimam žmogui, kad jinai kažkam kitam ten šypsotųsi, o ne man. Visų antra aš ją ir taip labai lepinu... ir vat... tokia jinai vat... Aš, galima sakyti dėl jos viską padaryčiau. Man yra svarbiau vaikas, negu darbas.

A.: Žodžiu, tu manai, kad karjera ir kilimas karjeros laiptais yra nesuderinami su šeima?

R.: Aišku, kad ne. Arba tu šeimos žmogus, arba tu esi karjeristė.

A.: Tai jeigu tu dabar turi vaiką ir tu grįši į darbą...

R.: ...aš grįšiu ir aš dirbsiu paprastai. Aš gausiu kažkiek tai, kiek ten man mokės, ir man užteks tiek, kiek aš gausiu.

A.: Ir tu neketini kilti karjeros laiptais?

R.: Nu kokie ten karjeros laiptai? Nežinau, kokią ten karjerą dar galima padaryt. Nebent dar magistrą kokį pabaigt, bet aš nemanau, kad kas mane pakels pareigom, jeigu aš gausiu dar magistrą. Arba man ten algą pakels nuo to. Nemanau, kad man pakels algą. Ar aš būsiu su aukštuoju, ar aš būsiu su magistru.

A.: Bet, pavyzdžiui, jeigu geram darbe, jei tave pakeltų į aukštesnes pareigas, ar padarytų kokio skyriaus vadove... paskui kelių skyrių viršininke.

R.: Nu ką aš žinau, jeigu taip, jeigu aš išneščiau... tai gal... Aš negaliu tau tiksliai pasakyti, nes aš nežinau, ar aš viską aprėpčiau. Ir vaiką, ir šeimą, ir darbą, ir viską... nežinau.

A.: O tai dabar vis tiek, tu juk mokaisi, tai tau mokslas ir Lukrecija netrukdo vienas kitam?

R.: Aš nesimokau.

A.: Tu akademinės pasiėmusi?

R.: Aš ne akademinėse, aš mokausi, bet aš neturiu laiko mokytis. Ir aš einu, kaip sakoma, į egzaminus... nu, kaip sakoma, persiverčiu klausimus ir: „Išsilaikysiu, tai išsilaikysiu, neišsilaikysiu – tai neišsilaikysiu“. Aišku, išsilaikai ten. Neišsilaikai, nu tai iš trečio karto išsilaikai. Aš turėjau jau pernai baigti universitetą. Bet aš jo nebaigiau, dėl to, kad aš nepadariau praktikos. Man tam, kad praktiką atlikti, reikia eiti pas bobelas, kad man jos padainuotų. O aš neturiu laiko vaikščiot pas bobeles. Sakiau, į kaimą nuvažiuosiu ten kokios kaimynės paprašysiu... Ir tai aš neturiu laiko su jom ten... Nes aš pastoviai su Lukrecija būnu: kad ji pavalgytų, kad ji pamiegotų man pagal valandas, kad mes išeitume pasivaikščioti pagal valandas, žinai. Nes pagal valandas pas mus viskas vyksta. Pas mus dabar kol kas pagal valandas dar yra. Pietų miegelis ir visa kita. O šiemet aš jau galvoju, nu gal duok dieve ir baigsiu. Gal padarysiu tą praktiką. Bet viskas visgi priklauso nuo žmogaus. Jeigu aš būčiau to norėjęs, aš būčiau tai padarius ir būčiau baigusi. Bet kadangi man vaikas buvo svarbiau, negu mokslai... Tai aš dar kol kas dar nebaigiu. Tiktai šiemet baigsiu. Gal.

A.: Aišku. Tai aš, ko gero, tik tiek iš tavęs ir norėjau. Ačiū tau labai.

4 interviu. Birutė, 40m. Pokalbio trukmė 50 min.

Autorė: Taigi, Jūsų vardas yra Birutė, ar ne?

Birutė: Taip.

A.: Ir jūsų amžius yra koks?

B.: 40 metų.

A.: O koks Jūsų išsilavinimas ir įgyta profesija?

B.: Tai dabar studijuoju.

A.: O prieš tai?

B.: Irgi studijavau, po vidurinės mokyklos 4 metus ir išėjau.

A.: O ką studijavot?

B.: Ekonomiką.

A.: O kodėl išėjot?

B.: Nežinau (juokas)... dabar jau negaliu pasakyti... kažkaip tai taip išėjo, nepatiko man labai.

A.: Kiek žinau, Jūs esate ištekėjusi. Ir kiek jau metų?

B.: 16.

A.: 16... O pirmas vaikas gimė prieš...?

B.: Septyneris.

A.: septyneris. Ir visi trys Jūsų vaikai buvo planuoti?

B.: Taip.

A.: Visi iki vieno planuoti?

B.: Taip... Ne! Trečia neplanuota. (juokas)

A.: Aha, ir Jūs dabar nedirbate, nes auginate mažąją Šarlotę (Jauniausiai moters dukrai dar nėra metų – aut. P.)

B.: Taip, iki metų.

A.: Ir kai jai sueis metai...

B.: Bėgsiu į darbą.

A.: O kokios šiuo metu Jūsų pajamos per mėnesį?

B.: Šiuo metu galiu pasakyti 325 litai gaunu reiškia tą vaikų pašalpą, ir 70 procentų, tai dar nei vieno karto negavau, gavau tiktai už pusę mėnesio 180 litų. Nu tai jeigu padauginti, tai kažkur tai 550.

A.: O kodėl tą 70 procentų tiktai už pusę mėnesio ir tiktai dabar gavot?

B.: Nes kada išėini dekretinių gimdymo atostogų, kiek ten 72 prieš ir 56 dienos po, moka 100 procentų nedarbingumo lapelį, o po to Sodra moka 70 procentų nuo atlyginimo.

A.: Tai čia jau dabar už Šarlotę pradėdat tiek gauti.

B.: Taip.

A.: O prieš tai, kiek suprantu, Jūs dirbote?

B.: Taip. Rudaminos kultūros namuose.

A.: Ir pareigos Jūsų?

B.: Direktorė.

A. Direktorė. Tai čia skaitosi valstybinis sektorius?

B.: Taip.

A.: Ir dėl to ta darbo vieta Jums laikoma.

B.: Taip.

A.: O... tarkim Jūsų tiesioginis viršininkas kas yra?

B.: Savivaldybės turizmo ir sporto skyriaus vedėjas.

A.: Vedėjas? T.y. vyras?

B.: Taip.

A.: Ir kai jisai sužinojo, kad Jūs laukiatės, kaip jis... na tiesiog kokia pirma jo reakcija buvo?

B.: Man atrodo, kad jisai apsidžiaugė... kad jisai galės mane metams atsikratyt (juokas).

A.: Kodėl Jums taip atrodo?

B.: Nes aš jam įkyrėjau, aš pastoviai važiuoju, aš prašau pinigų renginiams, nu tiesiog man reikia remontą padaryti darbo vietoj, aš važinėju, aš prašau... tiesiog įkyrėjau žmogui, kad man visada visada visko reikia, ta prasme darbui, ne man asmeniškai, o darbe.

A.: Mhm. O dabar Jūsų darbo vietą kažkas užima ar ne?

B.: Taip, laikinai einantis... dirbo toksai vyrukas apipavidalintoju, dabar jisai eina direktoriaus pareigas.

A.: Mhm. Ir visgi kai tik Šarlotei sueis metai, Jūs iš karto sugrįšit į darbą.\

B.: Taip. Taip.

A.: O kur tada vaikai?

B.: Auklė.

A.: Auklė?

B.: Taip.

A.: O tarkim darželis. Juk Bretas tada galės...

B.: Taip. Olegas eis į mokyklą, Bretas eis į darželį, ooo mergaitei auklę.

A.: Kad jau taip pradėjom šnekėt apie darželį, tai vat tarkim ar sunku gauti vietą vaikui darželyje?

B.: Mūsų vietovėj? Taip. Vaikų daug, darželis vienas ir tiesiog mažai vietų darželyje.

A.: O tai ką daryti, kad pakliūti į darželį? Labai anksti užsisakyti ar kažkam kažkur kažką...?

B.: Tiesiog reikia duoti pareiškimą. Aš kaip dariau: pagimdau vaiką, grįžtu iš ligoninės, kitą dieną aš einu į darželį rašyti prašymo.

A.: Jau iš karto?

B.: Iš karto.

A.: O vaiką priims tik po trijų metų?

B.: Taip. Ir tai jeigu tau yra eilė, ta prasme, nes vaikų yra daug ir gali būti to paties amžiaus labai daug vaikų, ir ten žiūrės tiesiog pagal eilę, kas anksčiau atėjo. (pauzė) Čia yra mūsų problema...

A.: O pavyzdžiui Jūsų vyras, vat kiek laiko jis praleidžia su vaikais?

B.: Kada būna namie, daug (pašnekovės vyras yra jūrininkas – aut. p.). Bet namie jis būna retai (juokas).

A.: O tai tas „daug“, tai jisai, pavyzdžiui gali visą dieną būti su vaikais, kad Jūs galėtumėt kažkur išeiti, išvažiuoti...

B.: Taip, taip.

A.: Ir jisai gali apžiūrėti namus, ir sutvarkyti viską...

B.: Ne, tvarkyt jisai netvarkys, bet jisai bus su vaikais ir jisai gerai prižiūrės vaikus: ir paguldys miegot, ir pamaitins, ir viską...

A.: O jisai pritaria tam, kad Jūs eisit dirbti, po Šalotės, kai jai sueis vieneri?

B.: Nu labai tai jau gal ir nelabai. Anksčiau tai taip. Bet jisai man sako, kad gal geriau būtų pasėdėt namuose su vaiku iki trijų metų.

A.: O kodėl jis taip galvoja?

B.: Nežinau... Negaliu pasakyti, nes tikrai nežinau, ko jis taip...

A.: Mhm... O visgi kaip Jums atrodo, apskritai moteris Lietuvoj... Ar sunku moteriai, ypatingai jaunai, vaisingai moteriai, kuri va bus mama, susirasti darbą?

B.: Turinčiai vaikų mažamečių, ar dar neturinčiai vaikų?

A.: Nesvarbu. Iš pradžių imkim neturinčias vaikų.

B.: Neturinčias jaunas, tai galiu tikrai pasakyti, kad bus lengviau, oooooo turinčiai mažamečių vaiku yra labai sunku.

A.: Kodėl?

B.: Nes darbdavys supranta, kad vaikai sirgs. Ir ta mama turėtų paimti nedarbingumo lapelį. O vaikai serga dažnai. Tai tos mamos gali tiesiog ir nematyti darbo vietoj. Čia tikrai, čia yra tokia nuostata darbdavių. Taip.

A.: O Jūs esat realiai kada nors susidūrusi, arba pati, arba va iš pažįstamų girdėjusi.

B.: Iš pažįstamų taip, o pati – ne.

A.: Na, Jūs dirbate valstybiniame sektoriuje. Galbūt todėl?

B.: Gal, nors galiu pasakyti, kad valstybiniame sektoriuje lygiai tas pats. Jeigu tą pavyzdžiui darbo vietą nereikia konkurso skelbti, kad užimti, tai aš labai abejoju, kad paims moterį su vaiku.

A.: O tai kas turėtų pasikeisti tada Lietuvoj? Jau jeigu sakot, sunku moterims Lietuvoj. Ir darbą gauti, ir ieškant darbo tu ateisi, ir tavęs paklaus, kada ruošiesi gimdyti, kada ruošiesi tekėti. Tai kas turi pasikeisti Lietuvoj, kad ta situacija ar požiūris žmonių pasikeistų? Ar kažkokių teisinių priemonių? Ar ko?

B.: Gal teisinių ir reikėtų... Bet aš labai abejoju... Nu gerai, jeigu bus įstatymai, nutarimai kokie išleisti, tai gerai, bet aš labai abejoju, kad mes pakeisim nuostatą darbdavių. Aš tikrai labai abejoju.

A.: O tai taip, kaip yra, viskas taip ir bus per amžius, nesikeis?

B.: Ne, per amžius gal taip nebus (juokas). Gal mūsų gyvenimo lygis kai pakils, gal bus kitaip.

A.: Pavyzdžiui, mūsų gyvenimo lygis? Ta prasme?

B.: Bus didesni gal atlyginimai, gal dar kas nors, gal moteris... iš kitos pusės moteris gal tikrai norės daugiau eiti į darbą, o ne sėdėt namuose.

A.: Tai Jūs sakot, kad tai ir moterų kartu problema, kad jos nenori eiti į darbą?

B.: Yra tokių. Aš pažįstu. Aš pažįstu. Turiu keletą draugių, kurios jau kokie penkiolika metų tikrai nebedirba, ir jos nenori eiti dirbti, nes jų vyrai gerai uždirba.

A.: Bet vien dėl to, kad vyrai gerai uždirba?

B.: Taip.

A.: O jei, tarkim, gauti va tą eilinę pašalpą, kuri priklauso, auginant vaiką, ir tavęs joks vyras neišlaiko. Nes yra labai daug ir tokių atvejų. Tai ar lengva išgyventi iš tų pašalpų?

B.: Neįmanoma.

A.: Tai ką tada moteriai daryt?

B.: Reikia eit dirbt...

A.: O jeigu jos niekas nepriima į tą darbą? Nes ji turi vaikų.

B.: Čia užburtas ratas. (juokas) Vienos pradeda gerti, tampa asocialios, nes nemato išeities, o kitos kažkaip prasiskina sau tą kelią.

A.: O kaip Jūs žiūrit į tą idėją, kuri dabar taip reklamuojama: „Tėvystė veža“, ir vyrai imkite motinystės atostogas, ir tegu mamos dirba, o jūs sėdėkit namie ir auginkit vaikus, taip, kaip mes visą istoriją darėm?

B.: Kodėl gi ne? Jeigu vyras to nori. Bet iš kitos pusės jeigu mamytė maitina vaikelį, kaip jinai išeis į darbą? Reiškia vaikas liks be mamos pieno.

A.: O kai mama baiga maitinti?

B.: Tada visai nieko. Jeigu mama ne prieš ir tėvelis ne prieš, jeigu jie taip susitaria...

A.: Tai Jums atrodo, kad vyras, taip pat kaip ir moteris, gali pasirūpinti namais, sužiūrėti vaiką?

B.: Namais tai jis nepasirūpins. Ne. Aš abejoju, kad jis taip pasirūpins, kaip moteris. Tikrai abejoju.

A.: O kodėl? Negi mes tokie su vyrais skirtingi, kad niekaip mums čia neišeis sueiti ir...

B.: Bet tokių vyrų yra labai mažai, kurie galės padaryti, kurie nenorės paskaityti laikraščių, kurie nenorės pasižiūrėti televizoriaus, kurie turėtų prižiūrėti vaikus, sutvarkyti būstą, padaryti visai šeimai valgyti, išeit su vaiku į lauką... nu... tokių vyrų yra labai mažai.

A.: O argi moteris nenori paskaityt laikraščių, pažiūrėt televizoriaus...

B.: Nori. Nori. Aš labai noriu. Bet aš neturiu laiko...

A.: O kai grįžta vyras?

B.: (juokas) Aš irgi neturiu... Nes tada vyrui reikia irgi paruošti viską...

A.: Tai Jūs manot, kad namai yra grynai moters erdvė ir tikrai moters, ar ne?

B.: Ne, bet... Ne, aišku moteriai irgi labai norisi... nu aš tikrai labai noriu kur nors išeit. Bet aš to nepadarysiu, jeigu žinosiu, kad man reikia kažką padaryt namuose, tikrai niekur neisiu. Jeigu žinosiu, kad va vaikai neturės šiltos vakarienės ar dar ko nors. Aš tikrai niekur neisiu. Bet aš labai noriu. Aš tiesiog noriu atsigulti ir pamiegot. Bet aš vėl to nepadarysiu, jeigu yra kiti darbai.

A.: O tai kaip bus, kai Jūs išeisit į darbą? Jūs visą dieną dirbsit darbe, ir Jūs grįšit namo, ir vėl tie patys trys vaikai, gaminama vakarienė... Išeina antra pamaina...

B.: Taip, taip, taip...

A.: Ir Jums nieko?

B.: Sunku. Labai sunku. Kartais atsigulu miegot, pradėdau verkti, man labai savęs gaila... Taip ir buvo. Kai Bretas buvo mažas, jam sukako vieneri, aš išėjau į darbą, susitariau su darbdaviu, nes mano darbas prasideda nuo vienuoliktos, aš susitariau su darbdaviu, kad, galėsiu dirbti nuo aštuonių ryto, man tai leido, ir aš Olegą į darželį, auklė ateidavo apie aštuntą, aš reiškia į darželį, į darbą, iš darbo leikiu iš darželio pasiimu, namo, man reikia vėl susitvarkyt viską, sutvarkyt, valgyt padaryti ir padaryt kitai dienai. Ir taip kiekvieną dieną. Tai yra sunku...

A.: O jeigu va pavyzdžiui vyras visą laiką būtų namuose, o ne keliautų, kaip dabar keliauja, manote būtų lengviau?

B.: Aš nežinau... aš... nežinau, aš taip negyvenau, aš negaliu pasakyt.

A.: Bet vistiek. Jis kai grįžta, jis pabūna keletą mėnesių.

B.: Taip, pabūna.

A.: Ir kaip būna tada?

B.: Gerai būna (juokas).

A.: Na, Jūs vistiek turit daugiau laiko sau?

B.: Taip, aš turiu truputį daugiau, bet nedaug daugiau, o truputį.

A.: O grįžtant prie tos vyrų – moterų temos, link darbo, tai žodžiu, Jums atrodo ir Jūs esate susidūrusi su tokiais pavyzdžiais, kurie rodo, kad visgi ta diskriminacija moterų yra Lietuvoje.

B.: Yra.

A.: Yra ir įsišaknijusi? Ir netgi valstybiniame sektoriuje?

B.: Taip, taip...

A.: O galite kokį nors konkretų pavyzdį papasakoti?

B.: Nu mano viena draugė, tiesiog jinai ieškojo darbo, ir jinai nebuvo priimta, jai tiesiai šviesiai pasakė, kad jūs esat moteris, darbdavys taip pasakė, bet ten buvo privatus sektorius, ir jinai turi trijų metų mergaitę. Jai pasakė, mums tokios darbuotojos nereikia. Jai tai buvo pasakyta į akis.

A.: O ji po to niekur nesikreipė?

B.: Ne, kiek žinau, jinai niekur nesikreipė, jinai susirado kitą darbą.

A.: O ji sunkiai ieškojo darbo? Kiek jinai laiko ieškojo?

B.: Jinai neilgai ieškojo... nu gal keletą mėnesių tai tikrai.

A.: Šarlotė labai verkia...

Kol buvo išjungtas diktofonas, o pašnekovė tvarkėsi su vaikais, kalbėdama ji prasitarė, jog norėtų pakeisti darbą.

A.: Norit darbą pakeisti. O kur ieškotumėt?

B.: Mmmm... Norėčiau pagal specialybę (moteris studijuoja socialinį darbą).

A.: Socialinį darbą? O kokioj srity?

B.: Nežinau, turbūt... su vaikais nežinau, su vaikais man yra labai sunku...

A.: Bet juk savo tris turit... ir Jums sunku (juokas)

B.: Man jų labai gaila... Aš labai taip reaguojau, aš pradėdau verkti... aš nežinau, aš kai praktika buvo, tai aš nežinau, man tos visos asociacijos šeimos, tų vaikų gaila... ir man tiesiog...

A.: O tai kokioj tada srity?

B.: Nežinau... Tiesiog dar neapsisprendžiau... Nežinau, bet su vaikais nelabai...

A.: O kur ieškotumėt? Vistiek yra skirtingų būdų ieškoti darbo... Ar per darbo biržą, ar per skelbimus, ar savivaldybėse...

B.: Ieškočiau... savivaldybėse ieškočiau, per pažįstamus ieškočiau, nes taip yra lengviau susirasti darbą, čia kalbos nėra. Aš abejoju, ar darbo birža galėtų padėti... nežinau... Tikriausiai tai kreipčiausi į savivaldybę ir per pažįstamus pirmoj eilėj. O po to jeigu ten nieko, tai tikriausiai, kad tada gal į darbo biržą, kaip nors...

(diktofonas vėl buvo kuriam laikui išjungtas, nes respondentei vėl teko užsiimti vaiku; tuo metu ji ėmė kalbėti apie darbo vietos išsaugojimą mamoms)

B.: Reiškia, kad vieta turi būti išsaugoma iki trijų metų, ta prasme darbo vieta ... Bet niekur nėra parašyta, kad išsaugomos pareigos.

A.: Man rodos, yra parašyta. Kad išsaugoti vietą, o moteris grįžta arba į tą pačią poziciją, arba prilygstančią tai pozicijai, ne prastesnę, jeigu sutinka pati moteris.

B.: Taip, jeigu sutinka...Bet gerai, bet mano atveju, išeina taip, jeigu čia yra nu tikrai vienos pareigos ane? Nu direktorė. Aš grįšiu, aš ne iki metų grįšiu, po dviejų metų aš grįšiu. Jie gali išsaugot man tas pareigas, bet gali ir neišsaugot. Ir kur aš tada eisiu? Ką jie man gali pasiūlyti?

A.: O kaip jie neišsaugos?

B.: Pareigas ne. Jie man darbo vietą gali pasiūlyti būtent čia kultūros namuose. Bet ne direktorės pareigas.

A.: Bet tai jau bus žemesnės pareigos.

B.: Nu, taip.

A.: Bet jos negali būti žemesnės.

B.: Negali būti žemesnės. Nu tai ką, jie man, pavyzdžiui pasiūlyt gali kur nors dirbti kultūros namų direktore nežinau, kur nors Zujūnuose, visai kitoj pusėj rajone. Ane? Aš gi atsisakysiu. Nes aš neturėsiu tikrai galimybių ten dirbti. Tada turėsiu dirbti, namuose nebūsiu keturiolika – aštuoniolika valandų. Man ten nuvažiuot. Ooo vaikai? Ir čia viskas priklauso nuo administracijos. Ta prasme... nes aš buvau pas teisininkus, ir jie man taip paaiškino. Ir Rasa (bendra respondentės ir autorės pažįstama – aut. p.) buvo, pala, su pirmu ar antru, su pirmu vaiku kai buvo. Jinai norėjo iki trijų metų būti su vaiku. Tiesiog nuvažiavo pas teisininkus, jai taip paaiškino. Va kame reikalas.

A.: Taip išeina, kad reikia grįžti anksčiau, nei vaikui sueina trys metai? \

B.: Iki metų. Iki metų yra išsaugomos pareigos. O po to... jeigu pavyzdžiui kokia didelė gamykla, nu tai ten vietų visai gal ir nieko, rasti tą darbą, bet kaip mes čia dirbam keli žmonės, tai ką jie man gali pasiūlyt? Jie man čia nieko nepasiūlys.

A.: O atlyginimas irgi bus mažesnis, jei žemesnės pareigos?

B.: Jeigu kitose pareigose, aišku gali būti mažesnis.

A.: O jeigu ne paslaptis, kiek Jūs gaudavot iki šiol algos?

B.: Paskutiniu metu tai nuo pavasario į rankas 713. Kai atėjau dirbti, aš čia beveik jau 10 metų, tai atėjau dirbti buvo atlyginimas 360... ilgai buvo. Paskui 420 buvo, tiesiog kaip tas minimalus kaip augo, tai ir mums augo... O iki va šito va buvo 550. Šiaip visai neblogai, kai čia vietoj dirbi, tų išlaidų tokių neturi... Bet labai sunku, nes čia pat dirbi... čia pat gyveni... vis tie patys žmonės... tai tiek.

A.: Ačiū Jums labai.

5 interviu. Inga, 23m., Vilnius, pokalbio trukmė 47 min.

Autorė: Tavo vardas?

Inga: Inga.

A.: Koks yra tavo amžius?

I.: Dvidešimt trys.

A.: Išsilavinimas ir įgyta profesija?

I.: Tai nebaigtas mano aukštasis dar. Molekulinę biologiją studijuojau ketvirtam kurse. Tai taip išeina, kad vidurinis dar tikrai (juokiasi).

A.: O ar esi ištekėjusi?

I.: Netekėjusi aš.

A.: Bet gyveni su vyru?

I.: Jo.

A.: Vaikutį turi vieną. Ir kiek jam yra laiko?

I.: Pusantrų metų.

A.: O jei ne paslaptis, kokios yra tavo pajamos per mėnesį, neskaitant vyro pajamų?

I.: Tūkstantis šimtas. Tai čia alga. O šiaip su viskuo grynai mano yra tūkstantis trys. Nes gaunu aš dar iš universiteto. Ir dar jis (sūnus - aut. p.) gauna devyniasdešimt tris.

A.: Mhm, o kartu su vyru?

I.: Su vyru kartuuuu... Du ir tūkstantis trys šimtai, tai trys trys.

A.: Taip, tai tu dabar dirbi.

I.: Mhm.

A.: O prieš gimstant vaikui?

I.: Irgi dirbau.

A.: O kur tu dirbai tada?

I.: Dirbau barmene prieš gimstant restorane Neringos. Tai va. O paskui išėjau į dekretą, mano tą įmonę pardavė, kol aš buvau dekrete, ir nebeturėjau, kur grįžti. Tai pakeičiau viską apskritai. Jau kai grįžau po jo į darbą, tai jau kitur, nes nebeturėjau, kur pareiti.

A.: o ką reiškia, nebeturėjai, kur pareiti?

I.: Nu ta prasme, jie pardavė tą restoraną, liko ta įmonė, kurioj aš dirbau, bet man nebuvo tiesiog sąlygų jokių, jie neturėjo man pasiūlyti pareigų, nu ta prasme, aš galėjau ten reikalauti kažko, bet aš realiai nieko nebūčiau gavusi. Jie tiesiog pasakė: „Mes neturim tavo pareigų, gali eit į žemesnes“. Tik su tuo pačiu atlyginimu, tikrai aišku, neoficialiu, nes ten per pusę mokėjo, gali eit į žemesnes pareigas, bet aš nenorėjau.

A.: Tu tada, kai ieškojai darbo patį pirmą kartą, tau kiek laiko užtruko jį surasti?

I.: Iš tikrųjų tai, kaip ir jį per pažintis taip gavau, tai aš tiesiog užsimaniau, man ten tetis dirbo ir reikėjo tuo metu padavėjų, nes aš nuo padavėjos pradėjau, ir taip vat priėmė vasarą. Vat aš kažkaip po pirmo kurso pagalvojau, kad vasarai reikia padirbt, o paskui ir likau ne tik vasarai (juokiasi).

A.: O dabar kai jau vėl ieškojaisi darbo?

I.: O dabar... aš šiaip ieškojau nuo pusės metų, kai jam suėjo... tai kokių pusės metų gal reikėjo. Ta prasme, aš ėjau ten pabandyti ir į kitas vietas, bet man tiesiog nelabai patiko, tai aš kažkur po pusės metų radau, va kur čia dabar dirbu.

A.: Ir koku būdu tu ieškojai?

I.: Internetu daugiausiai. Tiesiog per skelbimus. Ir CV tada siuntinėjau ir tiesiog laukiau, kol paskambins.

A.: O kas su juo (su sūnum – aut. p.) būna, kol tu dirbi?

I.: Arba mama, arba vyras.

A.: O apie darželį negalvoji?

I.: Galvojau, kai suėjo metai. Buvau užrašius ir nuvedžiau, nes ir galvojau, prasidės mokslai, kad vis tiek reikės. Nes ir mama dirbo, tai galvojau, kad dar nebus kam pažiūrėt, bet jis per mažas buvo. Mes paėjom gal savaitę kokią... Kažkaip mačiau, kad jam labai stresas. Nu jiem gal visiem stresas, bet kažkaip pagalvojau, kad jis dar per mažas. Nes jam ir garsai dar ten... ten žinai, kiekvienas vaikas su savais žaislais atėjęs, pasiėmęs triukšmauja, tai jisai taip... matėsi, kad jam ten nelabai. Kažkaip paskui pakalbėjom su mama, kad jinai nebedirbs ir galės šiek tiek pažiūrėt, tai dabar stengiamės susiderint. Arba vyras, arba mama jau tada.

A.: O kai trys metai sueis?

I.: Tai aš jau galvoju dabar vat nuo birželio. Jam bus du metai ir du mėnesiai. Tai galvoju pabandyti leisti.

A.: O lengva čia aplinkui surasti darželį?

I.: Nu kažkaip pas mus čia į darželį va kur mum priklausom pagal gatvę, tai priėmė normaliai, tiesiog reikėjo, kad mes gyventume čia toj gatvėj, ir jie atseit privalo mus priimti. O į tą, kur anksčiau buvau užrašius, tai čia toliau nuo mūsų, mum jisai nepriklausė, bet priėmė... ai, aš su kyšiu nuėjau pas ją. O čia normaliai, čia kadangi gyvenam šitoj gatvėj, priklausom jiem, tai užrašė. Tik vat nežinau, kaip su priėmimu. Nes užrašyt užrašė, bet sakė, kad irgi labai daug vaikų yra, bet aš manau, kad turėtų kur priimti.

A.: O dabar grįžtant prie to, kaip tu ieškojai darbo po to, kai jisai gimė. Niekas tavęs niekad nepaklausė, kaip su vaiku darysi? Ar neturėjai problemų va dėl to?

I.: Klausė... Klausė visi iš tikrųjų. Bet aš neslėpiau, kad turiu vaiką, iš karto įrašiau į savo CV. Tai aš sakiau, kad močiutė bus. O taip kažkaip niekas... O taip, kad atsakytų dėl vaiko tai nebuvo.

A.: O pirmam darbe kai dirbai, kai pasakei, kad laukiesi, kaip sureagavo viršininakai?

I.: Mmm... nežinau. Direktorė tai pasveikino, o daugiau ir nebuvo. Pas mane viena buvo, ta prasme, kaip viršininas vienas tiktai direktorė ta. Aš jai pasakiau gan anksti net, nes vis tiek galvojau, kad jai turbūt reikia pasiieškoti, kas pakeistų mane, tai nieko, tik pasveikino (juokiasi). Ir buvo dar tas išleistuvių vakaras, būna toksai kalėdinis pas mus. Tai irgi labai norėjo, kad sugrįžčiau, nes aš jau buvau į dekretines išėjusi, tai labai siūlė, kad pareičiau, kad neužsisėdėčiau namie, bet kadangi kai pardavė, tai nieko ir nebeliko tenai. (juokiasi) Pati turbūt nesitikėjo, kad ten viskas taip bus. Kad nebebus jau nieko.

A.: O ar tu negalvoji, kai pabaigsi mokslus, keist darbą?

I.: Tai aš va dabar dirbu: parą dirbu, tris laisva. Ir šiaip labai sunku tą parą išsėdėti. Ir kažkaip aš nenoriu ateity naktinį darbą dirbti (juokiasi). Tai aš dabar ir galvoju, kad dirbu tik todėl, kad lengviau susiderinti man su vaiku ir su mokslais. O paskui tai tikrai galvoju pakeist kažką.

A.: O kur ieškotum?

I.: Nežinau net. Su mano specialybe mane nelabai tenkina atlyginimas. Tai aš net nežinau. Iš tikrųjų tai nežinau. Reikės turbūt žiūrėti, kaip bus, nes... (paузė) aš nežinau, ar mane kas nors priims aukščiau, ar reikės gal čionai dabar kur dirbu ieškot. Kažką bandyt. Turėsiu diplomą, gal... pasiūlys ką nors geriau (juokiasi).

A.: Tai tu aukščiau nori?

I.: Mhm.

A.: O kaip tu įsivaizduoji tą aukščiau?

I.: Nu, aš kai dirbau daugiausia su ta maitinimo paslaugų sfera, ir anksčiau kai dirbau restorane, tai vis tiek aš ten ir administratores pavaduodavau taip va. O dabar pas mus yra irgi viešbuty, kur dirbu, tai irgi yra kavinė. Nežinau, gal kavinės kokia vadove. Nežinau net.

A.: O savo ko nors neplanuoji kada nors turėti?

I.: Nežinau net, pas mane tokių idėjų nekyla... kad kažką tokio padaryti, kad iš to uždirbt pinigų. Nežinau, kol kas bent jau tai ne. Ta prasme, neturiu tokios svajonės, arba gerų minčių.

A.: O jeigu tu galvoji, tarkim, apie vadovaujantį darbą, vis tiek jis atima nemažai laiko. Manai, kad tu gali derinti ir vaiko auginimą ir tokį darbą?

I.: Ką aš žinau... (pauzė). Vis tiek jau gal bus truputį vyresnis, jis eis į darželį, aš eisiu į darbą. Jis kaip ir irgi eis į darbą (juokiasi), vis tiek, visi vaikai eina.

A.: O tu sakei, kad kartais jį prižiūri vyras. Kiek maždaug laiko vyras praleidžia su juo?

I.: Vyras kadangi dirba irgi naktinį darbą, tai jisai dienos metu. Jeigu jam niekus nereikia, tai... nu kaip... nes aš į paskaitas važiuoju dieną, o mama tai dažniausiai pabūna, kai aš einu dirbti. Tarkim, kai reikia man visai parai išeiti. Nes mum kartais sutampa, kad ir vyrui naktį reikia, ir man naktį reikia. Tai mama pas mus tada pabūna. O šiaip dienos metu, kai aš į paskaitas važiuoju, tai vyras dažniausiai.

A.: Žodžiu, jis gana daug laiko su juo praleidžia.

I.: Nu nemažai (juokiasi). Tikrai nemažai.

A.: O jam nekyla problemų su sauskelnėmis, namų ruoša, maisto gaminiu?

I.: Nežinau, čia gal jo reikia paklaust (juokiasi). Bet ne, jis toks labai šeimyniškas, aš net kartais pati stebiuosi, kad jam yra nesunku ten padaryti valgyti ar išeiti su vaiku į lauką. Ir taip kažkaip... jam tai natūralu. Va tai dar gerai, sakau vat, kad toksai darbas. Nes anksčiau tai jis irgi kitą darbą dirbo, nes mes toj pačioj įmonėj dirbom, kai susipažinom, tai jisai dirbdavo kažkaip ten po tris dienas. Tris dirba, tris laisva. Tai taip išeina, kad jis nuo mažų dienų būdavo po tris dienas laisvas ir nuo ryto iki vakaro va taip padėdavo. Priprato gal (kalba su vaiku). Va šiandien irgi močiutė buvo su juo. Bet šiaip močiutės tas toksai auklėjimas tai truputį, nelabai gerai... (juokiasi) Vyras tai toks vis tiek griežtesnis, jisai nu neleidžia taip, o močiutė tai kaip ir močiutės. Paskui iš tikrųjų sunku susišnekėt su vaiku. Net nežinau, ką jinai daro, nes aš nebūnu tada, bet turbūt, kad viską leidžia. Nes visur paskui lipa: ir virtuvėj jam kartu reikia, ir skalbti ir visko (kalba su vaiku).

A.: O šiaip iš principo tu esi kada nors girdėjusi arba susidūrusi su tuo, kad nepriima į darbą dėl to, kad tu esi jauna mergina, arba dėl to, kad tu esi mama?

I.: Nu šiaip nesu dar buvusi pati dar tiek daug tuose pokalbiuose, bet man pačiai tai tikrai neteko susidurti. Gal čia labai dar priklauso nuo tų pareigų ir nuo to užimtumo, kiek reikės darbo... man atrodo, tos bijo tų visų vaikų, kurios jau atsakingesnį darbą dirba. Gal. Net nežinau, iš tikrųjų. Man tai nėra tekę susidurt. Bet visos draugės, kurios yra panašaus amžiaus vaikus, ir irgi jau dirba. Tai jos irgi kažkaip normaliai įsidarbino. Sakau, nėra gal tas toks, pareigos nėra labai svarbios. Tiesiog, nu net nežinau, Aišku, kiekvienos pareigos yra svarbios, bet nu nėra gal tokios atsakingos... Vat yra nustatytas darbo laikas, tam tikros darbo valandos, va kaip a atidirbu parą ir viskas. Ir aš per savo laisvas dienas esu laisva. Aišku, jeigu aš dirbčiau kokį vadovaujantį darbą, kur aš būčiau už daug ką atsakinga, tai turbūt ir nebūtų tos darbo valandos normuotos, aš turbūt irgi sėdėčiau tuos viršvalandžius... (pauzė).

A.: Tai žodžiu tu niekur nesi nei girdėjusi, nei pati susidūrusi su tokiais atvejais.

I.: Nu nelabai iš tikrųjų... Sakau, dirba visos draugės... Bet gal jos nepasakoja tiesiog... Nes va sakau, aš dabar turiu irgi kolegę vieną, tai irgi turi mergaitę metų... Daug aš tokių pažįstu...

A.: O kaip tau atrodo, ar yra vyriškų darbų ir moteriškų darbų? Į kuriuos geriau priimti vyrus arba į kuriuos geriau priimti moteris?

I.: (pauzė) Nu gal ir yra... Kokius griovius kasti ar traktorius vairuoti gal vyrams geriau (juokiasi).

A.: Ar tu tai sieji labiau su fizine jėga ir ištvirme?

I.: Mhm.

A.: O kas reikalauja proto, tai tiek moterys, tiek vyrai gali vienodai dirbti?

I.: Nu jo.

A.: O kas geresni vadovai: vyrai ar moterys?

I.: (pauzė) Tai kad neišskirčiau. Yra ir tų ir tų gerų. Ir tų ir tų gal tarp tų (juokiasi). Nežinau. Nu aš turėjau moterį, dabar turiu vyrą. Tai jeigu iš tų dviejų pavyzdžių imti, tai man su vyru yra lengviau, kažkaip paprasčiau...

A.: O kuo jis kitoks, kad taip yra?

I.: Nu aš galvoju, kad gal čia ir nuo charakterio priklauso, nes... kažkaip su juo yra lengviau susitarti ir lengviau yra suprasti, ko nori. O ta pirmoji vadovė... (pauzė) nežinau, ne taip paprasta gal buvo, o gal nelabai supratom, ko jinai nori, o gal neišsakydavo iki galo... O gal čia dar priklauso ir nuo to, kad... kad skirtingos lytys gal kitaip... Ta prasme, kitaip reaguojam (juokiasi). Net nežinau.

A.: Mhm. O šiaip bendra situacija Lietuvos, kaip tu manai, moterims, ypatingai su vaikais, joms yra labiau lengva, ar labiau sunku?

I.: Nu, iš savo pavyzdžio žiūrint, tai man sunku iš tikrųjų ir dirbt, ir mokytis, ir vaiką turėt, nes... (pauzė) Nes dirbi tam, kad kažką galėtum vaikui duoti kažką geresnio, ir sau, aišku, kad laisvalaikį kažkokį turiningesnį turėtum, ir šiaip dar dėl mokslo, kad, pavyzdžiui, nėra... nu kaip čia dabar pasakyt... Duoda aišku, kaip pasakyt, tas akademines, iki kol vaikui sueis tie trys metai, bet... šiaip tokios paramos... Dabar galvoju net, kokią čia paramą galėtų besimokančiom mamom teikti... Nu kokios... universitete galėtų sugalvoti darželį... kad vaikas šalia būtų. Nu ta prasme, vis šokia tokia pagalba, ir gal pačiai lengviau ramiau būtų, nes... Pavyzdžiui, apie tokią auklę, kodėl va čia vyras su mama taip plėšosi... nes nu kažkaip, palikti pas save namie svetimą žmogų su savo vaiku... Nu toks variantas man nepriimtinas yra. O jeigu ten būtų darželis, tai viskas šalia, gal būtų smagiau... Nu net nežinau, iš tikrųjų. Bet sunku, aišku, sunku. Kas man, pavyzdžiui, gerai, kad man labai padeda vyras. Nes nu, ta prasme, mes neskirstom taip, kad aš esu moteris, ir vaikas yra mano, nes vaikas yra abiejų. Ir jis iš tikrųjų labai daug laiko praleidžia su juo, o man tai labai padeda. Bet šiaip aš galvoju, kad turbūt pas mus yra sunku. Nes vis tiek, jeigu moteris turi vaiką, jinai sėdi su vaiku, turbūt užmiršta kažkuriam laiko tarpui apie visas karjeras, apie viską, ir... Gal dar nuo moters priklauso. Bet aš... nu dar turbūt... Gal dabar jau keičiasi, bet kaip anksčiau buvo, tai vyrai siekia karjeros, o moteris vaikus prižiūri... Gal dabar šiek tiek ir keičiasi viskas. Ir tos pačios moterys gal šiek tiek keičiasi...

A.: Tu manai, kad pačios moterys turi pasikeisti, kad būtų lengviau? Ar kas nors dar turėtų iš principo keistis?

I.: Turbūt kad pačios turi kovoti, nes niekas kitaip nesikeis. Nu gal valstybė kažkiek tai turėtų padėti. Bet tai... nu ar kažkas kažką daro?... Gal daro, bet turbūt moterys pačios turi kažko norėti ir kažko reikalauti, kad kažkas kažką galėtų padaryti...

A.: Aš esu kalbėjusi su daugiau moterų, ir esu pajutusi tokia tendenciją, jog vyrauja nuostata, jog „čia yra šeima, o čia yra karjera, o tu turi rinktis, nes tu negali turėti abiejų“. Ir šeima vienaip ar kitaip turėtų būti prioritetas, jei turi vaiką, turėtum būtent jam skirti visus tuos tris metus. Ką tu apie tai manai?

I.: Nežinau (pauzė). Nu nežinau, aš tai negalėčiau va taip sėdėt. Nes va tie vat metai, tai yra, net daugiau, nes, pavyzdžiui, nuo dekreto, iki... nu metai kažkur tai ir keturi mėnesiai, kai aš buvau namie. Man, pavyzdžiui, kuo toliau, tuo būtų sunkiau išeiti... Į tą patį pokalbį nueiti. Kažkaip pradedi jaustis nuvertinta. Nes kažkaip sėdi namuose, tas vaikas... nu kažkaip nei tobulėji, nei ką. Paskui labai sunku turbūt. Vėl ateiti ir save gražiai pateikti prieš darbdavius. Nežinau.

A.: O pats buvimas namie su vaiku, ar tai nėra sunkus darbas?

I.: Sunku. Nu kaip, sunku ir linksma kartu (juokiasi). Bet nu tiesiog, sakau, kad per mažai gal tu turi to bendravimo. Nes bendrauji su tom pačiom mamom, su kuriom kieme su vežimėliais susitinki, su mažais vaikais, apie tuos pačius mažus vaikus (juokiasi). Ir tiesiog... O, pavyzdžiui, vis tiek tas visas darbas, viskas, tobulėji ir... Jeigu tris metus užsisėdėt, tai manau, paskui būtų labai sunku grįžti, įsivažiuoti. (pauzė) Nors, aišku, aš ir pati norėčiau skirti tą visą laiką jam, tuos tris metus tam vaikui skirti, pati išsiauklėti, kad paskui dėl kažko nereikėtų

nieko kaltinti, kas čia ką ne taip padarė... Bet tas noras irgi keičiasi su tuo noru dirbti ir išeiti kažkur į žmones, pabendrauti.

A.: Mhm. O kiek maždaug per mėnesį išeina pinigų vaiko išlaikymui?

I.: Visi (juokiasi). Nu... šiaip išeina daugiausiai tai ant maisto, o taip grynai ant vaiko, tai net neskaičiau niekada... Ką aš žinau...

A.: Na, tarkim, sauskelnės, mišinukai, rūbai, batai, žaislai, vaistai, vitaminai, lovelės, vežimėliai ir taip toliau.

I.: Nu tuoj, primesim. Pavyzdžiui, žiemai pirkom batus, kombinezoną, nu tai čia sezonui kaip ir gautysi ane, toksai, sakykim, paskaičiavimas. Nu kokia... (pauzė) Sauskelnės apie šimtą litų per mėnesį, nu daugiau tai nežinau. Mes taip skaičiavom, kad mum trim per mėnesį maistui išeina tūkstantis litų. Tai kiek iš to tūkstančio vaikui? Trečdalis? Nu mažiau, aišku. Tai jeigu sauskelnės šimtas, maistas kokie du, tai trys – keturi šimtai gal. Kažkur. Nu jeigu rūbus perkam, tai daugiau, aišku, šiek tiek. Nežinau, žinok, tiksliai. Neskaičiau (juokiasi). (Kalba su vaiku).

A.: O jei, tarkim, būtų taip, kad tu turi vaikiuką, esi be vyro ir neturi darbo. Ir gauna jis dabar tuos devyniasdešimt tris litus per mėnesį. Ar tai yra įmanoma kažkaip išsiversti?

I.: Nea.

A.: Tuomet vis gi turi eiti ieškoti darbo.

I.: Jo, turi vis tiek dirbti, be tai, jeigu aš, pavyzdžiui, dirbčiau už tą tūkstantį šimtą, ir aš neturėčiau vyro, tai tada turėčiau turbūt samdytis auklę. Tai aš tada nežinau, ar liktų po jos... gal kažkiek ir liktų pinigėlių, bet labai nedaug. Tikrai nelabai kas. Tai aš neįsivaizduoju, kaip moterys iš tikrųjų vienos gyvena su vaikais, kuriom dar ypač niekas nepadeda.

A.: Ačiū labai.

6 interviu. Kristina, 17m., pokalbio trukmė 30 min.

A.: Taigi, tu esi Kristina. Ir kiek tau yra metų?

K.: 17

A.: O vaikas gimė prieš...

K.: Prieš pusantrų.

A.: Vadinasi, kai tu gimdei tau buvo...

K.: Šešiolika skaityk, nu be vieno mėnesio.

A.: Ir vaikas buvo planuotas, ar ne?

K.: Šiaip planuotas buvo, čia taip iš tiesų... nu bet kaip ir planuotas...

A.: O tavo... na vis tiek, esi netekėjusi, bet ar kažkokį turi naują draugą, arba...

K.: Dabar ne.

A.: Ir tu dabar ką veiki? Ta prasme, mokaisi?

K.: Jo, mokausi. Aš vakarinėj. Baiginėju dabar vienuoliką klasę. Pagal metus.

A.: O toliau ką veiksi? Stosi kažkur toliau?

K.: Jo, stosiu. Turbūt į neakivaizdinį, ieškosiu darbo.

A.: Mhm. Darbo ieškosies. O kur tu jo ieškosi?

K.: Nežinau, iš tiesų, kur bus galimybės, arba kažkur galvoju... ta prasme konkrečiai galvoju pagal drauges... arba saldainių fabrike, arba kažkur padavėja... Maždaug pagal valandas kad man tiktų. Kad ir su vaiku galėčiau derint, ir su mokslais.

A.: Aha. Ir tu ieškotum kaip: ar per darbo biržą, ar per pažįstamus, ar tiesiog eitum ir...

K.: Eičiau ir neščiau savo CV iš tikrųjų.

A.: Ir manai, lengva būtų?

K.: Nu... ne labai iš tikrųjų, bet.. per darbo biržą tikrai kažko negalvoju. Bet per pažįstamus kažkur gal kažkas žino, kad reikia iš tiesų darbuotojų... nebent taip. O per darbo biržą tai... ne labai.

A.: Nepasitiki darbo birža?

K.: Ne tai kad nepasitikiu, bet man atrodo kažkaip... nesusirasčiau nieko tinkamo man. Nežinau.

A.: Žodžiu tau tinkamas darbas būtų arba padavėja, arba...
K.: Nu panašiai. Iš tos srities, kur aš galėčiau maždaug susiderint laiką.
A.: O ką studijuoti norėtum?
K.: Studijuot dar nežinau iš tikrųjų... administravimą galvojau, bet kažkaip nežinau, bankininkystę, toj srity maždaug kažkas.
A.: O tavo pažymiai neblogi, kiek girdėjau?
K.: Geri.
A.: Ir jei ne paslaptis, kokios tavo pajamos per mėnesį?
K.: Mano pajamos... mano pajamų nėra, yra vaiko pajamos, o vaiko pajamos 500 litų.
A.: Tai čia pašalpa dėl to, kad tu esi viena mama, ar kaip?
K.: Čia yra alimentai, yra iš savivaldybės tas, kas kiekvienai motinai priklauso tie 93 litai, ir dar papildomai tai, kad vieniša motina.
A.: O kiek tas papildomai?
K.: Už vieniša ten dar kaip ir nepilnametė dar skaitosi, tai 106 litai su centais, nežinau, kiek ten tų centų.
A.: O alimentus lengvai išsiprašei?
K.: Alimentus išsiprašiau... nu lengvai... ten ta suma 300 litų iš tiesų... nu šiaip lengvai. Nemaloniai gana, bet lengvai.
A.: O per teismus reikėjo pripažinti tėvystę ir alimentus?
K.: Ne, tėvystė buvo pripažinta nuo pat gimimo, kadangi reikėjo kai vaiko gimimo liudijime įrašyti, kas yra tėvas, mes nesusituokę, ejom pas notarę, jisai pasirašė, ta prasme sutiko tai, kad jisai yra vaiko tėvas, ir tenai jau buvo sutvarkyta, kadangi gimimo liudijime yra parašyta, kas yra tėvas, tai tenai problemų jau nebuvo.
A.: Bet visgi dėl alimentų reikėjo per teismą?
K.: Per teismą reikėjo. Kadangi neišėjo gražiuoju susitart iš tiesų, o tuo labiau galima tam momentui gražiuoju susitart, o po to po metų po dviejų nežinai, kas bus, ten gali pasikeist nuomonė, ir jau... per teismus oficialiai...
A.: Ir anksčiau tu niekada nedirbai?
K.: Nu šiaip ne.
A.: Ir dar iki šiol niekada nemandei įsidarbinti?
K.: Bandžiau.
A.: Bandyti?
K.: Bandžiau. Bet dabar pas mane išėjo taip, kad pagal valandas niekur nesusiderinau. Ir amžius, ir tuo labiau man pusė etato išsina po pietų dirbt... ir nesusiderina... ir nieko neišėjo.
A.: O kur ieškojai?
K.: aš buvau...kavinėse pagrinde padavėja.
A.: Ir tikrai dėl darbo valandų neišėjo?
K.: Ir dėl valandų... dėl amžiaus kai kur buvo problemų, bet...
A.: Dėl to, kad nepilnametė?
K.: Taip. Ne visur, aišku, bent vasarą kur žiūrėjau tai normaliai, tikrai kad dėl valandų. Nesusiderinau ir viskas.
A.: Ir tu irgi tiesiog ėjai tiesiai į tas kavines, ir sakei, man reikia darbo?
K.: Ta prasme kai kur buvo, dirbo draugės, ir ten iš tiesų reikėjo tų padavėjų, bet tiesiog ta prasme neišėjo...
A.: O kaip tu galvoji, ar tau bus, jau po to kai tu baigsi mokslus, kai tu jau norėsi normalaus, kvalifikuoto darbo, ar tu manai, kad bus sunku susirasti darbą dėl to, kad tu turi vaiką.
K.: Ne.
A.: Nemanai?
K.: Ne. Vaikas jau bus paaugęs iš tiesų, bus darželis ir mokykla po to, ne manau, kad iš tiesų bus sunku. Kažkaip derinsiuos ir pati. Reikės ten ir auklę kažkokią vat... Gal tas kažkiek bus sudėtinga, bet viską galima suderinti.

A.: O šiaip tu esi girdėjusi kur nors, na nesvarbu, iš draugijų, iš pažįstamų, kad tarkim ateini ieškotis darbo, jau ateini į pokalbį, o tau pasako, žinai, kiek tau yra metų, kada tu gimdysi, kai tu gimdysi, tave reikės išleisti motinystės atostogų, tavo vaikas paskui sirgs, tu turėsi išeiti, ir žinai, mums tokio darbuotojo gal ir nereikia.

K.: Taip, girdėjusi esu, iš tiesų.

A.: O iš ko ir ar dažnai girdi?

K.: Pora kartų buvau girdėjusi iš poros draugijų, nes tas buvo... Maždaug: „Ai tai tu čia negalvoji pastot?“ - „Nu nežinau, kaip čia išeis“. Ir... į amžių pažiūri, kad turi ten sakykim vyrą, ir vaikų nėra, tai ir nenori priimt. Nes reikės paskui išleisti.

A.: O kokių darbų jos ieškojo? Ta prasme, kur joms taip atsakė?

K.: Čia buvo parduotuvėse ir vienai buvo, jinai vertėjos darbo ieškojo, ar ne? Bet kažkur firmoj jinai ieškojo. Aš dabar net neatsimenu.

A.: Vadinasi, problema yra, ar ne?

K.: Yra kažkiek, jo.

A.: O kaip tau ta idėja, kuri dabar tiek reklamuojama, kur plakatai mieste – tėvystė veža?

K.: Tėvystės atostogos? Nežinau... iš tiesų pagal kiekvieną žmogų žiūrima. Iš dalies tai yra įmanoma, bet manau, čia reikėtų šeimai žiūrėt, pagal šeimos galimybes, pagal šeimos pajamas, nes pinigai šiaip jau reikalingi, kada yra vaikas. Ir jei iš tiesų yra geriau, kada motina dirba, tai galima.

A.: O tu manai, kad tėvas, taip, kaip ir mama gali pasirūpinti vaikeliu, gali prižiūrėt, kad jis laiku miegot nueitų, kad jis laiku valgytų, tuo pačiu sutvarkyti namus, paruošti valgyti...

K.: Gali. Tikrai gali. Pas mane yra pažįstamas, kuris su tuo vaiku, net su dviem vaikais, nes žmona išėjo, paliko jį su tais vaikais, ir jisai augina tuos vaikus, jisai dirba, ir tuos vaikus prižiūri. O tie vaikai prižiūrėti pilnai. Namai prižiūrėti, viskas padaryti. Vyras gali, tiktai, žiūrint koks vyras. O tuo labiau jeigu prispiria, tai... jeigu, aišku vaikas planuotas, jeigu vaikas reikalingas, ir jeigu jisai nori ir myli.

A.: O jeigu, tarkim, va tu dabar būtum tokioj situacijoj: tu būtum dirbusi, ir paskui tu išeini tu motinystės atostogų. Ar būtų lengva sugrįžti atgal į darbą?

K.: Nemanau, iš tiesų. Per tas motinystės atostogas iš tiesų... ilgas laikas. Jau ir pačiam, ir darbuotojai iš tiesų kiti jau surasti būna į tavo vietą, po to jau žiūrint.

A.: Bet teisiškai tau turi išlaikyti tą vietą.

K.: Taip. Bet ne visada tas yra išlaikoma. Ir žinau, kiek jau buvo ir duota suprast ir... šiaip. Arba grįžti į kitą darbo vietą, ta prasme ne į tą pačią. Čia per pažįstamus kiek žinau.

A.: O tu pati, neslėpkim, esi jauna mama. Ar tu susilaukei kokių nors reakcijų iš aplinkinių. Vis tiek turėjo būti ir paskalų ir...

K.: Oi, buvo. Šiaip pagrinde tai buvo: „Vargšė, kaip čia taip...“ Nu iš tiesų visi gailėjo. O antras dalykas, kad netikėjo, kad čia buvo ir... mokiausi, tai mokytojų buvo reakcija, kad nieko nepasieksi, niekur nenuėisi, kad nieko nepadarysi... Daug. Ir pagrinde neigiamos reakcijos.

A.: Ir tik neigiamos?

K.: Pagrinde šiaip jau jo.

A.: O išvis ar buvo, kas apsidžiaugė, be tavęs ir partnerio? Ar buvo tokių žmonių, kurie apsidžiaugė?

K.: Kas apsidžiaugė? (pauzė) Gal pora tų žmonių, kurie ten buvo artimiausi reiškia draugai, ar dar kažkas, kurie suprato. Kiti ne – arba išgąstis, arba tiesiog neigiama reakcija. Tokia... smerktina...

A.: Ir visi vienbalsiai kartojo, kad tu niekur nenuėisi, nieko nepasieksi su vaiku?

K.: Jo, jo. Nieko tu nepadarysi, gyvenimas sulaužytas, gyvenimas... vos ne sustoja vietoj, čia laužai sau gyvenimą, kur tu su vaiku dėsies.

A.: Bet tu dabar mokaisi. Ir kaip tau sekasi?

K.: Gerai. Labai gerai.

A.: Ir tu spėji?

K.: Aš spėju. Ir atsimokau, ir papildomai, ir ką reikia. Ir visi renginiai ant manęs, ir klasės reikalai... spėju.

A.: O Aivaras (sūnus – aut. p.) tuo metu būna su mama tavo?

K.: Su mama. Jeigu, aišku ne mama, tai... nes būna tokių atvejų, kai iš tiesų nėra tos mamos šalia ir nėra, kas pažiūrėtų, tada jau nei mokslų, nei nieko.

A.: Tai tau pasisekė, kad turi mamą.

K.: Taip, labai pasisekė. Be mamos niekaip.

A.: Jei jau mes pripažinome, kad ta problema yra, kad nepriima jaunų į darbą mamų, ar būsimų mamų... tai ką Lietuvoj reikėtų keisti, kad taip nebūtų, kad moterims būtų lengviau įsidarbinti, kad jas skaitytų, kaip lygiavertes darbuotojas, kad jos tiek pat uždirbtų, kiek vyrai?

K.: Nežinau. Pagal įstatymus šiaip jeigu žiūrint tai šiaip viskas leistina, viskas normaliai, bet gal turėtų būt... gal turėtų būti padaryta taip, kad jeigu nepriima, jeigu nežiūri, ta prasme... nu griežčiau biškį. Ta prasme, leidžia, čia parodyta, kad gali įsidarbinti, bet tas yra parodyta ir taip lyg geranoriška paslauga motinom, paslauga jaunom ar būsimom motinom. O tas turi, nežinau, būti kaip ne paslauga, o tas turi būt privaloma, ir darbdaviams ir šiaip.

A.: O kaip tu manai, kas yra geresnis vadovas? Vyras ar moteris?

K.: Geresnis vadovas?

A.: Taip. Nesvarbu, firmos, įstaigos, organizacijos, valstybės...

K.: Moteris (juokas) aš manau.

A.: Moteris? Kodel?

K.: man atrodo, kad moteris šiaip objektyviau viską vertina.

A.: Manai, objektyviau. O vyrai visada sako, kad moterys yra emocijų įsikūnijimas, ir jos nieko negali objektyviai vertinti.

K.: Ne būtinai, iš tiesų, moteris, jau kai eina ten, kur eina, ji turi žinoti, ko ji siekia, ir ko ji ten nori. O emocijas palikti kažkur šalia.

A.: Visgi, jei tu sakai, kad moterys yra geresnės vadovės, tai kodėl vadovai daugiausiai būna vyrai?

K.: Čia jau žmonių požiūris. Čia jau Lietuvoj požiūris. Kad vyras turi, gali, vadovauti.

A.: Ar sakai, kad tai yra stereotipai?

K.: Taip. Čia nuo senų laikų jau paprasčiausiai.

A.: O ar gali taip būti, kad priešastis moterų retesnio kilimo laiptais, kad jos daro pertraukas, kai gimsta vaikai?

K.: Taip. Moteriai išvis iš esmės yra sunkiau. Nei vyrui.

A.: O kodėl tu taip manai?

K.: Nu dėl tų pačių stereotipų. Moteris dvigubai daugiau turi įdėti jėgų, dvigubai daugiau darbo įdėti, kad jinai įrodytų tą patį, ką įrodo vyras.

A.: Tai tu sakai, kad mes turime kur kas daugiau įrodinėti, nei vyrai? Kad mes esame vertos?

K.: Taip.

A.: O ar tu mati manai, kad galėtum būti vadovė? Vadovauti kažkam?

K.: Šiaip man atrodo, jo. Aš esu pakankamai griežtas žmogus, pakankamai reikli. Ir teko, jei žiūrėti taip siaurai... tų vadovavimų buvo, moksluose ir visur. Manau, galėčiau.

A.: Ir manai, kad galėtum atsistoti šalia vyro ir jaustis su juo lygiavertė?

K.: Aš visada su vyrais lygiavertė jaučiuosi.

A.: O vaiko tėvas ar praleidžia su juo kažkiek laiko, ar visai ne?

K.: Praleidžia, praleidžia, ta prasme pagal galimybes. Būna pasiima, kiek gali ir noro turi... per mėnesį jei taip sudėt, tai įvairiai. Ir savaitę, ir visai kartais nesimato. Čia žiūrint kokį mėnesį.

A.: Tai ačiū tau labai už informaciją.

7 interviu. Radeta. 29 metai, Vilnius. Pokalbio trukmė 1val. 30 min.

Autorė: Prašau prisistatyk.

Reda: Reda.

A.: Gerai. Amžius?
R.: Dvidešimt devyni... Jo, dvidešimt devyni (juokiasi). Jo, dvidešimt devintą šiemet švenčiau.
A.: Mhm. Koks tavo išsilavinimas ir įgyta profesija?
R.: Yra dvi. Yra aukštesnysis ir muzikos mokytoja, vokalinių ansamblių vadovė. Ir yra antras aukštasis – psichologija. \

A.: Mhm. Ir dabar irgi studijuoji, kiek žinau.
R.: Jo, magistratūra dabar teisinės psichologijos.
A.: Taip. O santuokinis statusas?
R.: Ištekėjusi.
A.: Ir kiek turi vaikų?
R.: Viena.
A.: Ir kiek jam metų?
R.: Pusantrų. Metai ir šeši mėnesiai.
A.: Mhm. O dabar, jei ne paslaptis, kokios yra pajamos per mėnesį? Tikrai tavo per mėnesį. Be vyro.
R.: Mano dabar yra... jokių, išskyrus Emilio (toks sūnaus vardas – aut. p.) devyniasdešimt tris litus. Bet jie yra pervedami į Simo (toks vyro vardas – aut. p.) sąskaitą. Nes jis tvarkė visus dokumentus, tai, aš neturiu jokių pajamų.
A.: O kartu su vyru?
R.: Mmm, o kartu su vyru tai yra vyro alga, tai yra 2400. (juokiasi)
A.: Taip, tai dabar tu nedirbi.
R.: Nea.
A.: O anksčiau dirbai?
R.: Taip.
A.: O išėjai motinystės atostogų?
R.: Taip. Ir jau baigėsi tas vienerių metų laikotarpis, ir dabar pratęsta dar vieniems metams.
A.: Tai žodžiu tau ta darbo vieta yra laikoma.
R.: Taip, dar... Nes nu praktiškai kaip, jie gal neturi kito pasirinkimo iš vienos pusės. Nes ar taip ar taip ten darbuotojo nėra, kiek žinau... Nes buvo darbuotojas, jisai išėjo. Neužsilaiko ten. Kiek aš žinau, kai aš išėjau, pasikeitė trys darbuotojai berods, mano pareigose.
A.: O koks yra tipas įstaigos, kurioje dirbai?
R.: Viešoji įstaiga.
A.: Viešoji. Bet tai iš esmės yra kaip NVO? Ta prasme, kad tai nėra nei privatus sektorius, nei valstybinė įstaiga.
R.: Mhm. Per pusę gi ten yra. Pusę finansuoja „Viltis“, o kitą pusę savivaldybė. Tai va.
A.: O galiu paklausti, kodėl tu negrįžai, kai sūnui suėjo metai?
R.: Neturiu tiesiog mažiau kur palikt.
A.: Darželiai nevilioja?
R.: Nea. Bet... nu kaip... Darželiui jis yra pirmiausia per mažas, mano protu. Dėl to, kad šiais laikais, kai yra visokių dirbančių tam daržely, tai aš manau, kad ištiktujų realiausia vaiką leisti į darželį trijų metų.
A.: Ir leisi, kai sueis tie trys metai?
R.: Jo, aš taip planuoju.
A.: Ir tuomet grįši į savo buvusias pareigas?
R.: A... labai nenorėčiau. Labai nenorėčiau ir dėl to studijuoju dabar psichologiją ir va tą daugiau tą teisinę psichologiją. Nes aš dabar galvoju kardinaliai keist darbą. Nes mane tiesiog traukia prie tos srities.
A.: O koku būdu tu ieškosi darbo?
R.: O darbo, tai aš tikiuosi, kad antram kurse magistrantūros yra mum praktika sausio mėnesį, ir ten jinai labai ilgai trunka, tai aš manau, kad per tą laiką aš pasistengsiu susirast darbą.
A.: Praktikos vietoj?

R.: Jo. Jeigu man ten patiks iš tikrųjų ten, kur aš gausiu praktiką. Kadangi nu, mano ankstesnis darbas muzikos vadove – darbas su neįgalimaisiais, iš vienos pusės, nu kaip, siejasi su ta psichologija, nes... tai yra muzikos terapija, taip buvo mano tam kitam darbe. O visai kad grįžt į tą patį darbą, tai manęs netenkina pirmiausia uždėtis tam pačiam darbe, o kitas dalykas... nu... nėra perspektyvos karjerai.

A.: Tai tu visgi nori daryti karjerą?

R.: Jo. Nes mano planuose yra tiesiog taip, kad aš pirmiausia susidėliuju dabar šeimą taip, kaip man reikia, nes aš galvoju dar apie vieną vaiką. Ir tada, kad man viskas taip išeitų, kad aš pabaigiu magistrantūrą, ir jau būtų dar antras vaikas. Aš tada juos pasiauginu. Tai yra kartu laikas, kada aš galiu truputėlį atsipūsti po tos magistrantūros iš vienos pusės, galiu išeit į kitą darbą, ir tada vaikus išleidžiu į darželį. Ir tada aš jau noriu grįžt į darbą ir jau nebeišeit dekretinių atostogų. Nes, nu man yra iš principo kvaila, kai ateina žmogus, padirba šešis mėnesius ir sako: „Ups, žinai, aš išeinu į dekretines“. Nu valio, bet tai paprastai darbo nu jau ieško toj vietoj, ar ne, kad kažkoks žmogus dirbtų. Tai aš, nu... ką aš žinaus (juokiasi) Aš esu galbūt durna, per daug sąžiningas gal žmogus tuo atžvilgiu, kad nu... aš sakau, kad sakau, kad aš galvoju apie tai, jeigu jum tai tinka, jūs sutinkat – tvarkoj, man tinka. Nes aš bandžiau ieškotis dirbdama dar ten, norėjau pasikeisti darbą. Bet kai sako, kad „mum reikia dviem metam mažiausiai“, tada aš sakau: „žinot, o pas mane planuose yra taip“. Ir sako: „Ooo... geras“ (juokiasi). Va, ir paskiau aš sakau, kad geriau aš atkenčiu čia, kad ir kokios sąlygos darbo bebūtų, o tada aš išeinu jau suvisam, ir į visus kitus darbus.

A.: Tai tu ieškojaisi pakeisti darbą, bet tu negalėjai jo pakeisti iš principo todėl, kad tu norėjai vaikų?

R.: Taip. Nes aš galvoju, kad... emmm... matai, ten buvo tokia situacija, kad man pasiūlė darbą daržely su vaikais, muzikės. Ir ta direktorė sako: „Ką Jūs į tai, kad mes mažiausiai galvojat priimt dviem metam?“ Aš jai sakau: „Nu, viskas yra tvarkoj“, tik tai, kad gal nu mano profilis nelabai atitinka, nes aš dabar dirbu, tai yra, kad ir neįgalūs žmonės, bet jie vis tik yra suaugę, ir tai daugiau į suaugusius viskas orientuota, na, visos metodikos. O dabar vat vaikai, tai man biškį sakau reikia pagalbos, BET aš galvoju irgi apie mažių. Ir tada ta direktorė pasižiūrėjo taip, ir sako: „Dar yra sąžiningų žmonių?“ (juokiasi) Sakau: „Nu nesinori kažkaip ateiti į darbo vietą ir... nu ir jums toj pačioj darbo vietoj laikyti dvi į dekretą išėjusias moteris. Aš nemanau, kad jums tai labai apsimokėtų“. Tiesiog aš negaliu taip. Esu tiesiog toks žmogus, aš sakau, kaip yra. Aš nesakau, kad aš jau dabar laukiuosi, bet aš sakau, kad aš planuoju, kad galvoju apie tai. Tai ta direktorė pasižiūrėjo, sako: „Nu, aš turėsiu jus omeny, jeigu ką, jeigu nepersigalvosit“. Sakau: „Negaliu pažadėt“. (juokiasi) Tai va, tai aš tada išėjau iš savo darbo į dekretą ir... na... aš atgal grįžt nelabai noriu. Tų pačių žmonių, su kuriais aš dirbau, tos visos mūsų muzikos ir teatro studijos, aš pasiilgau jau ištiktųjų, nes mes ten su kai kuriais ir telefonais ir e-mail'ais susibendraujam, bet tarkim, nu dirbt bardake, kuriam nėra... nu nėra pirmiausia apibrėžtų konkrečių tavo pareigybių. Aš esu socialinis darbuotojas muzikos studijoj. Tai... ką tai turi bendra su muzika iš principo? Tai aš turiu būt ten kaip socialinis darbuotojas. O parodykit man nors vieną socialinį darbuotoją, kuris suvokia muzikoje lygiai taip pat profesionaliai, kad jis galėtų grot, rašyt aranžuotes ten ir taip toliau ir panašiai. Nes elementariai net asociacija muzikos terapijos nepriimtų tokio darbuotojo. O jeigu man yra alga mokama pagal socialinio darbuotojo pareigybes, o aš iš principo esu visų galų meistras: ir sanitaras, ir muzikos mokytojas, ir psichologas, ir viskas ir... fff... biškį per daug. Per daug darbo ir... Tas rezultatas matosi žmonėse, bet tai kai neturi šeimos, viskas tvarkoj. Bet kai yra šeima, tai... nu... aš ištekėjau ne už kupranugario, bet už vyro, tai o mano požiūriu, vyras neprivalo išlaikyt šeimos. Taip, jis turi duot kažkokią tai materialinę bazę, iš principo tai taip. Bet šeima rūpinasi du žmonės. Tai aš nenoriu, kad mano vyras varytų iki dvyliktos nakties ir paskiau pareina, žinai ir (juokiasi) nukvakes, žinai, ir aš čia sėdžiu, ir blogai jaučiuosi dėl to, kad aš namie sėdžiu. Nes man sunku vienam žmogui visą dėmesį duot... Aš turiu minty, kad aš išeinu į darbą tada, kai pas mane yra suformuota šeima.

Na, du vaikai man būtų labai idealu. Nes aš labai tikiu, kad tai yra įmanoma duot vaikai tiek, kiek jiems reikia, dviem.

A.: O kada tu planuoji antrą?

R.: Apie antrą aš galvoju vis tiek iki magistrantūros pabaigos.

A.: Tai jau kažkaip dabar reikėtų ir pradėti galvoti?

R.: (juokiasi) Na, aš dar taip plius minus pagalvoju, nes nu praktiką vėl vaikščirot nėsčiai, kaip aš dabar vat praktiką atlikinėjau mokykloj, nu biškį per daug. Nes tiesiog norisi galiausiai iš tikrųjų daugiau dėmesio skirt vaikui, o ne mokslui ar... nu žinok, aš taip mislinu, kad po kokių metų jau jau...

A.: Tai tada tavo tas atotrūkis nuo darbo užimtų kiek iš viso metų?

R.: Realiai kokis keturis.

A.: Mhm, ir paskui tu juos leisi į darželį.

R.: Jo.

A.: O tu manai lengva rasti darželį?

R.: Nu, žinok, iš principo aš galvoju, kad nesunku. Nooors... Vat pavyzdžiui Simo mamukas sakė, kad nebūkit tokie optimistai ir jau dabar ieškokit darželio ir žiūrėkit, į kurį jūs ten eisit, nes ten ale eilės yra vos ne metam laiko.

A.: Aš esu tiesiog girdėjusi, kad kai kurios moterys, tik gimsta vaikas, ir jau užsirašo į eilę į darželį.

R.: Aš tiesiog, matai, turiu kitą patirtį. Nes mano viena draugė, jinai, nu kaip, išvažiavusi yra į Ameriką, bet jinai du kursus paskutinius psichologijos baiginėjo grįžinėdama vasarą iš Amerikos. Jinai būdavo grįžta pavasarį, baigia sesiją, tada išsilaiko vasaros sesiją ir tada vėl grįždavo į Ameriką. Ir jinai, tarkim, du metus va taip... mmm... gal tai dėl to, kad būdavo vasara, bet jinai pasiskambindavo į arčiausią nuo namų darželį, tai jeigu ten nėra vietos, tai kitam vistiek ta vieta yra. Tai aš taip pagalvojau, kad tai nėra kažkokia labai didelė tragedija.

A.: Gal tai priklauso nuo rajono ir darželio? Nes juk ir kainos jų skiriasi.

R.: Nu vat nežinau, jinai kai leido į vieną prie Mindaugo darželį ir leido į... nepasakysiu pavadinimo, bet prie Rotušės, tai abiejuose ji mokėjo apie du šimtus litų. Abiejuose vienodai. Tik tai tiek, kad ten prie Mindaugo tai priėmė mažesnius, o jau prie Rotušės, tai norėjo jau tik nuo trijų metų, nu kad būtų savarankiškas jau vaikas, ten į tūliką kad pats nueitų, ten niam niam, kalbam, dainuojam ir taip toliau.

A.: Gerai, o kai tu jau juos pradėsi leisti į darželį ir norėsi eiti dirbti, ir jei nutiktų taip, kad tu nerasi darbo per praktiką, kaip, kokiais būdais tu ieškotum to darbo? Ir kokio darbo? Kokio pobūdžio darbo? Kokį tu įsivaizduoji savo būsimą darbą?

R.: Aš įsivaizduoju... čia gal... aš kai taip pasakau, tai vieniem yra: „Dieve, nekvailioooook... tu durna gal? Ką?“ Aš noriu dirbt kalėjime. Va. O dirbt noriu kalėjime dėl to, kad... va tiek, kiek aš praktikos atlikinėjau kaip mokytoja, man visą laiką pakliūdavo tokios kasės, nu... kurių jau niekas nebeima. Ir aš nemanau, kad... nu gal taip nėra, bet aš manau, kad bent trečdalis vaikinukų iš tos klasės yra policijos įskaitoj. Bet iš principo tai nėra blogi žmonės. Ir man patinka dirbt su tokiais ekstremalais (juokiasi). Tai va. Ir man pirmiausia įdomu kas, įdomu, kaip tie žmonės patys save vertina. Ir ką jie ruošiasi daryti išėję iš kalėjimo. Nes kitaip aš nematau prasmės iš tikrųjų Lietuvoj sodint kiekvieną į kalėjimą, be to, labai nelygiavertės bausmės Lietuvoj yra. Ir vat per paskaitas kiek mum dėstytoja papasakojo, tai yra labai tragiška padėtis su tais pačiais psichologais, kurie visiškai nepažindami žmogaus, surašo beleką į charakteristiką. Ir tas pats parazitas išėjęs iš tos pačios cypės jau po kokių trijų mėnesių grįžta nukokošinęs kokius tris žmogėnus. Vat man įdomu, kodėl. Tai reikia sukurt kažkokią tai sistemą, kad būtų atsijojami tie kaliniai. Vieni nusikaltę sėdi tiek, kiti nusikaltę sėdi tiek. Bet valio, tas žmogus pasodintas – ta problema išspręsta laikinai. Ką jis paskiau darys? Nieko praktiškai. Jie vagia toliau ir sėda į kalėjimą. Viskas. O pažiūrėt, nu vat kodėl? Nu kas? Ką galima padaryt kad ir iš tos pačios psichologijos pusės? Ar ten terapijos kažkokios reikia, ar dar kažko... Ir ar yra prasmės ten su tais, kurie septintą, aštuntą, n – tajį kartą sėda į tą kalėjimą dirbt, ar su tais, kur pirmą kartą atsisisėdo. Ir ar iš tikrųjų yra prasmės ten sodint jį

penkiolikai metų? Nu kažkokia turėtų būt, mano protu, sistema padaryta, kad kažkaip atsijot tas asmenybės. Tai šiaip jau aš norėčiau padirbėt kalėjime.

A.: O kokiū būdu tu ieškotum darbo kalėjime?

R.: Pirmiausia tai CV turbūt surašyčiau ir išsiųsčiau, nes manau, kad kiekvienas kalėjimų departamentas turi kažkokį savo prieinamą variantą, kaip ten kadru skyriui atsirenka darbuotojus, o paskui tai telefonu. Susitart tiesiog, paklaust, kaip ten, kas ten ir sakyt: „Laba diena, aš čia toks ir toks esu“ (juokiasi). Arba jeigu jau su kalėjimais visai nieko nebeišeitų, tai galiausiai yra tuose pačiuose darbo skelbimuose, internetiniuose puslapiuose... tai ten yra, psichologų irgi ieško, bet va ieško krizių centrai, nes va mano šita specialybė tai... na ten buvo mano svajonė, aš dėl to stojau į psichologiją bakalaurą. Nes va tuo metu šitam va universitete, Romery nebuvo psichologijos bakalauro studijų ir dėl to aš stojau ten, kur mažiausiai mokėt už studijas reikėjo. Va. Ir iš šitos specialybės, nu, tai visgi yra darbas krizių centruose, su žmonėm, kuriem, va... ar juos kažkas nuskriaudė, ar jie kažką nuskriaudė galiausiai... Nes nu... nežinau. Man įdomu pasibendraut su tokiais žmonėm, kurie iš prigimties nėra blogi, nėra parazitai, bet nu juos tiesiog padaro tokiais, jie patys save galiausiai tokiais pasidaro. Ir man įdomu, kodėl. Ir kaip jiems toliau išgyvent. Kad jie negrižtų ten.

A.: O tu sakei, kad tu nori karjerą daryt. Tai kaip tu įsivaizduoji tą savo karjerą?

R.: Tai vat aš įsivaizduoju taip, kad, tarkim jeigu tai yra kalėjimų departamentas, nu kažkokia cypė, tarkim, ane? Tai aš turiu visas galimybes iš principo būt naudinga, kaip psichologas, aš turiu galimybę gaut didelės patirties darbo kaip konsultanto su tokiais žmonėm, galiausiai išmoks dirbt ekstremaliose situacijose – man vat tai yra aktualu, ir kitas dalykas – aš galiu išsiaiškint bent iš tikrųjų, susiformuluot sau problemas, kurias aš noriu toliau nagrinėt. Ir tada arba aš stoju į doktorantūrą ir sakau, kad noriu rašyt va iš to, iš to ir iš to, ir gilintis į tai dar labiau, ir paskiau jau bandau ieškotis kažkokio tai centro, kuriame aš galiu dirbti kaip psichologas – konsultantas.

A.: Ir ties tuo sustoji?

R.: Iš principo taip.

A.: Vadovaujančių kokių nors pareigų tu...

R.: Nea. Nenoriu.

A.: Dėl to, kad negali, ar dėl to, kad nenori?

R.: Pirmiausiai, aš nemoku žmogui vadovauti, gal taip yra.

A.: Žodžiu, tu tai sieji su savo asmeninėm savybėm?

R.: Jo.

A.: Ne profesionaliom, bet asmeninėm.

R.: Jo, asmeninėm. Kaip profesionalas aš nežinau, aš niekada niekam nevadovavau (juokiasi). Aš tiesiog, nu kaip... Aš visą laiką galvoju taip, kad jeigu vadovas... jisai turi mokėti dirbt su komanda. BET jis pirmiausia turi mokėt susirinkt tą komandą. O man yra labai sunku žmogui pasakyt: „Ne, tu man netinki“. Labai sunku, nes iš tikrųjų gali būt pas žmogų visos tos savybės, kurių man reikia, bet jeigu aš matau, kad jis nesutiks su ta kita mano komandos dalim, aš negaliu jo paimt. Ir man dėl to širdį skauda (juokiasi). Va, taip aš negaliu. Va dėl to aš nestojau į karjeros psichologiją. Man buvo labai sunku parašyt karjeros planą. Nes vat mum reikėjo, mum buvo karjeros psichologija ketvirtam kurse, ir ten buvo vaizdelis, kai dėstytojas mum sako: „Jūs turite surašyti savo karjeros planą, tokį: artimiausius tikslus, labai realiai ir labai tiksliai su visom datom, ir tada nu tokius tolimesnius, nu kokiai penkiolikai metų į priekį“. Ir aš žinau, kad mes čia keturios tokios draugės susėdom vienai parašėm, nes viena panelė sakė: „Aš nerašysiu iš viso, man čia bloga“. Tai mes čia susėdom visos keturios ir begerdamos kavą rašėm tą planą. Ir mes kažkaip labai linksmai rašėm tą planą, nes ten reikia pasirašyt ir kokią tu sau premiją išrašysi, kai pasieksi tuos etapus. Ir parašyti viską labai trumpai į vieną popieriaus lapą iš abiejų pusių... nu man pasirodė per sunku. Aš kol pradėjau rašyt tą savo karjeros lapą, tai aš nežinau. Aš pirmiausia tai žliumbiau kokias pora dienų, kol galiausiai vyras sako: „Nu tai ką? Nu taigi va. Nu ir rašai – planuoju pirma šeimą, po to (juokiasi) stoji ten“. Taip, sakau, o iš ko mes mokėsime už „ten“, kai aš įstosiu? „Nu nežinau, -

sako. – Namą užstatysim, butą parduosim. Kaip nors apmokėsim“. Nu tvarkoj. Bet man tai buvo nerealiai sunku. Ir aš labai nustebau, kai aš gavau dešimt už tą karjeros lapą.

A.: O ką tu jame parašei?

R.: Oi. Aš ten jame parašiau tai labai, pirmiausia, eee... jo. Aš akcentavau, kad man pirmiausiai yra šeima, o po to yra karjera. Nes karjera yra laikinas dalykas. Nu pasikeis vdrug valdžia, ir sakys: „Visi psichologai marš į durnyną dirbt“ (juokiasi). Ir tu laisvas iš bet kokios organizacijos būsi (juokiasi). Va, čia šiaip bajeris. (juokiasi) Paskiau aš rašiau, kad aš stoju į magistrantūrą, tai su tuo viskas tvarkoj. BET aš vis tiek pasilieku tų postudijinių studijų galimybę. Tai pirmiausia, kad kai aš susirandu darbą, nuo kurio jau aš pradėsiu atseit tą savo karjeros darymą, tai dar aš užsirašau į kažkokius kursus, kur išmokstama dirbt pačiam su savim. Va. Ir po to, tada jau galima žiūrėti į kažkokią tai perspektyvą, kad patapti... nu atidaryti savo konsultavimo kabinetą privatų ir jame konsultuot žmogėnus. Bet kad tai nebūtų vien tiktai... nu konsultavimas. Aš vis tiktai psichologiją suprantu taip, kad tai nėra... tas žmogus, pas kurį atėjęs tu gauni kažkokį receptą. O tam žmogui tu padėt atsivert geriau sau pačiam, ne man kad jisai ten išsipasakotų, bet kad jis pats pirmiausia išgirstų, ką jis pasakoja tam psichologui. Tai tam yra begalės metodikų. Ir aš galvoju, kad aš galiu tame savo darbe konsultaciniam suderint ir tą pačią muzikos terapiją, ir tą pačią psichologiją, ir dar begalę būdų.

A.: O dabar jau nebegalvoji apie privatų kabinetą?

R.: Iš principo tai nelabai. Nes aš tiesiog kai pasižiūriu, kiek reikia tvarkyt popierių, (juokiasi), kažkaip nu ne (juokiasi). Man yra paprasčiau įsidarbinti iš vieno pusės pas kažką. Užsitarnaut ta prasme tą savo gerą vardą, kad sakytų: „Žinai, tu dirbk pas mane“. Tvarkoj.

A.: Kad mažiau sprendimų priimti reikėtų?

R.: Jo, jo.

A.: Bijai priiminėt sprendimus?

R.: Jo (juokiasi). Man yra labai sunku, nes ups, o jeigu taip? O jeigu šitaip? Aš rizikuoju tada, kai žinau, kad aš išlošiu. Tikrai. Nes aš niekada nepuolu imtis nu... va tokio... utopiškos minties, kai žinau, kad man bus pravalas su ta mintim. Nes aš realiai galvoju apie savo galimybes. Nes aš viską mėgstu daryt pati. Aš per daug iš savęs reikalauju pirmiausia. Dėl to man yra pravalas iš tos pusės, nes tiesiog mano gyvenimiška patirtis byloja tuo, kad jeigu žmogus tu gali pasidaryt kažką pats, tai daryk pats. Nes visi kiti vienaip ar kitaip: „Nu kodėl tu neprašai, aš tau padėsiu?“ Nu tvarkoj, man reikia, prašau padėk. Tada: „Tu žinai, už penkių minučių“. (juokiasi) Nu palauk, tai man nebereikia už penkių minučių, man reikia va čia ir dabar. (juokiasi) Supranti? Ir man va tas „už penkių minučių“... nu gerai. Bet antrą kartą eit pas tą patį kolegą, ir sakyt, kad jau dešimt praėjo (juokiasi)... aš negaliu. Aš dėl to viską pasidarau pati. O čia žinau, kad aš tų popierių, ne visus galėsiu sutvarkyt pati, nes vėl gi, nežinau, kokiom aplinkybės aš jį atidarinsiu tą kabinetą, ir aš žinau, kad aš galiu nesusitvarkyt su tuo visu reikalu. Tai man dėl to yra geriau, nuuu... Nu kam apsinkint sau gyvenimą? Aš ir taip šiknoj smegenų ieškau (juokiasi). Tai reikia nors sykį nusileist ant žemės ir apsiritoti tuo, ką tu iš tikrųjų gali. Tai vat mano dar plius, grįžtant prie tų, kodėl aš noriu dabar va tam kalėjime padirbt... tai va tas, nu, mokėjimas orientuotis migom, nu va čia ir dabar. Sprendimas, jis turi būt nu vat konkreti situacija, konkretus atvejis, va ką dabar daryt? Ir aš jį turiu priimt ne... mmm... „žinai, aš pagalvosiu, tu čia pasėdėk, kavos pagerk, o aš tuoj ateisiu pasakysiu“, žinai. Ne. Nu va negali taip būt. Aš taip galvoju. Ir man dėl to yra nu... (juokiasi) nerealų tvarkytis popierius. Direktoriaut ten kažkam... dieve... (juokiasi) ne. Aš galvoju, kad kas aš galėčiau būt labiausiai, tai personalo vadovas, atrankos. Susirinkt kadrus gerus. Galėčiau. Ir labai norėčiau padirbt tokioj atrankoj, jeigu būtų tokia galimybė, tarkim va kas liečia socialinę sferą (turimas galvoje socialinis darbas – aut. p.), kas per padarai ateina dirbt, su neįgalimaisiais. Labai norėčiau (juokiasi). Bet tai turbūt vienintelis vadovaujamas postas, ką aš galėčiau užimt.

A.: O dar dėl vadovavimo. Kaip tau atrodo, kas geresni vadavai: vyrai ar moterys?

R.: Vyrai.

A.: Kodėl?

R.: Mažiau intrigų. (juokiasi) Nes yra patirtis. Kai ateina į darbą va toki, grynai vat... nu kad ir tokia situacija, kaip pas mus darbe. Ateina į darbą vyras, ir moteris direktorė iškart:

„aaaaahhh... nu gražus, nu. O ką moki“ – „Tai nieko nemoku. Bet šiaip jau dirbt moku viską, ko reikia...“ – „Tu priimtas.“ (juokiasi). Ateina moterytė į darbą, ir jai sako: „Nu žinaaaaaaii... Nu tai pas mus čia sunku labai. Čia uuu... užmušt gali... Ateikit po mėnesio“ (juokiasi). Tai o vyras, jis tiesiog gal realiau žiūri, ko jam iš tikrųjų reikia, ir jeigu tai iš tikrųjų yra vyriškos pareigos, jis tikrai nepriims moters, dėl to, kad tai gali būt ne moters jėgom paprasčiausiai. Ir aš nematau tame jokios diskriminacijos. Nes nu sanitaru negali dirbt moteris iš principo. Nebent jinai, nu Kurnikova, ar kaip ten jos (juokiasi), aš sutinku. Bet tarkim vyras, gal jisai yra konkretesnis. Jeigu jisai kviečiasi ant kilimėlio pas save, ir tau pasako: „Va tas yra pravalas, va čia tu apsišikai. Tvarkykis“. O su moterim yra taip, kad jeigu jai šikinė dega, tai vadinasi, tu blogas esi. Bet iš principo aš neturiu prie ko prie tavęs prisiknist, man šiandien tiesiog nuotaika bloga. Kažkaip vyrai nereiškia, pirmiausia, tų savo emocijų tiek, kiek reiškia moteris.

A.: Žodžiu, moterys yra emocingesnės, ne tokios konkrečios ir intrigantės?

R.: Taip. Taip, čia savu kailiu patirta. (juokiasi) Nes vien tiktai moterų kolektyve dirbti, nu nusišauk. Va nusišauk. Iš karto, dirbi su vaikinu, su vyriškiu, ir tai ra visiškai skirtingas dalykas, tu dirbi ir tu žinai, kad tu dirbi. Tu pasakei: „Čia darom taip“. Viskas tvarkoj, darom taip. Darbas yra darba. Yra pertrauka, kada tu pasikalbi ir apie šeimą, ir apie vyrą, apie draugą, apie meilužį, apie ką tiktai nori, BET iš principo tai lieka tarp keturių sienų. Jeigu tu pasikalbėjai su boba – nu kapas. Iš karto po penkių minučių visas pasaulis žinos, ir tavo geriausia kaimynė (juokiasi). Nu taip.

A.: O tavo manymu, ar yra tikie darbai, kurie yra grynai moteriški, kurių vyras negalėtų dirbt. Jeigu tu būtum vadovė ir tau reikėtų priimti į darbą arba vyrą, arba moterį, jų kvalifikacijos vienodos. Ar būtų tokių darbų, į kuriuos priimtum tiktai vyrą, arba tiktai moterį?

R.: Aš manau, kad ne. Jeigu aš esu vadovas, aš atrasiu būdą, kad tie du žmonės... aš visai nieko prieš, kad jie sėdėtų čia kartu prieš mane ir sakytų: „vat aš labiau vertesnis to darbo“. Ir aš galvoju, kad sugalvočiau tokią užduotį, kur aš išsiaiškinčiau iš tikrųjų, kuris man labiau tinka. Bet ar jis vyras, ar jis moteris, man vienodai rodo.

A.: Bet tu sakei, kad yra darbų, kur fiziškai moteris negali, arba kur geriau dirba vyras.

R.: Taip. Kur daugiau reikalinga stiprių nervų. Ne emocijų, bet šaltų nervų.

A.: O fizinės ištvėrmės?

R.: Fizinę ištvėrmę galima išsiugdyti. Jeigu tu iš tikrųjų nori dirbt. Vat pirmiausia žiūrėčiau gal net ne tai, kokių savybių reikia, bet ar tas žmogus iš tikrųjų nori dirbti. Ar jis čia atėjo pratraukt trijų mėnesių iki pensijos, ar jis atėjo čia po studijų ir jam reikia kažkokios „čia ir dabar“ vietos pakilimui ir jis po to sako tau: „ačiū, viso gero. Tu man moki šešis šimtus, duok man tris štukas – ir aš pasilieku pas tave“, ar va toks ateina, ar ateina žmogus, kuris sako: „Man neįdomu tavo alga. Man reikalinga alga tam, kad aš galėčiau pragyventi. Man reikia va šito darbo. Nes čia mano nu viskas yra“. Aš atiduočiau darbą tam, kuris sako „nu čia viskas yra“. Ir gal netgi algą pakelčiau. Vien dėl to, kad jis... be abejo, darbdaviai labai kreivai pasižiūri, kai tu sakai: „O tai alga kokio domina?“ – „u kad badu nenumirčiau“ – „Tai tau pinigų nereikia? Tai dirbk savanoriu tada.“ (juokiasi) Bet iš principo darbas yra, nu ne tik kad ta būtų alga. Alga dabar yra svarbu, nes nu žmogus už kažką turi gyventi, jau aš irgi žiūriu, kad ta alga iš tikrųjų būtų artima mano pastangom, kiek aš įdedu į tą darbą. Ta prasme, kad man neišeitų jos visa didžioji dalis vaistam nuo nervų (juokiasi), bet dar kažkiek šeimos biudžetui liktų, taip sakant nuo sanatorinio gydymo (juokiasi). Juokas juokais, be taip, nu. Ir aš tiesiog jau galvoju apie tą patį šeimos išlaikymą. Vyras neprivalo išlaikyt šeimos. Tai va tam man reikalinga ta alga. Bet aš niekada nedirbsiu tokio darbo, kuris man... nu... ale tai yra darbas ir trys tūkstančiai į rankas. Aš negaliu. Negaliu... Tai tada gali dirbt sandėlio vedėja. Ten nu kiek? Nu pusanatro tūkstančio. (juokiasi) Zaprasta. Bendravimas su žmonėm, nieko sunkiai dirbt nereikia, popierius suskaičiavai, vsio, viskas zaprasta. Nu viskas, nu. O ko dar

reikia? Tiesiog aš kalbu iš savo patirties, kokius aš mačiau žmones. Kai dirba žmonės su mechanizmais, iš principo gal yra dzin, koks jis ten komunikabilus, ryžas, šviesus, juodas. Jokio skirtumo. Jeigu jis bendrauja grynai techniniais klausimais. Vat yra prekė, aš tau ją pardaviau, čia aptarnavimas... Bet ir tai. Jeigu jau tu dirbi kažkur aptarnavimo srity su žmonėmis, nu tu negali būt toks... „atėjau, pagėriau kavos, papletkinau ir išėjau. O, penkios, darbas baigėsi - valio“. Nu negali. Tai dėl to ir sakau, kad vieninteliam socialiniam sektoriui norėčiau padalyvaut atrankose (juokiasi). Labai daug kas keiktūsi (juokiasi).

A.: Žodžiu, priimant į darbą, reikia žiūrėti ne į lytį, o į norą ir kvalifikaciją?

R.: Taip. Bet turi būti sudaryta atitinkama atmosfera darbe. Labai yra svarbu, kokios tu aplinkoj dirbi. Nuo to kenčia darbuotojo kokybė darbo. Jeigu jam yra blogai, jisai dirbs blogai. Tai tu kaip vadovas, nu jeigu tu protingas vadovas, tu turi žiūrėt, nes tavo pelnas krinta. Va kad ir to centro veikla (dienos užimtumo centras neįgaliesiems, kuriame anksčiau dirbo respondentė – aut. p.), nu tai kas? Lankytojai lakstosi. Jie nėra saugūs tame. Tai jeigu tu protingas vadovas, tai tu daryk taip, kad tie lankytojai sugrižtų. Taip, tu gali turėt pirmus penkis metus, nu dešimt metų gali turėt kažkokius tai nuostolius. Bet jie tau po to dešimtmečio per kitus dvidešimt metų jie atsipirks trigubai. Jeigu tu susitvarkysi su tais žmonėmis. Tai nereikia, kad ten jau viskas, po darbo kavutės, boulingai, ten dabar labai madinga... Ne. Užtenka tai, kad vasarą yra stovykla su visokiom ten tom užduotim gamtoj. Ištvėrmė, išlikima, va tas komandos formavimui. Užtenka tokio vieno vasarą. Užtenka to, kad tau atėjo žmogus ir pasakė: „Ups, aš šiandien neateisiu, mano vaikas serga“ – nu tvarkoj. Jeigu gali dirbt namie, dirbk namie, negali – paskiau pasivysi, padarysi tą savo darbą. Bet jeigu tu vis šauksi tokiais atvejais: „Jeeezau, nepatinka dirbt, tai nu eik, nu tai viso gero...“ žinai ten. Nu ne. Tai tada apsičiupinėji – tai ką aš čia veikiu, jeigu aš niekam nereikalingas? O vat paskiau, kai tu jau padedi pareiškimą ant stalo, tai tada jau: „Aaaa.... uuuu... O kas blogai pasakė? Kas nuskriaudė?“ – „Nu niekas nenuskriaudė, nu tu pats durnas“ (juokiasi). Jeigu tu turi tokią rotą už durų laukiančių į mano vietą – tai prašau. Bet paskiau patirtis rodo ką kitą. Išėini – ir žopa (juokiasi). Niekas nebedirba toj tavo vietoj. Nes vis tiek ateina, pamato į kolektyvą pirmiausiai, tarkim pas mus dabar, kiek aš žinau, ir nu... alga... Bet pirmiausia yra kolektyvas, dėl ko tu ten dirbi. O paskiau, aš sakau, jeigu tu gauni šešis šimtus litų ir tu juos visus pakloji vaistam, nes nitropilo ir relaniumo tau jau neužtenka (juokiasi), nu tai tada jau reik žiūrėt žmogui ar jam pačiam su galva tvarkoj, ko jis ten kankinasi. Idėja yra gerai, bet (juokiasi)...

A.: Gerai, o dabar tu kai darysi karjerą, kai eisi į darbą, ar manai, kad tu spėsi viską? Ir darbas, ir vaikai, ir namai?

R.: Nemanau. Vat dėl to man patinka tas psichologo darbas, kai tu iš principo pagal įstatymus turi turėti savaitėj vieną laisvą dieną. Ir tas darbas yra toks, kad tu nedirbi non-stopu visą dieną, tu turi kažkokius tarpus. Bet tu turi konkrečiai kažkokius tuos žmones, tavo klientus, su kuriais tu dirbi ir su kuriais po kažkokio tai laiko matosi rezultatai, į kurią pusę krypsta, ar tau pavyksta kažkas, ar ne. Bet tu turi galimybę taip pat pabendraut ir su savo vaikais.

A.: Tu nori pasakyti, kad čia išeitų kaip darbas ne visą dieną?

R.: Mmmm... gal ne tai, kad darbas ne visą dieną, bet darbas, kuris reikalauja vat to išmokimo atribot darbą ir namus. Mirtinai. Nes jeigu tu perkelsi darbą į namus, bus pravalas, ir jeigu namus perkelsi į darbą, bus pravalas. Va dėl to aš noriu padirbti struktūruotoj pirmiausia kažkokioj įstaigoj. Ir kad ten būtų... tu galėtum čia ir dabar priimt sprendimą. Ir kad nebūtų tai, kad man vat aš čia negaliu pabūt su savo sergančiu vaiku namie, nes aš turiu konsultaciją tada, bet aš galiu ją derinti su savo laiku. Nes aš pats sudarinėju sau grafiką darbui. Tai va čia jau yra pliusas. Nes pasižiūri, kokio sunkumo tai yra klientai, kokios galiausiai tai yra problemos, ir tu gali susiderinti su savo šeimos gyvenimu. Jeigu man atsitiko nelaimė, kad niekas iš darželio negali paimti vaiko, tai gal arba aš galiu pakoreguot savo tvarkaraštį, arba gal aš galiu susiskambint su darželiu, kad ups ten pasiims vyras, močiutė senelis ar dar kažkas, ar aš galiausiai pati atvažiuosiu pasiimti.

A.: O ar dalį tavo namų pareigų, kai tu dirbsi, perims vyras? Tas pats vaiko paėmimas iš darželio. Ar viskas krenta ant tavęs?

R.: Nea. Mes kažkaip... Aišku jis čia nelabai jau čia taip „valio“ priimtų, bet kas liečia, tarkim, darželį ir visa kita, tai aš manau, kad nebūtų jokių problemų.

A.: O vaikui sergant visgi tu sėdėtum su juo?

R.: O jo, turbūt aš sėdėčiau, nes vis tik vyro pajamos yra didesnės šiuo atveju.

A.: Dėl pajamų?

R.: Jo. Grynai finansiniais sumetimais. Nes mum pirmiausiai finansai yra svarbūs tam, kad mes gražintume paskolą už šitą butą. Jau vien tai yra labai svarbu. Nes yra geriau mokėt čia ir dabar, negu gaut tą skolą. Po to jos niekas neišmokės.

A.: O jeigu tu daugiau uždirbtum, tuomet Simas sėdėtų su vaiku?

R.: Mmm... Turbūt aš vis tik labiau sėdėčiau.

A.: Tai reiškia, tai ne vien tik finansinis sumetimas?

R.: Nu matai, šioj situacijoje dabar, tai būtų finansiniai sumetimai vis tik daugiau. O kitoj situacijoje tai priklausomai nuo to – jeigu man, kaip čia pasakyt, nebūtų kažkas super „tragično“ palikt tą darbą, aš jį labai smagiai palikčiau ikr pasiimčiau tas atostogas. Nu man pačiai galiausiai būtų faina. Bet jeigu aš turėčiau kažkokį „čia ir dabar“ degantį reikalą, tai aš manau, kad pasiimtų ir Simas. Nesvarbu jau, kas tada – finansai ar ne finansai. Nu tiesiog kartais gyvenime pasitaiko tokie šansai, kur negali praleist, nes nuo jų daug kas priklauso. Tai tada va tokio nelabai paleisčiau. Nu aš nesu tokia, kad... nu man nėra taip, kad pasakymas: „nu jau viskas, jau aš čia sėdėsiu su tais vaikais dieną naktį...“ Ne. Aš tiesiog... Aš netgi dabar nepratinu savo vaiko, kad jisai... jis yra ir mylimas, ir jisai visur tamposi su mumis, bet nėra taip, kad nu negaliu palikti nors tu ką. Nesu aš iš tų mamų. Bet tiesiog į darželį aš jo neleidžiu vien dėl to, kad jis negali dar pasakyti, kas yra ne taip tame darželyje. Vat kas mane labiausiai neramina. Dėl to, kad gal kažkaip tarybiniais laikais mes nežinojom, ką išdarinėja su tais vaikais, ir mum nerūpėjo. Visi užaugo, nei vienas nenumirė, nebuvo nei pagrobimų, nei dingimų, nei ten nušovė, nei pakorė, nieko nebuvo. O gal ir buvo, bet mes nežinojom (juokiasi), buvo ramu. O dabar man yra įdomu. Nes jeigu vis tik pas mus yra, kaip aš sakau, švietimo reforma yra labai tvarkoj, bet tik mes ja dirbam stalinistiniais metodais. Tai jeigu va tokie žmogėnai ateina dirbti į darželius, ir paskiau ten sėdi geria kavą, o jie ten velniai žino kuom užsiiminėja... aš nesakau, kad aš su savo vaiku sėdžiu dieną naktį apsikabinus jį, bet galiausiai tai yra jos darbas dirbti su vaikais. Jinai pasirinko jį tokį. Tai jeigu jai yra dzin tie vaikai, tai man nereikia tokio darželio. Nes aš noriu, kad su juo elementariausiai kažkas šnekėtusi. Karts nuo karto bent jau (juokiasi). O kai ateini, ir klausai, tai ką veikėt: „Ai tai nieko, tai ten vienas koją rakinėjasi, kitam ten sprandas nulūžo netyčia, o paskui pas direktorių visi sėdėjom dėl to, kad palikt nebuvo kur.“ (juokiasi). Nežinau. Aš esu per daug reiklus sau, ir to turbūt per daug reikalauju iš kitų. Va čia gal problema yra. Bet aš sakau, man yra pačiai tekę padirbėt darželyje, ir aš nu... mačiau du skirtingus pavyzdžius: kai pas vieną auklėtoją vaikai atėję nemokantys sėdėt ant puoduko, išmoksta per dvi savaites vasaros ir myli tą auklėtoją, ir kai grįžta ta auklėtoja, kurią jinai pavadavo, tai visi vaikai sako: „Mam, žinai, man bloga, aš šiandien į darželį neisiu“. Tai čia, tarp kitko, Vilniuj vyksta tokie dalykai. Tai man tada kyla klausimas, už ką aš moku tuos pinigus? Nu negi jinai pati atiduotų į tokį darželį savo vaiką? Nu netikiu. Nu nors užmušk netikiu. Tai iš tos pusės aš tikiuosi, kad vaikas pasakys: „Ne, žinai, aš ten neisiu,“ – „Kodėl neisi?“ – „Nu...“ Nu kažkas negerai yra. Tai tada eini ir šnekiesi, nu kame problema yra. Ką jūs iš tikrųjų veikiat čia. Aišku, tu tiesos nesužinosi visą laiką visos, bet tai valna pabandyti ir paskui rinktis kitą įstaigą.

A.: O kiek laiko per dieną Simas praleidžia su Emiliu?

R.: Nu tarkim. Darbo dieną tai yra labai nedaug. Tai yra tik pora valandų, dėl to, kad jisai grįžta i darbo vakarais. Jeigu jisai grįžta iš darbo šeštą, tai tarkim jis su juo pabūna iki devynių, bet tai yra toks buvimas, irgi... pavalgo jie kartu, ten kažką pasiūturioja, pasižaidžia. Bet paskiau Simas dirba kompu. Nes tai jo yra tiesioginės pajamos, ir jisai dabar iš esmės yra... mes išlaikytiniai abudu su Emiliu. Dar Emilis devyniasdešimt litų gauna, aš tai

nieko (juokiasi). Kadangi jis yra „karmilicas“ mūsų šeimos, tai mes jam leidžiam dirbt. Bet šeštadieniais aš jau išispraudžiu į jo grafiką, nori ar nenori jis to, bet jau aš noriu pabūt galiausiai su visais trim. Tiek su vyru, tiek su sūnum. Ir tada vat su šeima visi... šeštadienį praktiškai kartais būna, kad jis visą dieną praleidžia su juo. Bet taip kad labai daug laiko skirtų, aš nepasakyčiau. Nes jis yra mūsų maitintojas.

A.: O jei tu dabar neturėtum vyro, ir gautų Emilis tuos savo pinigėlius, ar įmanoma išlaikyti būtų?

R.: Aš nelabai suprasčiau, kaip tai padaryt.

A.: Gerai, o kiek vaikui per mėnesį išeina vidutiniškai pinigų? Tarkim, kol jisai buvo iki metų ir po metų.

R.: Nu, faktas yra tas, kad daugiausiai tų pinigų suėda sauskelnės ir nuo metų laiko turbūt mišinukas, iš vienos pusės. Tai dvidešimt litų ir šešiolika kart keturi... Tai kiek ten bus? Tai, ką mes iš tikrųjų perkam parduotuvėj. Tai nu tarkim šimtas litų. Visokia ten velniava. Bet aš neskaičiuoju čia iš principo maisto, nes tą maistą... nu kaip... mes jį visi tą patį valgom, ir jis tą patį valgo. Tai mes tarkim savaitei skiriam, nu aš nežinau... ką aš žinau, nežinau. Aš nevaikštau į parduotuves (juokiasi). Iš tikrųjų nežinau. Sunku pasakyt. Aš manau, du šimtai litų tai mažiausiai susieina.

A.: Bet čia neskaitant jo rūbų, batų, žaislų, lovelių, vežimėlių? Vaistai, vitaminai...

R.: Nu vėlgi... Daktaram dar nesam mokėję, mes tiesiog nueinam... nu daugiausia Emiliui... mes privačiai einam pas masažuotoją karts nuo karto. Tai ten yra šimtas litų. Dešimt užsiėmimų. Nes ten yra ir masažas ir sportas kartu. Va. Bet tai yra ne kiekvieną mėnesį. Tai yra gal tris kartus į metus. O kas liečia vat drabužius jo visus, tai praktiškai jie visi yra surinkti iš vyro sūnėno, sesės sūnaus, tada yra ten iš draugių vaikų pritempta ten visokių megztinių, kurie yra panešioti gal vieną ar du kartus, ir viskas praktiškai. Nes tokių naujų tai, nu aišku, batai ir striukės. Batai kainuoja bezbožnai daug. Bet vėlgi, dar kol kas arsenalą turim sukaupę, taip jau kokiems metam turėtų užtekt. Bet tikrai ne tiek patys drabužiai, kiek batai kainuoja labai daug. Vat kiek mes žiūrėjom žieminių batų, tai praktiškai be šešiasdešimt litų niekur... O kiek jis laiko tuos batus nešios? Nu, dieve duok, gal žiemą ir atnešios. Ir praktiškai naujus batus, nu juo kur? Išmest. Tai aš sakiau, kiek jis ten atnešios, o paskui aš sukrausiu ir labdarai kažkokiai, gal dar kažkam reikia.

A.: Gerai, dabar kabinam truputį platesnę temą. Ar tu kada nors esi girdėjusi, arba pati susidūrusi su tuo, kad moters nepriimtų į darbą dėl to, kad ji yra moteris?

R.: Ne... aš esu darbe tiesiog susidūrusi su tokia situacija, kai žmogus yra iš principo bukas ir negali dirbti socialinio darbo, nors jis yra nuostabus keramikas, kaip menininkas, aš turiu omeny... bet man buvo labai keista, kai paskiau ateina pas mane mano kolegė ir sako: „Tu žinai, ar patyrei diskriminaciją, kai tu esi nėščia?“ (juokiasi) Nu juokinga man, sakau, ne. „O kas mane čia diskriminuoja labai?“ - „Direktorė. Nu čia tai ir tai pasakė, netiesiogiai, bet tiesiog sunkesnę lankytoją išpyrė į jos studiją. Jai daugiau priekaištų duoda, priekabių, kažkokių pastabų“. Ir aš tada sakau: „Palauk, o jinai kada nors susimąstė apie savo asmenybę, kad ji šiaip yra buka? Jinai nesuvokia savo pareigų.“ Su tais lankytojais būna visko, ypač su autistais, tu nesi garantuotas, kad tavęs priepuolio metu neįmūrys į sieną. Bet tai tu esi socialinis darbuotojas. Ir jeigu tu ateini į darbą ir tu sugebi va tokį žmogų, žinodama, kur tu ateini dirbti, išvest jį per penkias minutes iš proto tiek, kad jis supartašintų pas tave visą studiją, nu man jau... nu aš jau durna, bet dievaži jau susimąstyčiau – gal aš iš tikrųjų negaliu dirbt? Ir va tada, kai yra verčiama kaltė, nors iš tikrųjų aš nemanau, kad taip buvo. Nes pirmiausia, tai jau yra rizika dirbt su psichinę negalią turinčiais žmonėm nėščiam žmogui, nes iš principo viskas persiduoda tam pačiam tavo vaisiui. Bet jeigu žmogui nedaeina, kad jam duodama pastaba ne kaip nėščiajai, bet kaip darbuotojai, tai čia aš neskaitau, kad tai yra diskriminacija. Čia tiesiog žmogus yra ant tiek naivus, kad jis nesupranta.

A.: O su realia diskriminacija kada nors kur nors nesi susidūrusi?

R.: Nu nesu. Tfu tfu tfu... nesu susidūrus. Nes man atvirksčiai, va kiek aš esu bendravus su vyriška gimine kas link darbo, tiek mokykloj, kada aš po dvyliktos klasės darbinausi, su direktorium kada kalbėjau, sakau: „taip ir taip,“ – „Tvarkoj“. Nu nežinau. Nėra taip buvę.

A.: O kaip, pavyzdžiui, sureagavo tavo direktorė, kai sužinojo, kad tu laukiesi?

R.: Oooiii, labai gerai. Tiesiog nu kaip... aš pirmiausia nelaksčiau ir nesigyriau visiem, kad laukiوسي, o mane jau buvo užknisę iki tiek, kad aš tiesiog nuėjau pas direktorę ir pasakiau, kad aš išeinu iš darbo. Bet aš nepasakiau, kad aš nėščia. Ir jai buvo tada šokas, kodėl aš išeinu. Ir aš jai sakau: „Kad aš vis tiek po naujų metų, direktore, išeisiu“. Nors aš jau žinojau, kad aš esu nėščia, ir aš jai sakiau, kad vienaip ar kitaip aš išeisiu iš čia, nes jūs man nusibodot. Mane šiaip ne taip įkalbėjo pasilikti, ir galiausiai, kai aš ten vis karts nuo karto sumeluojau, kad man ten su sveikata negerai, ir aš vis einu tai pas daktarą, tai dėl pažymų, tai dėl buto, tai dar dėl ko nors... tikriausiai jau du mėnesiai buvo nėštumo, ir aš grįžau iš poliklinikos ir susitinku koridoriuj direktorę, ir jinai sako: „O kur tu bėgi? O kur šiandien buvai?“ Ir aš sakau: „Žinot, direktore, jūs pykit nepykit, o aš laukiوسي.“ – „Ojezusmaarija... O tai kelintas mėnuo?“ tai paskiau, kad antras. „Taigi maladiec. Nu sveikinu.“ Nu ir viskas. Ir viską dariau ir dirbau, kaip ir anksčiau. Aš net nedariau iš to tragedijos, kad aš čia dabar nėščia, tai jūs prašome mane už tai mylėkite, gerbkite ir tokia aš čia didvyrė motina. Nu ne. Nu būna, kad ten tarkim... nu man, tiesa, nebuvo ten tų pykinimų visų didelių, bet nu būna taip, kad jau ten sėdi: „Apsivemsiu...“ Bet tai pristatai kaip bajerį, visi žvengia, mėtinukus ryji vieną po kito, ir sakai, kad tuoj viskas bus tvarkoj. Aš tiesiog... aš paskiau jau taip nebesinervinau, nes kai pasakiau viską, ką galvoju, ir paskiau jau ten man kažkaip... Jau netgi grįžti į tą darbą aš nematau nieko tokio iš principo. Aš neatmetu galimybės, kad gal aš ten ir padirbėsiu kokį pusmetį, ten priklausys viskas vėlgi nuo tos pačios finansinės padėties. Bet kad dar ten ilgai dirbti, tai tikrai nenoriu.

A.: O vėl kabinant truputį plačiau. Bendra situacija Lietuvoj. Moteriai Lietuvoj yra lengva? Labiau lengva, ar labiau sunku?

R.: Labiau sunku.

A.: Aš kalbu iš darbo perspektyvos.

R.: Taip, labiau sunku. Nes... pirmiausia, jos pačios kaltos. Labai norėjom lygių teisių su vyrais, tai dabar turim tas lygias teises su vyrais. Tarkim, mes galim atsidaryt savas firmas dabar lygiai taip pat sėkmingai, galim būt nepriklausomos. Pačios. Jeigu mes pačios kažko siekiam, tarkim, mum gal tai ir pavyksta. Bet moterim yra sunkiau Lietuvoj ta prasme, ir ne tik Lietuvoj, aš sakyčiau, kad moteris yra rizikos faktorius. Tie patys šeima, vaikai... trukdo. Trukdo. Tik priklausom nuo moters, kada jinai nusispjauna ir... tos lygios teisės su vyrais jai gaunasi natūraliai. Kada ji gali pastatyt į vietą vyrą ne savo gabaritais ir žavesiu, o savo žiniom ir kompetenija. Vat pas mus moterytės nelabai gali kompetencija užmušt vyriukus. Nelabai. Nu būkim biedni, bet teisingi. Yra visokių: tiek vyrų subobėjusių, tiek moterų suvyriškėjusių. Taip. Bet o kam reikia vaikus gimdyt? Moteriškai, kaip ir (juokiasi). Nes jeigu atėjo tie metai, o tu negali tos savo karjeros, biznio, darbo palikt nors metam laiko, net ne metam, o dviem metam: kol tu nėščia ir... nes tai lygiai toks pats procesas, ir rezultatai skiriasi nuo to, kiek tu laiko dar prieš gimdymą vaikui skirsi... tai jeigu tu negali skirt tų dviejų metų savo vaikui, tai... tai tu pati kalta esi. Tu gali dirbt, tu gali suderinti tiek tą savo motinystę, tiek tą karjerą. Bet karjerą tu gali pasidaryt bet kada, jei tu nesi durna. Vaiką pasidaryt tu irgi taip pat gali. Bet skirtumas jau bus jo sveikatoj. Nes po trisdešimt penkių jau yra rizika. Tai viskas tvarkoj, jeigu tu esi genijus ir tu viską darai, tai pasidaryk tą karjerą nuo dvidešimties. Bet atrask tame laiką, kada tu pertrauką padarysi. Negali žmogus, netgi vyras non-stopu dirbt, art art art... Nu nėra taip. Anksčiau ar vėliau nuvažiuoja stogas. Tai tu turi pasilikt kažkokį laisvą momentą sau. Galiausiai, kodėl dar mūsų moterim yra taip sunku. Nori viską apžioti čia ir dabar, nes užsieniečiai tai jau turi. Bet taip būti negali. Kažkaip, nu turi būt protas suderintas su galimybėm. Ne pas kiekvieną moterį taip yra. „Va, gyvuly, tu manęs neišlaikai, tu man nepadedi. Aš nebūsiu vergas, aš nevergausiu“ – bac viens du verslas yra. Nu valio. O kas iš to verslo? Aš nemanau, kad tos moterys, kurios labai daug ką pasiekė versle ir neturi šeimos, ar

jos labai laimingos. Nes ir senatvėj... Mes čia su kažkuo apie Dauguvietę diskutavom, kad ji yra viena. Nu bet valio, jos šeima yra visi jos gerbėjai, visi fanai, visa Lietuva yra jos šeima. Ir prie mirties slenksčio ji gal paprašys degtinės stikliuko ir užrūkyt, o ne stiklinės vandens. Valio. Bet gerai, kai moteriai natūraliai taip yra, kai ji iš tikrųjų va toks žmogus yra. Nu jai nereikia tos šeimos. Ji yra puikus žmogus darbui. Ir jai tai yra natūralus būdas, jinai neįsivaizduoja savęs kitaip. Tai čia aš suprantu. Bet požiūris, kad pirma karjera, o šeima palauks... ta tavo karjera gali subyrēt už penkių minučių. O iš šeimos tu bent vaiką turėsi. Galiausiai tu turi iš tikrųjų artimą sau žmogų, kuriuo tu gali rūpintis, su kuriuo tu žmoniškai gali kalbėtis.

A.: O tu būtum norėjusi, kad jei būtum uždirbusi daug daugiau, negu Simas, kad jis pasiimtų tas motinystės atostogas?

R.: Ne. Ne (juokiasi). Pirmiausia, nu palauk, nu... Man įdomu, koks tas vaikas yra galiausiai. Nu palauk, nu... net nemoku pasakyt. NE. Aš nesakau, kad tėvui nereikia imt. Valio, tėvas lygiai taip pat. Tik aš sakau, kad... nežinau. Pirmiausia, tai medicininiu požiūriu yra... nu visi tyrimai padaryti, kad vaikas TURI būt maitinamas mamos pienu. Nu bent jau pusmetį. Nes elementariai visa imuninė sistema priklauso nuo to vaikui. Jisai gauna visus antikūnius, antibiotikus iš principo visus. Ir galiausiai palauk, nu tai, o tai kam ta šeima tada reikalinga, jeigu vaikų nėra? Ir jeigu tu gali išeit į darbą iškart po gimdymo. Kam? Tai jeigu tau tindi rindi kas ten su tuo vaiku, nu iš tikrųjų... jeigu tavo visas gyvenimas yra tik darbas ir tu nieko nematai, tai... palauk, aš būdamas vyras susimąstyčiau: „O tai ką aš veikiu šalia tokios moters?“ Jeigu tu gali iškart po gimdymo palikt vaiką su kažkuo tai.

A.: Na o po metų?

R.: Po metų, faktas yra tas, kad reikia duot pasidžiaugt ir tėvui. Ir pas mus yra dar toks nusistovėjęs dar irgi, net ne mitas, jau čia yra realybė, kad kai vyrai pareina namo ir nieko neranda vakarienės, tai sako: „Ką tu veiki visą dieną?“ – „Nu vat nieko...“ Sėdžiu, penkis kartus siurbiu kilimą ir valau dulkes nuo stalo, nes ten yra ne tik dulkių, bet ir šiaip visokių, kankorėžių (juokiasi), sausainių ir taip toliau. Ir atrodo, nieko tu neveiki. Ir tada, kai jie pasilieka ne metus laiko, o jie pabūna dvi dienas su tuo vaiku, ir parėjus mama iš darbo randa vaizdelį (juokiasi), kad vaiko nesimato drabužių spalvos per košes ir visa kita (juokiasi)... ir tada jau sako: „Ups, žinai, valgyt tai nieko nėra... dar į parduotuvę nueik,“ – „O tai ką tu veikei visą dieną?“ Ir tada sako: „Būk gera, aš jau einu pirmadienį į darbą... nu negaliu, nervai nelaiko“ (juokiasi). Tai va čia yra gražu... nes tas šikinėjimasis po namus, tai nežinia, kiek tūkstančių kilometrų ta moteris per metus namuose nueina. Kažkada buvo tokia statistika padaryta (juokiasi).

A.: O vis dėlto tu sakei, kad moterim Lietuvoj yra labiau sunku, nei lengva. O kas turėtų pasikeisti, kad būtų lengviau?

R.: (pauzė) Pirmiausia tai vidurinėj mokykloj vaikai turėtų suprasti, ir ypatingai panelės, ir ne tik panelės, kai jie renkasi, ką jie toliau darys gyvenime... Švietimo sistema turėtų būti sutvarkyta taip, kad dvyliktoj klasėj žmogus laikytų tuos egzaminus, kurių iš tikrųjų reikia. Ir jis dvyliktoj klasėj turi žinot, ką jis veiks gyvenime. Ir jeigu jis renkasi specialybę buhalterio, tai jis nebus policininkas. (juokiasi) Bet tai elementaru Lietuvoj. Nes jeigu pas mus baigia filologiją ir stoja į teisės universitetą... tai yra košmaras... Tai jeigu jau tu pasirinkai tą filologiją, tai būk malonus ir dirbk. Čia vienas, sakyčiau, iš plusų buvo komunistinėj visuomenėj, kad tu mokaisi, pabaigai, gavai darbą ir kambarį. Į eilę tu užsirašai po dvidešimt metų butui – valio, šiais laikais tas pats, be paskolos tu nenusipirksi nieko, arba tavo tėvas Vilniaus prekybos direktorius ar naftos magnatas (juokiasi)

A.: Tu nori pasakyti, kad turėtų moterys kryptingiau rinktis profesiją? Tuomet joms ir su darbu būtų lengviau?

R.: Taip, taip.

A.: Ačiū tau labai.

8 interviu. Vilija. Vilkaviškis. 18 metų. Pokalbio trukmė 17min.

Pastabos: Šeimos buitis labai vargana. Gyvena mažoje trobelėje su vyro tėvais ir brolio šeima. Visur aplinkui netvarka. Pokalbiui net nepasikvietė į vidų – pokalbis buvo atliekamas lauke. Aplinkiniai kaimynai suteikė informacijos, kad šeimoje smurtaujama, girtaujama.

A.: Čia yra diktofonas. Tu jo neišsigąšk. Tai, jei sutinki pasisakyti, koks tavo vardas?

R.: Vilija.

A.: Kiek tau metų yra?

R.: Devyniolika bus gruodį.

A.: Gruodį bus devyniolika...

R.: Taip.

A.: o tavo koks yra išsilavinimas? Kiek ir ką tu baigai?

R.: Aštuonios klasės.

A.: Aštuonios klasės. Tai taip išeina, kad tu net pagrindinės mokyklos nebaigai?

R.: Nea. Nebaigiau.

A.: O kodėl tu išėjai?

R.: Nuuu... laukiausi.

A.: Dėl to, kad laikeisi, ar ne?

R.: Mhm.

A.: O tai kiek tu iš viso turi vaikų ir kada tą pirmąjį pagimdei?

R.: Du vaikus turiu. Pirmą pagimdžiau 2004- ais...

A.: Tai tau buvo tadaaa...?

R.: Penkiolika.

A.: Penkiolika metų, ar ne? Ir dėl to tu nebaigai mokyklos.

R.: Taip.

A.: O toliau niekad nebandedi mokytis, nesugalvojai?

R.: Nu... į vakarinę bandžiau, bet maaan nebuvo galimybių... Nuuuu... nebuvo kur palikt to pirmo vaiko.

A.: aha, nebuvo, kur palikt pirmo vaiko. O po kiek laiko antras vaikas gimė?

R.: Po metų.

A.: po metų iš karto?

R.: Jo.

A.: Tai tavo dabar vienam vaikučiui trys tuoj...

R.: Jo, berniukui trys sausį, o mergytei du vasario penktą.

A.: Aha. O tu ištekėjusi ar ne?

R.: Ne.

A.: Ne?

R.: Ne.

A.: Neištekėjusi, bet gyveni su...

R.: Su vyru.

A.: Su vyru, tai su tų pačių vaikučių tėvu?

R.: Taip.

A.: Ir kiek jam yra metų?

R.: Dvidešimt penki.

A.: Aha, o jisai turi kokį nors išsilavinimą ar ne?

R.: Jo, vidurinį baigė. Dvylika klasių.

A.: Mhm, aišku. Dabaaar.. jeigu ne paslaptis, kokios tavo pajamos per mėnesį? Kiek va tu pati viena gauni?

R.: 187

A.: Tai čia tai tu gauni už vaikus.

R.: taip, už vaikus.

A.: Už abu vaikus...

R.: Taip.

A.: O vyras? Dirba kur nors?
R.: Dirba.. bet dabar nedirbo... o dabar dirba prie statybų... nuuu... namą stato tai...
A.: ir kiek jis gauna?
R.: 25, 30 per dieną. (aut. p. per mėnesį gali susidaryti vidutiniškai 650 – 780 lt.)
A.: Aha, tai per mėnesį susidaro visai taip ir nieko, ar ne?
R.: Nieko, gyvenam.
A.: Mhm. Aišku. O gyvenat jūs čia Vilkavišky pastoviai?
R.: Taip.
A.: Aha, gyveni Vilkavišky. Ir tu pati nedirbi?
R.: Ne.
A.: Tu tiktai augini vaikus.
R.: Taip.
A.: Bet tu praktiškai dirbi namie. Ar ne? Jūs turit čia kažkiek žemės ar ko?
R.: Taip taip, aplinkui va čia daržai.
A.: Tai reiškia daržai. Tai tu užsiimi praktiškai vaikais...
R.: Ir dar namų ūkiu.
A.: mhm... O kada nors anksčiau tu dirbai?
R.: ne, niekada nedirbau.
A.: Niekad ir nedirbai... O ieškojai? Bandei kada nors ieškotis darbo?
R.: Nebandžiau.
A.: Net nebandei. O kodėl tu nebandei? Tiktai dėl vaikų?
R.: Eik tu sau... kaip čia pasakyt?.. (juokiasi) Gal noro nebuvo paprasčiausiai... nu nežinau nu... nu vaikų nebūt, tai žinoma... (pauzė)
A.: jeigu nebūtų vaikų, tai dirbtum, ane?
R.: taip.
A.: O ką pavyzdžiui galėtum tu dirbt? Kur norėtum?
R.: (pauzė) Kepykloje norėčiau...
A.: Kepykloj? Skaniai gamini?
R.: labai patinka, taip (juokiasi).
A.: Bet juk tam reikėtų irgi kažkokius mokslus baigt. Ar negalvoji taip?
R.: Tai taip reikėtų. Taip.
A.: O tu va dabar negalvoji, vat jeigu... va kai paaugs vaikai, tu negalvoji eit į kažkokią profesinę...
R.: Galvoju, galvoju... Aš išvis galvoju, kad eisiu į vakarinę. Kai paaugs mano mažiai, tai ...
A.: Čia Vilkavišky?
R.: Jo.
A.: O tu manai, kad tu lengvai rastum darbą, jei ieškotum? Pavyzdžiui Vilkaviškį moteriai, merginai lengva susirasti darbą?
R.: Ne, man atrodo.. Nelengva.
A.: O apskritai nelengva, ar nelengva dėl to, kad tu mama? Arba moteris?
R.: Gal dėl to būna nelengva, kad būni nieko nebaigus. Gal va todėl bus nelengva. Su išsilavinimu tai gal ir greičiau galima rasti tą darbą...
A.: O tu kada nors va tarkim esi ar girdėjusi, ar pati susidūrusi, kad nenori priimti į darbą už tai, kad tu turi mažų vaikučių?
R.: Negirdėjus aš niekad...
A.: Niekad negirdėjusi?
R.: Nea.
A.: Nes matai, va didesniuose miestuose, dėl ko aš ir darau šitą tyrimą, ateini va ieškotis darbo, ir darbdavys pasižiūri: tu esi jauna mergina, ane?
R.: Mhm...

A.: Tuomet tavęs klausia, kada tu ruošiesi ištekėt, kada ruošiesi turėt vaikų? Nes reiškia tave reikės išleisti motinystės atostogų, paskui tavo vaikiukas gali sirgti, ir tu negalėsi dirbti viršvalandžių ir t.t.

R.: Taip.

A.: Nesi to girdėjusi nekada?

R.: Ne.

A.: Nesi. Mhm. O ką tavo vyras sako dėl to, kad tu nedirbi? Ar nieko nesako? Ar jam gerai, kad tu sėdi namie?

R.: Nuuu.... būt labai geriau, kad dirbčiau... bet kadangi va mažai vaikai... pajamos irgi tokios... nu... nedidelės... sako, nu pasikalbam, kad būt labai gerai, kad abudu jau dirbt eitume, vis tiek kažkaip didesnė ta suma susidarytų pinigų... ale... neišeina dabar. .

A.: O tai už abu vaikelius tu gauni dabar po vienodai?

R.: Jo.

A.: O tau nesiskaitė niekada anksčiau daugiau, nes tu vieniša mama?

R.: Nieko nieko... Kreipiausi, bet tai nieko nieko.

A.: O tų pinigėlių, kuriuos tu gauni, užtenka per mėnesį vaikam?

R.: Kur? Neužtenka! Taigi ir ant pamperų, ant vitaminų... jau ką čia daugiau.

A.: Bet tu dar iš kažkur iš pašalės užsidirbi, juk tu sakei, kad tu su Jūrate kažkaip kažką kartu veikiat? (pastaba, Jūratė – respondentės kaimynė, apie jų bendrą veiklą pokalbis vyko kuris laikas prieš interviu)

R.: Nu tai jo, su drabužiais paprekiaujam... nu būna... nu ką, kai būna, kur palik vaikus, tai ką aš... viską apsidirbus, o taip sėdėt man tai...

A.: tai tu, žodžiu ta „labdara“ užsiimi truputį?

R.: Taip.

A.: o kam tu palieki vaikus, kai pati išvažiuoji?

R.: Močiutę arba pusseserę pasikviečiu, arba pas tetą palieku, kaip papuola.

A.: Žodžiu pas gimines.

R.: Aha.

A.: O tu niekad nepagalvojai, kad galėtum ta pačia aukle dirbti? Va tarkim tu vat namie, tavo vaikai, ir dar kieno nors pora vaikų?

R.: Pagalvojau, pagalvojau... man tai... aš tą mintį turėjau. Bet labai jau atsakomybė didelė. Kas nors atsitiktų ar ką...

A.: O kažkiek laiko su vaikais būna tavo vyras?

R.: Nu... kaip pasakyt... Jis labai vėlavai parvažiuoja. Pusę aštuonių išvažiuoja, o ant devynių, pusės dešimt grįžta. Pabūna, taip. Būna dienų, kad nedirba, tai pabendrauja ir visą dieną su jais.

A.: o jeigu va taip atsitiktų, kad tu imtum ir susirastum labai gerą darbą... va toki, žinai, kad gauni jau kokia 40 litų per dieną... Bet taip išeina, kad tu turi tuos vaikus kažkam palikt. Ar tavo vyras sutiktų visą dieną būt su vaikais, kol tu dirbi?

R.: Gal ir sutiktų... Taip. Nes aš buvau va pas vienus padirbt, pas kitus, tai jis jo, pabūdavo visą dieną.

A.: Tai sakai, pas vienus, pas kitus, tai reiškia, kad tu dirbai kažkiek?

R.: tai taip dieną dvi, tai žinot...

A.: O ką dirbai?

R.: Nu tai kaip nusipuola pavyzdžiui nu kaip bulves pakast, ar dar ką nors... ten padėti pakaupt ar taip ką... nu kai papuola proga, tai ir dirbu.

A.: Tai reiškia, tokie padieniai darbai.

R.: Jo.

A.: O tu pavyzdžiui galvoji, kad jei pasibaigtum mokslus kažkokius, ir tau išpultų būti kokia nors viršininke, direktore... kaip tu manai, ar tu būtum lygiavertė su vyrais direktoriais, ar tu galėtum va stovėt lygiai taip pat stipriai ir vadovaut?

R.: Taip, galėčiau! Kodėl ne?

A.: tai reiškia, tu nemanai, kad yra skirtumas tarp vyro ir moters kaip darbuotojų, kaip vadovų? Reiškia jie abudu yra lygūs?

R.: Taaaaiip, taaaaiip.

A.: Ir lygiai taip pat jie gali ir vaikus auginti, tiek vyrai, tiek moterys?

R.: Jooooo.

A.: Tai ačiū tau labai, kad pasikalbėjai su manimi.

R.: Tai nėra už ką.